

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**KENTSEL BİR SORUN ALANI OLARAK SOKAKTA ÇALIŞAN
ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR: ISPARTA İNCELEMESİ**

BESTE KÖMÜRCÜ

1330203571

DANIŞMAN

DOÇ.DR. NİLÜFER AVŞAR NEGİZ

ISPARTA-2015

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kentsel Bir Sorun Alanı Olarak Sokakta Çalışan\Çalıştırılan Çocuklar: Isparta İncelemesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Beste KÖMÜRCÜ
02.11.2015

İçindekiler

ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
ŞEKİLLER DİZİNİ	V
TABLolar DİZİNİ	V
GRAFİKLER	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

KENT, KENTLEŞME VE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUK

1.1.Kent	2
1.1.1.Kavramsal İnceleme	2
1.1.2.Tarihsel İnceleme	7
1.2.Kentleşme.....	11
1.2.1.Kavramsal İnceleme	11
1.2.2.Tarihsel İnceleme	22
1.2.Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi	26
1.2.4. Türk Kentleşmesinin Sorunları	30
1.2.4.1. Mali Sorunlar.....	30
1.2.4.2. Konut Sorunları ve Tampon Kurum Gecekondu	31
1.2.4.3. Değişen Aile Yapısı	33
1.2.4.4. Hizmet ve Alt Yapı Sorunları.....	33
1.2.4.5. Yabancılaşma ve Anomi	35
1.3.Sokakta Çalışan Çocuk.....	36
1.3.1.Çocuk Kavramı	38
1.3.2.Çalışan Çocuk	40
1.3.3.Çocuğun Sokakta Çalışması Konusuna Çözüm Sağlayıcı Önlemler	44

İKİNCİ BÖLÜM:

KENTLEŞME SÜRECİNDE KENTSEL SORUN ALANLARI

2.1. Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk.....	53
2.1.1. Yoksulluk	54
2.1.1.1.Kavram Olarak Yoksulluk	54
2.1.1.2. Yoksulluk Türleri	56
2.1.1.3.Yoksulluk Nedenleri	59
2.1.2. Kentsel Yoksulluk	62
2.1.2.1.Kentsel Yoksulluk ve Değişen Boyutları	64
2.1.2.2.Kentsel Yoksulluğun Mekânsal Niteliği	66
2.2.1. Kavram Olarak Yoksulluk.....	74
2.2.2. Kentsel Yoksulluk	76
2.3. Kentsel Şiddet ve Suç.....	77
2.3.1.Kent ve Şiddet	79
2.3.2. Kent ve Suç	82

2.3.3.Türkiye’de Şiddet ve Suçun Kentteki Görünümü	88
2.4. Kentsel Dışlanma	91
2.4.1. Dışlanma ve Kentsel Dışlanma	93
2.4.2. Dışlanmanın Kentteki Görünümü	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

KENTSEL BİR SORUN ALANI OLARAK SOKAKTA ÇALIŞAN\ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR: ISPARTA İNCELEMESİ

3.1.Çalışmanın Amacı	98
3.2.Çalışmanın Önemi.....	99
3.3.Çalışmanın Sınırlıkları	101
3.4.Çalışmanın Yöntemi.....	102
3.5. Araştırma Alanına İlişkin Literatür Taraması	104
3.6. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi	107
3.6.1.Demografik Bulguların Değerlendirilmesi.....	107
3.6.2.Çocuğun Eğitim Hayatıyla İlgili Değerlendirmeler	111
3.6.3. Çocuğun Arkadaşlık İlişkileri ve Oyun Oynama İle İlgili Fikirlerine Yönelik Değerlendirmeler.....	116
3.6.4.Çocuğun Sokakta Çalışma Hayatına Yönelik Değerlendirmeler	119
3.6.5.Çocuğun Sokakta Karşılaşabileceği Tehlikelere Yönelik Değerlendirmeler.....	121
3.6.6.Çocuğun Ailesi İle İlgili Duygularına Yönelik Değerlendirmeler	124
Sonuç ve Öneriler.....	127
Ek 1: Görüşme Formu	150
Ek.2: Görüşme Fotoğrafları.....	152
Özgeçmiş	156

ÖNSÖZ

“Kentsel Bir Sorun Alanı Olarak Sokakta Çalışan \ Çalıştırılan Çocuklar: Isparta İncelemesi” isimli yüksek lisans tezimin hazırlanması ve düzenlemesi aşamalarında tezi başından itibaren titizlikle okuma inceliğini gösteren, tezin her aşamasında yardım ve desteğini esirgemeyerek yanımda olan, yol gösterici önerileriyle önemli sorunların üstesinden gelmemi sağlayan görüşlerinden çok şey öğrendiğim sayın danışmanım Doç. Dr. Nilüfer AVŞAR NEGİZ’ e teşekkürü borç bilirim.

Isparta Emniyet Müdürlüğü, Çocuk Şube Müdürlüğü, Isparta Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne de katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Beni hayatımın her alanında destekleyen ve yanımda olan annem Hamiyet TURHAN ve babam Rahmi KÖMÜRCÜ’ ye, canım abim Burak KÖMÜRCÜ’ ye sonsuz sevgimi ve teşekkürlerimi sunarım, üzerimdeki emeklerini ve fedakârlıklarını hiçbir zaman unutmayacağım.

Son olarak araştırma sürecinde her zaman yanımda olan ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma, en umutsuz zamanlarımda beni cesaretlendiren arkadaşlarıma teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

Tüm bunlara ek olarak, içinde bulundukları olumsuz koşullara rağmen katılımcı çocuklara; araştırma kapsamında sorulan sorulara içtenlikle cevap verdikleri için, çok teşekkür ederim.

Beste KÖMÜRCÜ

Isparta, 2015

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

UNICEF: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

S. : Sayfa Numarası

Bkz: Bakınız

Çev. : Çeviren

Edt. : Editör

Der: Derleyen

ÇHB: Çocuk Hakları Beyannamesi

ÇHS: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

ÇOGEM: Çocuk ve Gençlik Merkezi

EGM: Emniyet Genel Müdürlüğü

KBRM: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi

KMÇ: Korunmaya Muhtaç Çocuk

SÇÇ: Sokakta Çalışan Çocuk

TCK: Türk Ceza Kanunu

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TÇEK: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil-1: Tarımdaki Gelişmeler.....	17
Şekil 2: Kent-Kır Arası Akım.....	18
Şekil 3. Londra	27
Şekil 4. Newyork.....	28
Şekil 5. Mekânsal Ayrışma Örneği: Sao Paulo.....	29
Şekil 6. Uruk (Warka)	31
Şekil 7. Çatalhöyük	32
Şekil 8. Medina	32
Şekil 9. Hacı bayram Mahallesi.....	81
Şekil 10. Sosyal Dışlanma Tanımlarının Sınıflandırılması.....	101
Şekil 11. Isparta Mahalle Haritası.....	111
Şekil 12. Yoksulluk Döngüsü.....	124

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Kentleşmenin Nedenleri.....	21
Tablo 2. 2000-2010 Konut İhtiyacı Ve Konut Artışı.....	43
Tablo 3. 2013 Verilerine Göre Isparta'da Okuma- Yazma Durumu.....	108
Tablo 4. Demografik Veriler	116
Tablo 5. Isparta'da Sokakta Çalışan Çocukların İkamet Yerleri.....	117
Tablo 6. Eğitim İle İlgili Bulgular	120
Tablo 7. Çocuğun Sokakta Çalışma Hayatına Yönelik Bulgular	127
Tablo 8. Sokakta Çalışan Çocuğu Bekleyen Risk Ve Tehlikelere Yönelik Bulgular...	130
Tablo 9. Çocukların Gelecekte Beklentilerine Yönelik Bulgular.....	134

GRAFİKLER

Grafik 1. Türkiye'de Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı (1927-2025).....	36
Grafik 2. Türkiye'de Yıllara Göre Kentleşme Oranı(1927-2011)	37

ÖZET

KENTSEL BİR SORUN ALANI OLARAK SOKAKTA ÇALIŞAN ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR: ISPARTA İNCELEMESİ

BESTE KÖMÜRCÜ

Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü
Yüksek Lisans Tezi, 156 Sayfa, Eylül, 2015

Danışman: Doç. Dr. Nilüfer AVŞAR NEGİZ

Türkiye’de çalışan çocuklarla ilgili yapılan çalışmaların çoğu belirli sektörlerdedir. Fakat sokakta çalışan çocuklarla ilgili yapılan çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Bu çalışma kentsel sorun alanları sokakta çalışan \ çalıştırılan çocuklar boyutuyla ele almaktadır.

Bu konuda yapılmış araştırmalara farklı bir katkı getirebilme beklentisi doğrultusunda araştırma, kentsel sorunlara çocuk odaklı bakan, nitel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Çocukların deneyimlerini, duygularını, algılarını düşüncelerini anlayabilmek için farklı konu başlıkları altında görüşmeler yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Araştırmada, katılımcı çocukların ailelerinin, gelir ve eğitim düzeyi oldukça düşük, ailelerin çok çocuklu ve kırsal alandan göç etmiş oldukları tespit edilmiştir. Ailelerin çocuklarının temel ihtiyaçlarını gidermekte zorluk çektiği, bu nedenle çocukların sokakta çalışmak zorunda kaldıkları edinilen bulgulardandır. Yine, çalışan çocuğun, sokakta çalışmaya ilişkin olumsuz tutumu, sorunlu aile yapıları içinde oluşları, eğitim almaya dair istekleri ve geleceğe yönelik umutsuzlukları çalışmada öne çıkan bulgulardandır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentleşme, Kentsel Sorunlar, Çocuk, Sokakta Çalışan Çocuk

ABSTRACT**CHILDREN WORKING OR HAVING WORKED ON THE STREET AS AN
URBAN PROBLEM: CASE OF ISPARTA****BESTE KOMURCU**

Süleyman Demirel University Department of Public Administration

Master's Thesis, 156 pages, September 2015

Supervisor: Assoc. Prof. Nilüfer AVSAR NEGİZ

Most of the studies on children working in Turkey are in certain sectors. But the studies about children working on the streets is very limited. In this study, it has been discussed the children working or having worked on the street as an urban problem.

In order to bring a different contribution to the researches done in this regard, the research which is a qualitative study focuses on the urban problems in terms of children. Children were interviewed and evaluated under different topics in order to understand their experiences, feelings, perceptions and thoughts.

In the study, it was found that the income and education level of the families of the participant children were quite low and the families have migrated from rural areas with many children. It has been understood that families have difficulty in meeting the basic needs of children, therefore, they have to work in the street. The negative attitude of the children working about the working on the street, being in a problematic family structure, their demands on studying and their desperation for the future are the important findings in the study.

Keywords: *City, Urbanization, Urban Problems, Child, Children Working on the Street*

GİRİŞ

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçtiği neolitik çağlardan itibaren kurulan ilk köyler ile başlayan süreç, geçen yüzyıllar içinde pek çok dönüşüme uğramış olsa da, temelinde yatan sebep aynıdır; göçebe hayat tarzının zorluklarıyla baş etmeye çalışan insanoğlunun bir arada ve yerleşik yaşama olan ihtiyacı. Bu ihtiyaçtan doğup insanoğlunun yaşam alanına giren kentler, çağımızda kentleşme olgusunun da sürekli artışıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de önemli konulardan biri haline gelmiştir. Peki, kentleşme denilen süreç yaşanırken ortaya çıkan kentsel sorunların boyutu nedir? Kentsel alan denilen kavram sadece binalardan, bahçelerden ve diğer fiziki yapılardan mı meydana gelmektedir?

Kent, bu söylenenlerin aksine içinde yaşayan toplum ile bütündür ve toplumun özellikleri kentleri şekillendirmektedir, kentlerde yaşayan insanlar onun bir aynası durumundadır. Son yıllarda gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bütün ülkelerde kentleşme, göç ve kentsel sorun alanları toplumların yaşam standartlarını, kimliklerini ve kültürel değerlerini belirleyen önemli olgular arasında yer almaktadır. Çünkü kentleşme, göç gibi olgular insan hayatında, tutum ve davranışlarında ve ilişkilerinde bir takım değişikliklere yol açabilecek güce sahip olgulardır.

İnsan hayatını bu denli etkileyen kentleşme ve göç süreci bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan sadece birisi olan sokakta çalışan\çalıştırılan çocuklar günümüzde kentsel alanlarda bir sorun haline gelmiştir. Kentlerin hemen hemen her caddesinde okul çağındaki çocukların kayıt dışı işlerde çalıştıkları görülmektedir. Tüm bu sorunların ve soruların akıbetinde bu çalışmanın konusu; Türkiye’de kentleşme sürecinde ortaya çıkmış ve hala devam etmekte olan kentsel sorun alanlarını sokakta çalışan\çalıştırılan çocuklar boyutuyla ve Isparta evreninde incelemektir.

Bu amaçla çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, kent ve kentleşme kavramları ele alınmakta, Türkiye’nin kentleşme süreci ve kentleşme sonucu yaşanan sorunlara değinilmektedir. İkinci bölümde, kentleşme sürecinde karşılaşılan kentsel sorun alanları ele alınmıştır. Kentsel sorun alanları olarak, Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk, Yoksunluk ve Kentsel Yoksunluk, Kentsel Şiddet ve Suç ve Kentsel Dışlanma başlıkları altında ele alınmıştır. Son olarak üçüncü bölümde, kentsel bir sorun alanı olarak sokakta çalışan-çalıştırılan çocuklar Isparta örneği üzerinden nitel bir araştırma ile incelenmiştir. Demografik veriler, Sokakta çalışmaya ilişkin veriler ve Ailelerine ilişkin veriler başlıkları altında araştırma bulguları yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT, KENTLEŞME VE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUK

1.1.Kent

1.1.1. Kavramsal İnceleme

*“Nerede bir kent varsa orada bir medeniyet vardır.”*¹

Kent; tanımlanması oldukça zor ve karmaşık bir olgudur², ancak kent ve kentleşme, toplum ve toplumsal olayların anlaşılması ve değerlendirilmesi açısından önemlidir. Kent ile ilgili birçok tanım yapılmaktadır, tanımlar ele alınan ölçütlere göre (demografik veriler, ekonomik veriler, siyasal durumlar vb.) değişmektedir. Aristo kent kavramını, *"insanların daha iyi bir yaşam sürdürmek için toplandıkları yerler"*³ olarak tanımlamaktadır.

Kent uygarlık anlamında Yunancada *“polis”*, Fransızcada *“cite”*, Arapçada *“medine”*, Almanya ve Saksonyadan İskandinavya kadar oturma alanları için *“burgh”* ya da *“borough”*, Latince de yurttaş anlamında *“urbs”* ya da *“civitas”* olarak isimlendirilmiştir.⁴

Kenti bir yerleşme ve topluluk türü olarak gören Sencer’ e göre; belli bir aşamanın ürünü olan kent, kısa bir dönem içerisinde gösterdiği yığılımlı bir büyümeyle günümüzün egemen bir yerleşme tipidir.⁵

Ancak kentler yalnızca nüfus hareketi bağlamında düşünülmemelidir. Bu doğrultuda kentlerin ekonomik yönüne vurgu yapan Ortaylı’ ya göre;⁶ kent ve kentleşme aynı zamanda o toplumda nüfus hareketlerini oluşturan toplumsal ve ekonomik değişimlerle de yakından ilişkilidir, bu şekilde düşünürsek kent olarak tanımlanan yerleşme birimini diğer yerleşme birimlerinden ayıran en önemli özellik kendi kendine yetemeyen bir ekonomik birim olmasıdır. Kent, yakınındaki yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerini denetleyen, ona göre daha uzman olan, üretimi gerçekleştiren ve bunun sonucunda toplumsal ve idari yönleriyle de çevresi üzerinde denetimci bir görev üstlenen bir yerleşme birimidir.

¹Kasım TATLILIOĞLU, “Şehirleşme Olgusu ve Kimlik Döngüsü Bağlamında Kimlik ve Kişilik Bunalımı”, İkinci Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, Bursa, 2012, s.519.

²Erol KAYA, **Kent Yönetimi**, Okutan Yayın Evi, 2008, s.1.

³Alaeddin ŞENEL, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara Bilim ve Sanat Yayınları, 3. Baskı, 1995, s.34.

⁴Mehmet KARAKAŞ, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, **SosyalBilimlerDergisi**, s.122. <<http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/III1/9.p>> Erişim Tarihi: 10.12.14.

⁵Yakup SENCER, **Türkiye’de Kentleşme Bir Toplumsal Ve Kültürel Değişme Süreci**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bilim Dizisi:12, Birinci Baskı, Kasım 1979, s.1.

⁶İlber ORTAYLI, **Türkiye İdare Tarihi**, T.O.D.A.İ.E Yayınları, No: 180, Ankara, 1979, s.46.

Kent terimleri sözlüğünde kent; “Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi”⁷ şeklinde demografik bilgiler temel alınarak tanımlanmaktadır.

TDK’ nın Genel Türkçe Sözlüğünde ise; “*Nüfusun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı*” şeklinde tanımlanmaktadır⁸.

Özetle, kent nedir? Diye sorulduğunda insanların karşılıklı ilişki içerisinde toplu halde yaşadıkları sevinçlerine, nefretlerine, enerjilerine anlam kazandıran sadece mekân olmanın ötesinde insanların yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim birimleri olarak düşünülebilir. Kentler içinde barındırdığı insanların aynasıdır ve onları yansıtır. Yerleşim alanlarının kent statüsü kazanmasında, fiziksel alt yapıdaki gelişmişlik oldukça önemli gözükmektedir.

Kentleri oluşturan pek çok yapı, insan aklı ve eseri olduğu için zamanla, ihtiyaçlara ve geliştirilen teknolojiye göre şekil alacaktır. İnsan eliyle oluşturulan bu yapılar bir uyum içinde olup bu yapılarda meydana gelecek değişiklikler insan ilişkilerinin yeniden biçimlenmesine ve değişmesine neden olacaktır.⁹ Toplumsal yapının nitelikleriyle kentlerin özellikleri arasındaki uyumu her çağın kentinde görmek mümkündür. Bir başka deyişle, toplumların gelişmelerinde tarihsel alt yapının, kentlerin oluşmasıyla tam bir uyum içinde olduğu söylenebilir. Bu gerçeği göz ardı etmeksizin her ikisini, karşılıklı etkileşimleri ile birlikte ele alarak incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Toplumsal alt yapıyı oluşturan üretim biçiminin tüm üst yapı kurumlarını kendisine uyumlu olmaya zorlamasıyla, toplumların tarihsel gelişim süreçleri içinde toplumsal-ekonomik yapılar doğmuştur. Kısaca kent, ekonomik-toplumsal yaşamla birlikte doğmuştur denilebilir.¹⁰

⁷Yusuf ŞAHİN, **Kentleşme Politikası**, Ekin Yayın Evi, Trabzon, 2013, s.1.

⁸ŞAHİN, s.1.

⁹Mübecel KIRAY, **Toplumsal Değişme ve Kentleşme, Kentsel Bütünleşme**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.57.

¹⁰İnan ÖZER, **Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2004, s.5.

Toplumsal ilişki biçimlerine göre tanımlanan kentsel yaşam alanlarının, “*netlik kazanmış bir kentte bölgeleri, belirli sokakları ya da belirli işaretleri kolaylıkla tanınabilen ve kolaylıkla kapsayıcı bir modele girebilecek biçimde ayırt edilebilen bir yapılanma*” olarak tarihsel süreçte çeşitli anlamlar kazandığı görülmektedir. Bu yönüyle kent tanımları, sosyologlar, tarihçiler, şehir planı yapanlar, iktisatçılar, antropologlar, edebiyatçılar v.b. her bir disiplinin kendi kavrayışı üzerine inşa edilmiştir. Her disiplin kendisini ilgilendiren yönleriyle kenti anlamaya ve tanımlamaya çalışmıştır. Bu açıdan farklı disiplinler bakış açısından ele alındığında kent tanımlarının çeşitli kriter temelli yapıldığı söylenebilir.¹¹

A. *İktisadi Kriter:* İktisadi kıstasa göre kent, hâkim ekonomik faaliyetlere göre tanımlanabilir. Bu tanımlamaya göre, bir yerleşim yerindeki mevcut iktisadi faaliyetlerin tarıma dayalı olmaması, o yerin kent olarak tanımlanması için yeterli olacaktır. Bu açıdan bakıldığında; Bursa, İstanbul, Kocaeli gibi hem sanayi hem de hizmet sektörü bakımından ön plana çıkan yerleşim yerlerini kent tarihi içinde değerlendirmek kolaylaşırken; özellikle, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki bazı ilçeleri, tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahip olmalarından dolayı kent olarak saymak güçleşecektir. Bu açıdan bir kenti sadece hâkim olan iktisadi kıstasa göre tanımlamak eksik kalacaktır.

B. *Siyasi Kriter:* Bu kıstasa göre kent, siyasi iktidarın “kent” olarak tanımladığı yerlerden ibarettir. Siyasi iktidar, tek bir kişinin iradesi olarak tecelli ediyorsa, o zaman, o kişinin kent olsun dediği yerler kent şeklinde tarif edilecek ve ona göre yönetilecektir. Ortadoğu ülkelerinin birçoğunda durum böyledir. Ancak yine salt siyasi kriter ile yapılan bir kent tanımı da tam anlamıyla gerçeği yansıtmamaktadır.

C. *Demografik Kriter:* Nüfus bilimciler nüfusu belli bir sayıyı aşan yerleşim yerlerini “kent” olarak nitelendirirler. TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı nezdinde nüfusu 20.000’i aşan yerler “kent” olarak tanımlanmaktadır.

D. *Sosyolojik Kriter:* Bazı sosyologlar, kentleri tanımlarken kırla zıtlık içerisinde kente özgü bazı özelliklere gönderme yapmışlardır. Louis Wirth, “*Urbanism as a Way of Life*” (*Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme*) adlı ünlü çalışmasında sosyolojik olarak kenti,

“*Toplumsal açıdan homojen olmayan bireylerden oluşmuş, göreceli olarak geniş bir alana ve yoğun bir nüfusa sahip, sürekli bir yerleşme*”¹² ifadesiyle tanımlamıştır.

¹¹ ŞAHİN, s.3.

¹² Louis WIRTH, Urbanism as a Way of Life “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme” The American Journal of Chicago Press, Vol. 44, No. 1 (Jul., 1938), pp. 1-24, 1938. S.1-24.’den aktaran: Mahmut GÜRSOY, Kentleşme Sürecinde Göç Suçluluk İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman, 2013, s.30.

Louis Wirth, bu tanımı bir yaşam biçimi olarak gördüğü kentleşmeyi/kentselliği; Nüfusun büyüklüğü, yerleşim yerlerinin yoğunluğu ve yerleşim yerlerinde oturanların ve grup yaşamının farklılığıyla olmak üzere üç özellikle ele alarak tanımlamaktadır.

Sosyologlara göre kent: “cemaat” ten “cemiyyet” e bir geçişi ifade etmektedir ki bu da; birincil yani, yüz yüze samimi ilişkilerin yerini ikincil yani resmi ve soğuk ilişkilerin almasıdır. Sosyolojik olarak kent tanımı yapılırken, nüfus büyüklüğü, idari statü, nüfusun yapısı, iş bölümü ve uzmanlaşma, örgütlenme biçimi, işlev alanlarındaki farklılaşma, iş gücünün sektörel dağılımı ve üretimin yapısı gibi ölçütler de kullanılarak tanımlamalar yapılmaktadır.

Bir yerleşim biriminin kent olarak tanımlanması için, bazı kriterler taşıması gerekmektedir. Bu kriterler aşağıdaki gibidir.¹³

- ✓ Belirli bir nüfus büyüklüğüne ve nüfus yoğunluğuna ulaşmış olması, tarımsal üretime göre ileri bir üretim düzeyi olan sanayi üretimine geçmiş olması ve bununla birlikte hizmet sektörünün de gelişmiş olması,
- ✓ Yerleşim alanlarında fiziksel altyapının belirli bir seviyeye ulaşmış olması,
- ✓ Geleneksel aile yapısının çözülerek yerini çekirdek aile yapısına bırakmış olması,
- ✓ Nüfusun büyük bir oranının örgütlenmiş, karmaşık iş bölümüne geçmiş ve yüksek uzmanlaşma düzeyine erişmiş olması,
- ✓ Yerel değerlerin yerini, ulusal değerlerin veya global değerlerin almış olması,
- ✓ Geleneksel ilişkilerin (cemaat toplumu ilişkilerinin) çözülüp bireysel ilişkilerin (cemiyyet ilişkileri) ya da toplumsal çıkarlar yerine bireysel çıkarların ön plana çıkmış olması,
- ✓ Eğitim düzeyinin kırsal kesimdeki eğitim düzeyine ileri seviyede olması ve çocuk bakımında ve eğitiminde aile dışı kurumların gelişmiş olması,
- ✓ Statülerin aileden gelmeyip, bireylerin kendi çabaları ile kazanılmış olmaları, gibi¹⁴ kıstaslar bir yerleşim yerinin kent statüsünde olduğuna işaret etmektedir.

¹³Yüksel DİNÇER, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset Ve Demokrasi**, Demokrasi Kitaplığı,1.Hamur, Ciltsiz, İstanbul, 1999, s.341-342.

¹⁴ Ruşen KELEŞ, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitapevi, 14.Baskı, Ankara, 2013, s. 18.

Kıray’a göre, “kentler, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimleridir”.¹⁵

Kentlerde yaşayan insan sayısının artmasına ve kent merkezlerinin birer cazibe merkezi olmasına etki etken bazı etkenler vardır ve en önemlisi daha iyi bir yaşam ümididir. Kentsel alanda iş bulma ihtimali kırsal alana göre her zaman daha fazladır. Eğitim şartları, sağlık kurumları kırsala göre çok daha iyi seviyede gözükmektedir.

Yani; kent pek çok bakımdan kır yerleşimlerinden farklılaşan özelliklere sahiptir. Bu iki alanı birbirinden ayıran özelliklerin tespiti yönünden değişik kıstaslar öne sürülse de İbn-i Haldun’dan esinlenen Sorokin ve Zimmerman aşağıda sıralanan ölçütleri öne sürmektedir¹⁶

- ✓ Mesleki alanda farklılaşma,
- ✓ Çevreye yerleşme biçiminde farklılaşma,
- ✓ Toplum yapılarının büyüklüğünde farklılaşma,
- ✓ Nüfusun homojen ve heterojen oluşuna göre farklılaşma,
- ✓ Toplumsal tabakalaşma, farklılaşma ve karmaşıklık,
- ✓ Toplumsal hareketlilikte farklılaşma,
- ✓ Nüfusun yoğunluğundaki farklılaşma,
- ✓ Göçün yönünde görülen farklılaşmadır.

Bu kriterlere dayanarak kır ve kent yaşam alanları karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir:¹⁷

- ✓ Demografik bakımdan incelendiğinde, Kalkınma Bakanlığı; 20 binden fazla olan yerleşim yerlerine kent demektedir. Bu da; kentlerde kırsal alanlara göre daha büyük bir nüfus birikiminin olduğunu göstermektedir.
- ✓ Köyde nüfus hareketleri dışa yönelik olduğundan köy nüfusunda azalma gözlenirken, kentlerde nüfus artmakta ve buna bağlı olarak kentlerde yerleşme alanları genişlemektedir.

¹⁵ Mübcecel B. KIRAY, **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayıncılık,3.Hamur, Ciltsiz, İstanbul,1998,s.28.

¹⁶Orhan TÜRKDOĞAN, **Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977, s.31.

¹⁷Halil İbrahim AYDINLI, “Türkiye’de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği Ve Mevzuatın Sürece Etkisi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Yaz-2015, Cilt: 14 Sayı: 54 (192-200), s.198.

- ✓ Kent, geniş nüfus yığınlarının yerleşik bulunduğu organize bir yaşayış biçimini ifade eder. Yerleşim, kişilerin tüm kentin organizasyonuna uygun bir yaşayışı gerçekleştirmelerini zorunlu kılmaktadır.
- ✓ Kentlerde, ailenin feodal toplumlarda sahip olduğu geniş fonksiyonları kaybolmaktadır. Kentler aile grubu iş bölümünün temel birimi değildir. Geleneksel aile yapısının yerini çekirdek aile almaktadır.
- ✓ Köylerde ise; aile, eğitim, dinsel hizmet ve üretim birliği olma niteliğini devam ettirmekte, karşılıklı ihtiyaçları düzenleyen, iş bölümüne dayanan bir küçük toplum olma özelliğini sürdürmektedir.
- ✓ Kentlerde, kişisel yüz yüze ilişkiler azalmakta aynı apartmanda yaşayan bireyler birbirlerini tanımadan yaşayabilmektedirler. Oysa köylerde ilişkiler kişisel temas esasına dayanmaktadır. Köylerde nüfus yoğunluğunun azlığı nedeniyle, birey mensubu bulunduğu gruba daha bağlı ve dayanışma içinde olmaktadır. Kentlerde, nüfus yoğunluğu, kişisel ilişkilerin azlığı gruba bağlılığı azaltmakta, kent yaşamının karmaşıklığı ve kazanç hırsı da eklenince bireysellik ön plana çıkmaktadır.
- ✓ Köylerde, dini kurallarla veya geleneksel anlayışla çözümlenen sosyal ihtiyaçların yerini, kentlerde büyük, karmaşık ve menfaat çatışmalarına sebep olan problemler almaktadır.
- ✓ Kentlerde tabakalaşma, kırsal alana göre daha fazladır. Büyük kentlerin “Yüksek yöneticiler, büyük iş adamları, bürokratlar, işçiler ve bu gruplara dâhil olmayanlar yani devamlı işi olmayan veya işsizler” olarak tabakalaştığı görülmektedir. Köylerde ise; tabakalaşma daha çok çevrenin değer yargılarına göre saygınlık yönünden olmaktadır. Örneğin; köklü bir ailenin mensubu olmak saygınlık sağlanmasına yol açmaktadır.

1.1.2. Tarihsel İnceleme

Sait Faik “Kumurbaz Hayri” hikâyesinin başında der ki; *“Yalnız başına olan insan kadar büyük adam yoktur ama insanlarla beraber olan insan, hakiki kıymetini ölçer biçer. O zaman büyük adamsa büyük adamdır”*. İnsan nerede insanlarla yaşamaya hakkına sahip olabilir? Kentte. O zaman Kent, “buluşma” demektir. Birlikte yaşamak, aynı zaman da paylaşmayı da gerektirir.¹⁸

¹⁸Cengiz BEKTAŞ, **Kentli Olmak ya da Olmamak**, Evrensel Basım Yayın, 3. Hamur, Ciltsiz, İstanbul, 2000, s.41.

İnsanların bir arada olduğu, birlikte yaşadığı ve pek çok şeyi paylaştığı kentler, tarihi açısından da insanlık ile anılır. Kent, bir yerleşme türü ve bir toplumsal-ekonomik biçimlenme olarak insan toplumlarının gelişme süreci içinde yerleşik hayata geçişin ardından ortaya çıkan bir olgudur. Toplayıcılık ve hayvancılığa dayanan göçebelik şeklindeki örgütlenmenin ardından üretim tekniği alanında yüzyıllarca süren birikim, insanların başta saban olmak üzere geliştirdikleri araçlarla tarım ekonomisine geçip doğayla yeni ilişkiler kurmalarına yol açmıştır.

Araç kullanan iş gücünün, doğayı değerlendirmesi, üretime geniş boyutlar kazandırarak emeğin verimliliğinin artmasına ve nüfusun aynı doğa kesiminden sürekli yararlanacak şekilde yoğunlaşıp toprağa yerleşmesine olanak sağlamıştır¹⁹.

Tarihçiler ve sosyal bilimciler, kentlerin ortaya çıkışına uygarlığın doğuşu gözüyle bakarlar.²⁰ Kentleri uygarlığın bir ölçütü olarak görmek bilim insanları için ortak bir kanaat olsa da uygarlık seviyesine ulaşmanın da insanoğlunun kültürel evriminin bir sonucu olduğu unutulmamalıdır. İlk evresi vahşilik, ikincisi barbarlık ve son evresi uygarlık olarak ele alınan insanlığın ilerleme döngüsünde uygarlık, devlet düzeyinde siyasi organizasyona sahip, okur-yazar ve kentlerde yaşayan toplumları içine alan bir kavramı ifade etmektedir.²¹ Uygarlığa erişme noktasında görülen kent yerleşimlerinin önemi konusunu Pustu²²;

“Tarih boyunca kentler, kültür ve medeniyetlerin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olmuştur. Medeniyetlerin çoğu zaman kentlerde ortaya çıktığı ve kentlerin çökmesi ile birlikte medeniyetlerin de çöktüğü görülmektedir” şeklinde ifade etmiştir.

Tarihte ilk kent ve kentleşme olgusunun Güney Mezopotamya’da Uruk (Warka) ve çevresinde gerçekleştiğini arkeolojik veriler göstermektedir. Nil, Dicle-Fırat ve Indus vadilerinde gerçekleştirilen sulu tarım, artı ürün edinimini sağlamıştır. Nehirlerin taşımacılıkta kullanımı ve tekerlekli araç kullanımı ile elde edilen artı ürün birkaç merkezde depolanabilir hale gelmiştir.

¹⁹Yakut SENCER, **Türkiye’de Kentleşme Bir Toplumsal Ve Kültürel Değişme Süreci**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bilim Dizisi:12, Birinci Baskı, Ankara, Kasım 1979,s.43.

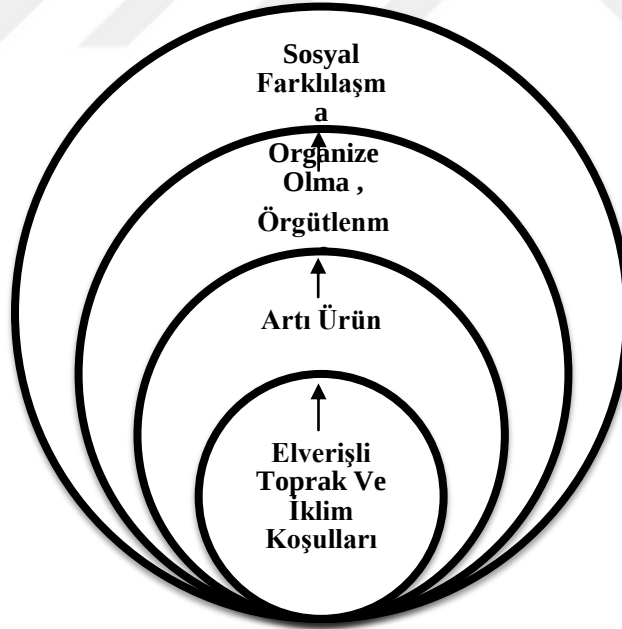
²⁰KELEŞ,2013, s.20.

²¹Özlem ÇEVİK, **Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,2005, s.2.

²²Yusuf PUSTU, “Küreselleşme Sürecinde Kent, Antik Site’den Dünya Kentine” **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 60, s.129.

Sulak alanlarda birbiri içine geçen bu gelişmeler beraberinde nehirlerden kanallar açılmasını- ki böylece sulanabilen arazi miktarının artışı sağlanmış-, su taşkınlarına karşın önleyici setler yapılmasını ve en sonunda da nüfusun bir arada toplanabilmesini mümkün kılmıştır. Böylece; Childe'nin “*Neolitik Köy*” olarak tanımladığı 200-400 kişi arasında değişen nüfuslu ve sayıca az konuttan oluşan yerleşimlerden, on kat daha büyük ilk kentler doğmuştur.²³ Mezopotamya ve Nil havzası gerek toprağın verimi gerekse su kanalları açısından “kent” olabilmeyin dinamosu iken; Ege coğrafyasında maden ve denizcilik kentlerin yapısını etkileyen başat kriter olmuştur. Özellikle; Yunan şehirleri deniz aşırı ticaret ile zenginleşerek, topraklarının kapasitesini ve nüfusunu birkaç kat arttırmıştır.²⁴ Bu durum şunu göstermektedir ki; kentlerin doğuşu ve gelişim hızı ve biçimi doğu ve batıda farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Kentlerin nasıl ortaya çıktığına dair iki görüş olduğunu belirtmek gerekir. Birinci ve yaygın olarak kabul gören görüşe göre tarım ve hayvancılık kentsel hayata geçişi sağlamıştır. Bu görüş doğrultusunda, kentsel hayat, sulama olgusu, tarımın gelişmesi ve artı ürün elde edilmesi ile açıklanmaktadır. Bu kuramda “toprağın değeri ve iklim koşulları önem kazanmaktadır.”²⁵

Şekil 1: Tarımdaki Gelişmelerin Etkileri

Kaynak: Rana Aslanoğlu, **Kent Kimlik Küreselleşme** Kitabından Şematize Edilmiştir.

²³ÇEVİK, s.6-7.

²⁴Gordon CHİLDE, **Tarihte Neler Oldu?**, Alan Yayıncılık, İstanbul 1983, s.223, Aktaran: M. Fatih ÇAN, Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi, TC. Fırat Kalkınma Ajansı s.3. <<http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/KentleşmemeSempozyumBildiriMetni-FatihCAN.pdf>> Erişim Tarihi: 10.12.14.

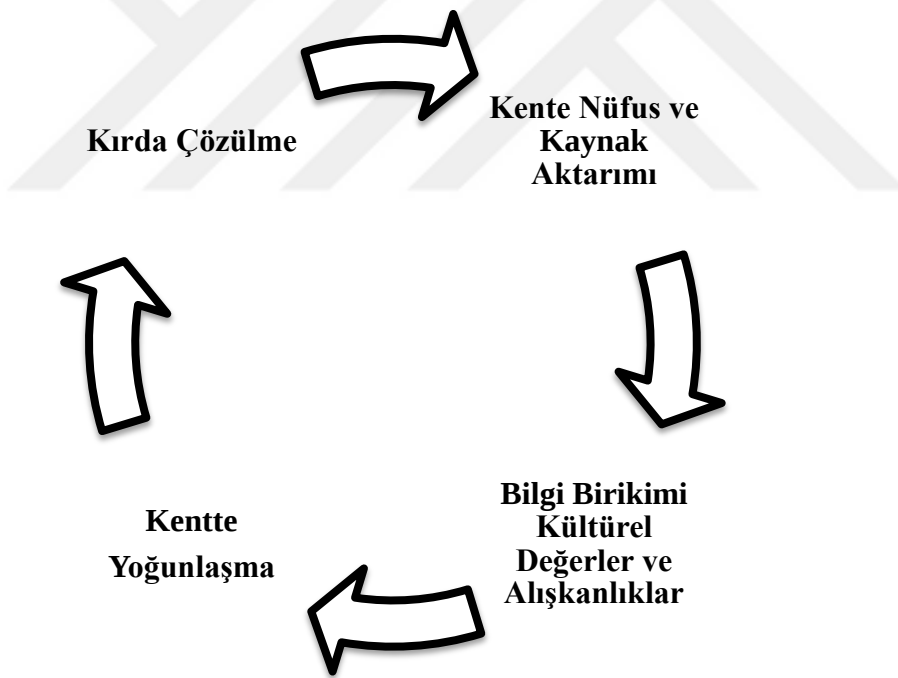
²⁵Rana A. ASLANOĞLU, **Kent, Kimlik, Küreselleşme**, Ezgi Kitapevi, 2. Baskı, Bursa, 2000, s.17.

Şekil 1’de, toprak ve iklim şartlarının elverişli olduğu durumlarda artı ürünün ortaya çıktığı ve sonrasında organize olmayı, örgütlenmeyi ve sosyal farklılaşmayı beraberinde getirdiği görülmektedir. Diğer görüşte ise; kentin asıl, kırsal hayatın ise türev olduğu kabul edilir. Buna göre kentler, ilk ortaya çıkan yerleşim yerleridir.

Kır ise, daha sonra ortaya çıkmıştır. Bu görüşü benimseyenler arasında Jane Jacobs önemli bir yere sahiptir. Ona göre, kentler, avcı gruplar arasında ticaretin ortaya çıkması ile birlikte gelişmiştir.

Bu grupların ticaretini yaptığı şeyler arasında hayvanlar önemli bir yer tutar. Canlı hayvan ticaretini yapmak, bir hayvanı avlayıp sonrasında ticaretini yapmaktan daha avantajlı gözükmiştir. Bu sebeple hayvanların beslenip büyütülmesi, yiyecek temini önemli hale gelmiştir. Hayvanların beslenmesi mecburiyeti tarımı doğurmuş, böylece tarım kentsel hayattaki bir ihtiyacın sonucunda ortaya çıkmıştır.²⁶

Şekil 2: Kır- Kent Arası Akım

Kaynak: Aslanoğlu, **Kent, Kimlik, Küreselleşme** isimli Kitaptan Şematize Edilmiştir.

Şekil 2’ de görülen kentleşme; bu süreçte iki ucu olan bir çözülme, yoğunlaşma ve akım olayıdır. Çözülme kırdaki, yoğunlaşma ise kentte meydana gelmektedir. Çözülme ve yoğunlaşmaya bağlı olan akım ise; kır ve kent arasında meydana gelmektedir.

²⁶ASLANOĞLU, s.20.

Bu üç olgu “kırdaki çözülme”, “kentte yoğunlaşma”, “kır ile kent arasındaki akım” birbirinden ayrı düşünülemeyen olgulardır ve bir ülkenin kentleşme sürecinin işleyişini oluşturmaktadır.²⁷

Kır-kent arasındaki akım iki yönlü olarak meydana gelmektedir. Bir yandan nüfus ve ekonomik kaynaklar kırdan kente aktarılırken, farklı nicelik ve nitelikte olmakla birlikte, diğer yandan kentten kıra, nüfus ve kaynak akımının olduğu düşünülmektedir.²⁸

Nitekim bu karşılıklı akım için de bilgi birikimi, kültürel değerler ve gereksinimler de taşınmaktadır. Tarımda verim artışına yol açan etkenlerin, tarım kesiminde bir takım değişimlere yol açtığı görülmektedir. Bu değişimle birlikte kırdaki çözülme olgusu başlamaktadır. Tarım kesimine yeni teknolojilerin girmesi, işletme büyüklüklerinin artması veya az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi miras yoluyla toprakların parçalanarak işletmelerin küçülmesiyle birlikte topraktan fiilen veya hukuken kopan bir nüfus fazlası ortaya çıkmaktadır. Bu fazlalık; hızlı nüfus artışıyla daha da artmakta ve kırdaki çözülmenin en somut nedenini oluşturmaktadır.

Kentteki yoğunlaşma olgusu, kent olarak saptanan birim alanda oturan ve yığılma nitelikli bir nüfus varlığını ifade etmektedir. Bu yoğunlaşmaya kırsal kesimden kopan nüfus fazlasının göçünün yanı sıra kentlerdeki nüfus artışının yüksek olması da yol açabilmektedir. Kırsal kesimdeki nüfus fazlasının kentlere yönelişindeki temel etken ise; kentlerde yaratılan iş olanaklarıdır. Buna ek olarak, kentsel nüfusun gereksinim duyacağı barınma, eğitim, sağlık, ulaşım vb. olanaklar nüfus fazlasının kentlere akım hızını önemli ölçüde etkilemektedir.²⁹

Kentleşme sürecinde, sosyal yapıda da birçok değişiklik meydana gelmektedir. Kırdan kente göç, nüfus artışı ve sanayileşme kent hayatını daha karmaşık bir hale getirmekte ve sosyal kontrol, bu yapı içinde etkisini giderek daha az hissettirir hale gelmektedir.

1.2.Kentleşme

1.2.1. Kavramsal İnceleme

Kent kavramının tanımının ardından hem kentlerin sayısının artması hem de kentte yaşayanların nüfusunun artması ile “kentleşme” sürecine geçilmektedir. Elbette kentleşme kavramına nüfus kriteri ile açıklamak, onu sadece demografik olarak tanımlamaktır. Bu nedenle, kentleşme ve tanımı literatürde dar ve geniş olarak ele alınmaktadır.

²⁷S. Kemal KARTAL, *Ekonomik ve Sosyal Yönleri İle Türkiye’de Kentleşme*, Yurt Yayınları, Ankara, 1983, s.33.

²⁸Hasan ERTÜRK, *Kent Ekonomisi*, Ekin Basım Yayın, Bursa, 2013,s.18.

²⁹ERTÜRK, s.18.

Bu bağlamda Keleş; kentleşmeyi dar anlamda, “*kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması*”³⁰ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanıma ekonomik gelişme ile toplumsal ve kültürel gelişmeleri de ekleyerek yaptığı tanımında ise, kentleşmeyi geniş anlamda ifade etmektedir.

Bu tanıma göre ise; kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir.

Kentleşme aynı zamanda, toplumsal değişim sürecini önemli ölçüde etkileyen ve bazı toplumlarda da hızlandıran bir olgudur.³¹ Yani, kentleşme, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması şeklinde ele alındığında, eksik açıklanmış olmaktadır. İspir kentleşmeyi; dar anlamda “*kasaba ve kentlerde halkın toplanması oranındaki yükselme*” olarak tanımlamaktadır. Geniş anlamda ise; kentleşme oranındaki yükselme, üretim ve hizmetlerin büyümesini sağlayan sanayileşmenin etkisiyle veya doğum oranının yükselmesini ele almaktadır.³²

Nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan bu yükseliş, aynı zamanda da burada yaşayanların özel hayatlarını ekonomik, sosyal ve siyasal davranış açısından etkileyen ve devletinde belirli birtakım faaliyetlerini gerektiren değişiklikler olarak tanımlanmaktadır.³³

Kentleşmenin, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da hesaba katan geniş kapsamlı bir yapısı vardır. Buna göre tanımı; “*Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir*”.³⁴ Bu aşamada kentleşen nüfusun kent kültürü çevresine uyma ve onunla bütünleşme süreci içinde kültür öğelerine kazandırdığı özel içeriklerle bir geçiş veya ara kültür tipi yaşadığı ve oluşturduğu söylenebilir.

³⁰ KELEŞ,2013, s.19.

³¹ S.Kemal KARTAL, **Kentleşme ve İnsan**, Türkiye ve Orta.Doğu Amme İdaresi. Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1978, s. 56.

³² Eyüp İSPİR, **Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetim**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1982, s.7-8.

³³ Aziz YILDIRIM, **Kentleşme Ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri**,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2004, s.7-8.

³⁴ KELEŞ,2013, s.17.

“Kentleşme”, “Yeni kentli”, veya “Gecekondu” kültürü olarak adlandırılabilir olan bu oluşum, öteki tiplerin yanı sıra yeni bir kültür bileşimi veya kültür tipi niteliğindedir.³⁵

Tablo1.’de kentleşme nedenleri açıklanırken aynı zamanda, kentlerin sunduğu ekonomik üstünlükler de sıralanmaktadır.

Kentleşme kalkış aşamasına varmış toplumlarda hız kazanan bir olgudur.³⁶ Bunun içindir ki; kentleşme hemen hemen her ülkede tarımsal nüfusun azalmasına ve buna karşılık tarım dışı alanlardaki nüfus oranının artmasına neden olmaktadır.

Tablo 1. Kentleşmenin Nedenleri

Ekonomik Nedenler	Teknolojik Nedenler	Siyasal Nedenler	Sosyo-psikolojik Nedenler
-Tarımda Modernleşme, -Gelecek Güvencesi, -İş Olanakları, -Kentteki sanayi, ticaret, hizmet sektörünün gelişmiş olması.	-Sanayi Devriminin getirdiği yenilikler, -Ulaşım,iletişim alanında yenilikler, -Ulaşımın ucuz ve kolay olması, -Ürünün kolay ve ucuz taşınması.	-Siyasi kararların kentleşmeyi özendirilmesi, -Başkent statüsü verilmesi.	-Kentlerin cazibe merkezi haline gelmesi, -Kırda olmayan imkanlar, -Daha geniş bir kümeye ait olma duygusu, -Eğitim sağlık ve sosyal yaşam.

Kaynak: Deniz TULUNOĞLU, Kentleşme Sürecinde Aile Yapısındaki Değişim (Maltepe Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2009’ dan derlenmiştir.

Herhangi bir toplumda kentleşmenin hızı, bazı dönemler artarken bazı dönemler düşebilme eğilimi göstermektedir. Kentleşmenin hızlı ve sağlıklı olduğu dönemler, eski kültür değerlerinin telkin edici, sosyal yaşamı düzenleyici etkisini yitirmesine neden olurken, yeni yapının şekillendirip, gerektirdiği değerler ise; bütünüyle benimsenmemekte ve uyum sorunları ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu yeni değerlerin kitle iletişim araçlarıyla benimsetilmeye çalışılması bir takım sosyal problemleri de ortaya çıkarmaktadır, bununla birlikte işsizlik, gecekondulaşma ve suç eğilimlerinin artması gibi problemler de karşılaşılan diğer sorun alanlarıdır.³⁷ Kentleşme süreci, gelişmenin bir göstergesi olarak değerlendirilmekte ve insanların daha modern ve rahat imkânlarla sahip olması, iş, eğlence, eğitim, sağlık gibi imkânların artması olarak görülmektedir.

³⁵ KAYA, s.16.

³⁶ Yusuf ŞAHİN, **Kentleşme Politikası**, Ekin Kitapevi Yayınları, 4. Baskı, Ağustos,2013,s.6.

³⁷ Nuri TORTOP, **Mahalli İdareler**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2006, s.175-176.

Ancak gelişmekte olan ÷lkelerde kentleşmenin demografik olarak daha hızlı ilerlemesi, büyük kentlerin diğerklerine oranla daha hızlı büyümesi, hızla artan nüfusa sunulan hizmetlerde aksama olması, konut ve iş imkânlarında yetersizlikler olması gibi, pek çok sorunla karşılaştığı da gör÷lmektedir. Yani gelişmiş ÷lke ile gelişmekte olan ÷lkelerin kentleşme deneyimleri farklı olmaktadır.

İspir'e göre; *“kentler aynı zamanda insanın düşünme ve yaşayış tarzına da etki eden farklı bir düzeni işaret eder.”* İşte bu yeni oluşan kente özgü davranış şekli ve sosyal ilişkilere *“kentleşme”* denir.³⁸ Burada bahsedilen, kente özgü davranış şekli *“kentlileşme”* kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Kentleşmenin en önemli nedenlerinden biri olan göç, kentleşmenin sağılıklı ilerleyişini de etkilemektedir. Göç ile birlikte kent merkezlerine gelen insanlar önce kendi kültürlerini bu yeni girdikleri dünyanın içinde var etmeye çalışırlar. Zamanla kentin kendine özgü tutumlarını ve davranışlarını bu insanların benimsediğı gör÷lmektedir.³⁹ Kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler geliştirerek, kentin bir öğesi olma ve bütünleşme süreci, kente adapte olma, toplumsallaşma ve kentlileşmenin de alt yapısı olarak değıerlendirilir. Kentler insanın düşünme ve yaşayış tarzına da etki eden farklı bir düzeni işaret etmektedir. Kentlileşme toplumsal değıişme sürecini ifade etmekte olup, kentte yaşayan ve kent kültür÷yle bütünleşen insanların ortaya koydukları kalıplaşmiş ortak davranışların toplamıdır.

Kırsal alandan gelmiş olan insanların kente gelmeden önceki yaşam biçimlerini değıiştiren bir süreç olan kentlileşme, aynı zamanda bu insanların kendilerini kentli olarak görme sürecini kapsar. Yani; kentlileşme, kente göç edenlerin yeniden sosyalizasyon sürecini anlatır. Sosyalizasyon bireyin içinde bulunduğı aile, meslek grubu, arkadaş grubu vb. sosyal grupların ve toplumun değıer-norm sistemini davranış kalıplarını içselleştirmesidir.⁴⁰

Kentlileşme süreci, kentleşmeye oranla daha geç ve zor gerçekteşen bir süreçtir. Örneğın; ekonomik ve sosyal bakımdan kente özgü davranışlar, kentlileşme sürecinin niteliğini gösterirler. Kişinin ekonomik ve sosyal mekânını değıiştirmesi onu kentli yapmaz. Ancak, kente özgü işlerde çalışması ve geçimini bu işlerden sağılaması, bunun yanında kentsel sosyal ilişkiler edinmesi, ekonomik ve sosyal açıdan kentlileşmenin göstergeleridir. Bu göstergelerin kentlileşme lehine değıişmesi kentte kalış süresine göre değıişmektedir.

³⁸İSPİR, s.7-8.

³⁹Erkan RÜSTEM, **Kentleşme ve Sosyal Değıişme**, Bilim Adamı Yayınları, İstanbul, 2002, s.20.

⁴⁰ Hüseyin BAL, **Kent Sosyolojisi**, Fak÷lte Kıtapevi, Isparta, 2002, s.64.

Kentte kalış süresi arttıkça kente özgü davranışlarda kazanılmaktadır.⁴¹ Bahsi geçen kente özgü davranışlar, insan davranışlarını, ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik olarak sınırlandırmaktadır.⁴²

Ekonomik Davranışlar: Kentlerde yaşayan insanlar, kırsal kesimde yaşayanlardan farklı olarak geçimlerini tarım dışı alanlarda, yani sanayi ve hizmet sektöründen karşılamaktadır.

Sosyal Davranışlar: Kent insanı, aile kurumunu önemser, aile içi ilişkilerde demokratik değer ve tutumları geliştirir. Kadın – erkek eşitliğinin gereğini yapar, eğitime daha çok pay ayırır.

Toplumda bir mevki elde etmenin kişisel başarı ile ilişkili olduğunu bilir ve buna göre kendini geliştirir. Farklılaşmaları doğal karşılar. Patronaj türü ilişkilerden sakınır, serbest zamanını kişisel ve toplumsal faydaya yönelik olarak kullanır.

Siyasal Davranışlar: Kentli insan; siyasal toplumsallaşmayı önemser, her hangi bir kültür ya da inanç grubuna ait kimlikten önce yurttaşlık kimliğini benimser, hakların ve sorumlulukların bilincindedir. Oy vermeyi yurttaş olmanın gereği sayar. Siyasi kurumları demokrasinin yerleşmesinde vazgeçilmez yapılar olarak görür, sivil topluma özgü organizasyonları destekler, ulusal ve insanlığa ilişkin sorunlara karşı duyarlıdır.

Psikolojik Davranışlar: Kent insanı akılcıdır; yüreğinden çok aklıyla karar verir, nesnel, ölçülebilir başarıları amaçlar, duygudaşlık yapmasını bilir ve zamanı bilinçli kullanır. Aynı zamanda kentli insanın özgüvenini geliştirmiştir, kendine ait fikirleri önemser ve geliştirir, geçmişini değerlendirir, geleceği önemser ve plânlar. Kendini kentli/modern olarak değerlendirir, toplumsal normlara genellikle uyar.

İnançsal Davranışlar: Kendi inancının gereğini yerine getirirken gösterişe kaçmaz, diğer grupların inanç ve pratiklerine saygı duyar, dinin evrensel mesajlarını anlamaya çalışır, batıl inançları sorgular.

Estetik Davranışlar: Oturduğu konutun, yaşadığı kentin varsa çirkin yönlerinden rahatsız olur ve onu güzelleştirmek için çaba harcamaktadır. Dilini özenle kullanır argo ve yabancı unsurlardan uzak durur, beden sağlığını önemser. Sanata ve sanatçıya saygı duyar, sanatsal etkinliklerle ilgilenir. Kentli insan davranışları yukarıda açıklanan boyutlarla yakından ilişkilidir.

⁴¹ KARTAL,1978, s.49-52.

⁴² BAL, s.65.

Kentli, her şeyden önce, “*kentli olmanın sorumluluklarını taşıyan kişi*” dir.⁴³ Kentli insan öncelikle yaşadığı kentin kent olma niteliklerini yitirmemesi için elinden geleni yapan, onu yağmacılara, bilinçsizlere, kentli olmayanlara karşı savunan, sahip çıkan ve koruyan kişidir.

Bu anlayışa göre yaşadığı kenti korumanın yolu da kentini tanımak, bütünleşmek ve kentli kimliğini kazanmaktan geçmektedir. Kentleşme fiziki ve demografik bir anlam ifade ederken kentlileşme sosyal ve psikolojik boyuta sahiptir. Kentli olmakla kentte olmak birbirinden farklılaşan kavramlardır. Kentlilik olgusu, kentte yaşıyor olmaktan öte, kenti kavrama ve kente ilişkin aidiyet duygusu geliştirme ile yakından ilgilidir.⁴⁴

Aidiyet kavramı, kentsel mekân için kullanıldığında, kişilerin kendilerini bir mekânın parçası olarak görmeleri dolayısıyla kendilerini o mekâna ait hissetmelerini ve mekâna karşı sorumluluk duygusu taşımalarını ifade etmektedir.⁴⁵ Sanayi kenti, II. Kentleşme devriminin ürünü olarak, sanayi öncesi kentlerden birçok açıdan ayrılmıştır. Sanayi Devrimi’nden sonraki süreçte kentlerin sadece üretimle ilişkili yapısı ve biçimi değil, kentsel yaşamın tüm öğeleri değişime uğramıştır.⁴⁶ Aynı doğrultu da düşünen Davis ve Sjöberg’ de göre;

“Sanayi kentinin doğuşu için, üretimde teknoloji merkezli gelişmeler sonucunda görülmedik ölçülerde artış sağlayan Sanayi Devrimi’nin yaşanması, feodal düzenin çözülmesi ve II. Kentleşme devriminin gerçekleşmesi gerekmiştir.”

Sanayi kenti ile sanayi öncesi kentler kıyaslandığında; sanayi öncesi kentlerde kapalı bir sınıf olgusuna, sosyal bir mobiliteye ve cinsiyete dayalı kapalı bir işbölümüne rastlanılmaktadır. Bu kentlerdeki insanların statüleri de edinilmiş bir statüdür. Eğitim ise; ancak elit bir zümreye aittir. Her bireyin istediği eğitimi alabilmesi söz konusu değildir. Buna karşılık sanayi kentlerinde resmi eğitim hiçbir sınıf ve zenginlik farkı gözetmeksizin herkese açıktır. Bireylerin çalışmaları ve başarıları ölçüsünde yükselmeleri ve ödüllendirilmeleri doğaldır. Bu yönleriyle sanayi kentleri, sanayi öncesi kentlere kıyasla farklı bir dünyayı yansıtmaktadır. Görüldüğü üzere sanayi devrimi ve kent yaşamındaki değişimler sadece ekonomik alanı değil, sosyal, siyasi ve kültürel değişimleri de içerisinde barındırmaktadır.⁴⁷

⁴³ KAYA, s.34.

⁴⁴ BAL, s.66.

⁴⁵ Bekir PARLAK, **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, Bursa, 2011, s.454.

⁴⁶ Hüseyin GÜL; **Ortaçağ Kenti Ve Sanayi Kenti**, Atatürk Üniversitesi, AÖF Yayınları, s13.

⁴⁷ ÇAN, s.5.

Günümüzdeki modern kentlerin ortaya çıkışının sanayi devrimi sonrasında olduğu görülmektedir. Dahası literatürde “kentleşme” kavramının “sanayileşme öncesi kentleşme” ve “sanayileşme sonrası kentleşme” şeklinde ikiye ayrılması sanayi devriminin kentleşme üzerindeki büyük etkisini gözler önüne sermektedir.

En basit anlatımı ile sanayi devrimi, küçük zanaat, tezgâh ve atölye üretimlerinin yerine yeni modern makinelerde yeni enerji kaynağı buhar gücünün kullanıldığı, buharlı gemilerin ve makinelerin insan, rüzgâr, su, hayvan enerjisinin yerini almasıdır.⁴⁸ O zaman, kentleşme de teknolojiye gelişmelerin, tarımsal ve tarımsal olmayan üretim biçimi ve ilişkilerindeki değişimlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi öncesi kent ile sanayi kenti kıyaslandığında ise; sanayi öncesi kentlerde kapalı, sanayi kentlerinde açık toplum yapısı görülmektedir.

Sanayi kentinin diğer ayrıcalık özellikleri şöyle sıralanmaktadır:⁴⁹

- ✓ Nüfusu 100 bini aşan kentlerin sayısı artmıştır.
- ✓ Ulaşım olanakları iyileşmiş ve sanayi kenti çok büyümüştür.
- ✓ Teknolojik ilerlemeler ve inşaat mühendisliği, mimarlık gibi alanlarda yaşanan gelişmeler ile daha yoğun yerleşim olanaklı hale gelmiştir.
- ✓ Modern kentsel planlama anlayışı ortaya çıkmıştır.
- ✓ Yaşanan göç toplumsal değişimi hızlandırmış ve toplumdaki farklılaşma artmıştır.
- ✓ Eğitim ve okur-yazarlık yaygınlaşmıştır.
- ✓ Mesleki uzmanlık ve işbölümü artmıştır.
- ✓ Profesyonel bürokrasiler ortaya çıkmıştır.
- ✓ Yeni üretim süreçleriyle artan sermaye ve zenginliğin kontrolü için ileri yönetim, bankacılık ve vergi sistemleri geliştirilmiştir.
- ✓ Ticaretin önemi devam ederken, zamanla boyutlarının büyüdüğü gözlenmiştir.

XXI. yüzyılın kavramı küreselleşme, siyasetten ekonomiye, sosyal politikadan kültüre hemen hemen her alandaki değişimi ifade etmektedir.

İlk olarak 1960’lı yıllarda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980’lerde sıkça kullanılmaya başlanmış, 1990’lı yıllarda ise anahtar sözcük haline gelmiştir.⁵⁰

⁴⁸Cahit TALAS, **Toplumsal Politikaya Giriş**, Ezgi Kitapevi, Ankara,1981,s.29.

⁴⁹ GÜL, s13.

Küreselleşme kavramı, İngilizce “globalization” kavramının karşılığı olarak, dünyanın tek bir yer olarak algılanması, mekânsal sınırların önemini kaybetmesi olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşme bir anlamda, maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına gelmektedir.⁵¹ Küreselleşme konusunda önemli kuramcılardan olan Giddens’a göre küreselleşme; “modern toplumlarda, dünya düzeninin temellerini değiştiren ana siyasal güçtür”.

Giddens, küreselleşmeyi, zaman ve mekân olarak birbirinden uzakta gelişen olayların yerel oluşumları etkilemesi olarak açıklarken yerel dönüşümün ise küreselleşmenin bir parçası olduğunu belirtmektedir.⁵² Yani; küreselleşme süreci, yerel dinamikleri ön plâna taşımaktadır. Yerel yapıların konumu, yerelleşme ve ortaklarla birlikte yönetim anlayışı doğrultusunda önem kazanmakta; yerel birimlerin kamusal hizmetler içindeki ağırlıklarının arttığı görülmektedir.

Küreselleşme olgusu küresel düzeyde etkin olan “dünya kentleri” ya da “küresel kentler”⁵³ (Örneklere; Newyork, Londra, Tokyo, İstanbul) kavramını da beraberinde getirmiştir. “Küresel kent” (Global City) kavramı ilk kez Anthony King’in bütün bölüm başlıklarında “dünya kentleri” ni kullandığı, 1990’da yayımlanan “Global Cities” adlı kitabında kullanılmaktadır. Ancak ilk olarak ünlü sosyolog Saskia Sassen, küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni kent olgusunu “dünya kentleri” ile ayırmak için “küresel kent” kavramını kullanmıştır. Küresel şehirleri diğer büyük şehirlerden ayıran en önemli özellik, dünya ekonomisinin ayrılmaz parçalarından biri olması olarak tanımlanır.

⁵⁰Veysel BOZKURT, “Küreselleşme Kavramı, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Veysel Bozkurt (der.), İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.18.Aktaran; Servet SARIOĞLU, Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent Ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.12.

⁵¹Şafak KAYPAK, “Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 13 (20): 19-33, 2011, s.6.

⁵²Servet SARIOĞLU, Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri: Dünya Kentleri ve İstanbul Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s.13.

⁵³“Dünya Kenti” kavramını; “ekonomik, ekinsel ve yönetkil etkisi bakımından, etkileme ve etkilenme alanı, ülke sınırlarını aşan; özellikle küresel ölçekte örgütlenmiş anamalin yönetimi, denetimi ve dağıtım işlevlerini yerine getirmede uluslararası ölçünlere ulaşmış kurumları içinde bulunduran; sıra düzensel yerleşim dizgeleri içinde üstün konumda bulunan büyük kent (küresel kent)”, olarak tanımlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ruşen KELEŞ, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitapevi, Ankara, TDK Yayını, 1998, s.44.

Küreselleşen dünya, gelişen teknolojiler, kentleri her geçen gün daha fazla bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmaya itmektedir. Bu bağlamda “akıllı kent”⁵⁴ “tekno kent”⁵⁵ gibi literatüre yeni giren ama yaygın kullanımı olmayan kent tanımları ortaya çıkmaktadır.

1991'de yayımladığı "The Global City: New York, Londra, Tokyo" adlı kitabında Sassen, küreselleşmeyle birlikte 1980' lerle gelişen ve yeni bir sürece giren dünya ekonomisinin büyük kentler ile olan etkileşimini ve söz konusu kentlerde ortaya çıkan değişimi gözlemleyerek yeni bir kent tipinin oluştuğunu savunmaktadır. Sassen'e göre finansal ekonominin genişlemesi ve uluslararası olması, nispeten küçük olan finansal pazarların da büyümesini ve küresel ekonominin genişlemesini destekleyen bir büyümeyi getirmektedir. Ancak Endüstrinin en üst düzeyindeki kontrol ve yönetimi Londra, New York ve Tokyo gibi çok az sayıdaki finansal merkezde toplanmaktadır. Şekil 3’ da görülen Londra ve Şekil 4’de görülen New York, bugün küresel kent denilince ilk akla gelen örneklerdir.

Şekil 3: Londra

Kaynak: <<http://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>> Erişim Tarihi: 11.09.2015.

⁵⁴ Akıllı kent; “bugünün bilgi ve iletişim teknolojilerinin kentin her alanında hâkim olmasını ifade etmektedir. Örneğin; MO-BE-SE sistemiyle trafiğin işleyişinin izlenmesi, kentin belirli noktalarına yerleştirilen hava kalitesinin anında takibi gibi sistemler akıllı kent yolunda atılan adımlardan bazılarıdır.”, Ayrıntılı bilgi için bkz: ŞAHİN, s. 22.

⁵⁵ Tekno-kent; “kurulduğu yöre, bölge ve genel olarak ülkedeki bilgiye dayalı kurumların ve işletmelerin teknoloji alanındaki rekabet edebilirliğini ve yenilikçi niteliğini geliştirmek amacıyla; bilgi ve teknolojinin üniversiteler, araştırma merkezleri, şirketler ve pazarlar arasında dolaşmasını teşvik eden ve kolaylaştıran, profesyonel anlayışlar yönetilen organizasyon”dur. Ayrıntılı bilgi için bkz: ŞAHİN, s.25.

Şekil 4: Newyork

Kaynak: <<http://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>> Erişim Tarihi: 11.09.2015.

Sonuç olarak; küresel kentlerin diğer kentlerden farklılıklarını sıralamak gerekirse:⁵⁶

- ✓ Küresel denetim ve kontrol işlevlerine sahip,
- ✓ Küresel ekonominin bölgesel veya ulusal ekonomilere eklemlenme noktaları olan,
- ✓ Yüksek nitelikli hizmetlerde uzmanlaşmış uluslararası elitlerin yoğunlaştığı,
- ✓ Yüksek nitelikli büro - konut ve buna bağlı taleplerin arttığı,
- ✓ Uluslararası yatırımlar için en önemli merkezler,
- ✓ Şirket yönetim merkezlerinin, ulusal ve uluslararası ticaret ve meslek kurumlarının merkezlerinin, en güçlü medya kuruluşlarının ve uluslararası medya organizasyonlarının yoğunlaştığı,
- ✓ En önemli iletişim ve haberleşme noktalarına sahip olan,
- ✓ Diğer dünya kentleri ile havayolu bağlantısının sıklığının olduğu,
- ✓ Sanayisizleşme ile birlikte rutin büro işlerinin desantralizasyonunun gerçekleştiği,
- ✓ Küresel sisteme ve elitlerine yönelik hizmetlerde artışın gözlemlendiği,

⁵⁶< https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCresel_kent> Erişim Tarihi: 11.09.2015.

- ✓ Tekstil ve elektronik sanayinin dış satımına yönelik büro hizmetlerinde çalışan işgücünde artışın olduğu,
- ✓ Konut alanlarında etnik, mesleki ve gelire dayalı ayrışmanın yaşandığı,
- ✓ Üst gelir grubundaki artış, lüks konut sunumundaki artışı ve soylulaşma koşullarının oluşmasının neden olduğu,
- ✓ Düşük gelirli işgücünün artan rekabetinin ve artan işsizliğin ortaya çıkardığı kentsel alt gelir grupları barındırdığı,
- ✓ Ekonomik ve sosyal kutuplaşma anarşi (Kentsel Yoksulluk): Irksal çatışmalar, şiddet ve suç işleme oranlarında artışın gözlemlendiği ve bu koşulların da, özel güvenlik sistemlerinde artışı getirdiği kentlerdir.

Bu sıralanan maddelerden en önemlisi de, konuyla da ilgisi açısından son maddede ifade edilen "*kentsel yoksulluk*" olgusudur. Aslında bu olgu, küresel kentlerin sahip olduğu tüm özelliklerin etkileşiminin bir sonucu da denebilir.⁵⁷ Küresel kentlerde, Şekilde (5) örneği gösterilen sosyal ayrışmanın bir sonucu olarak da mekânsal ayrışmayı görmek mümkündür.

Şekil 5: Mekânsal Ayrışma Örneği: Sao Paulo

Kaynak: <<http://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>> Erişim Tarihi: 11.09.2015.

Toplumsal ve mekânsal ayrışmayı üreten dinamikler, çoğunlukla "*kent yoksulları*" ve "*dezavantajlı alt sınıflar*" açısından ele alınmaktadır. Türkiye açısından sosyal ayrışma konusu ele alındığında, yine eğitim düzeyi ve ekonomik kazanca bağlı olarak ortaya çıkan benzer sonuçları izlemek mümkündür. 1980'li yılların Türkiye'sinde kentleşme süreçlerine damgasını vuran, farklılaşma ya da çeşitlenme ile ortaya çıkan ayrışma eğilimleridir.

⁵⁷ <<http://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>> Erişim Tarihi: 11.09.2015.

Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var olmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır olan kent yoksulları vardır. Diğer tarafta ise; arada bir yerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar bulunmaktadır.

Diğer uçta ise; kentin en lüks alanlarında ‘kapattığı’ arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar, bulunmaktadır. İkinci bölümde bahsedilen kentsel dışlanma konusunun temel noktası burasıdır.⁵⁸

1.2.2. Tarihsel İnceleme

Kentleşme “sanayi ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması” olarak tanımlanmıştı. Sanayi devriminin kentlerde meydana getirdiği değişimler, kentleşmenin ana tetikleyicisi olduğu için, kentler ve kentleşme incelenirken, sanayi öncesi ve sonrası olarak iki dönemde ele almak daha doğru olacaktır. Sanayi öncesi kentler ayrımında bu dönem içinde ele alınan iki önemli biçim vardır. İlki antik çağ kentleri ya da ilk kentler, ikincisi orta çağ kentleridir. Milattan önce 3000 dolaylarında Nil, Dicle-Fırat ve İndus vadilerinde gerçekleştirilen sulu tarım, yerleşik uzman zanaatkârların artı besin üretimiyle uğraşmamasını sağlayacak derecede artı ürün elde edilmesini sağlamıştır. Nehirler yoluyla yapılan taşımacılık ve tekerlekli araçlar, yiyecek maddelerinin birkaç merkezde toplanmasını mümkün kılmıştır.

Sulu tarım, bir yandan tarımsal arazileri nehirlerle bağımlı kılıp sınırlarken, diğer taraftan kanalların açılması ve taşkın olmasına karşı setlerin yapılması gibi faaliyetler, nüfusu bir arada olmaya yönlendirmiştir. Böylelikle, ilk kentler doğmuştur.⁵⁹ Jacobs ise; kentlerin tarımın keşfinden sonra doğduğuna ilişkin görüşleri dogma olarak nitelendirmektedir. Jacobs’a göre; “kırsal alanda üretim artışına ve ekonomik gelişmelere neden olan buluşlar (traktör, suni gübre, mekanik tohum ekicileri, pompa vb.) önce her zaman kentlerde ortaya çıktığını ve daha sonra kırsal alanda uygulandığına” dikkat çekmektedir. Batılı kaynaklarda kentin ilk ortaya çıktığı yapıya “*Polis*” adı verilmektedir. O dönemde yaşanan radikal sosyo-ekonomik gelişmelerin sonucu olan Polis, aslında uzun bir tarihsel sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

⁵⁸Oğuz IŞIK, Melih PINARCIOĞLU, **Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**, İletişim, 10. Baskı, İstanbul,2003, s.128.

⁵⁹ÇEVİK, s.7.

Girit'teki Mykene (Miken) uygarlığının M.Ö. yedinci yüzyılda Dor'lar tarafından yıkılması ile birlikte bu coğrafya bir karmaşa içine girmiştir. Bu karmaşa içinde çeşitli halklar gerek ticaretin hemen hemen tamamıyla ortadan kalkmış olmasıyla, gerek güvenlik ihtiyacı nedeniyle kabile tipinde örgütlenmiş köyler kurulmuştur.

İşte Polis; kabilelerin, başka bir söylem ile köylerin birleşmesiyle oluşmuştur.⁶⁰ Başka bir tanıma göre ise; Polis; yunanlıların bir araya gelerek oluşturdukları kent yerleşim birimidir.⁶¹ Bir önceki bölümde; bugünkü arkeolojik verilere bakılarak tarihteki ilk kent ve kentleşme olgusunun Güney Mezopotamya'daki Uruk (Warka) ve çevresinde gerçekleştiği söylenmişti. Şekil 6' de Uruk (Warka)'nın bir görseli verilmiştir.

Eski Yakındoğu kentlerine yönelik ilk arkeolojik araştırmalar, 19. yüzyıl ortalarında başlamıştır. Bu dönem, aynı zamanda "ilk çağ kenti" araştırmalarının başladığı döneme karşılık gelmektedir.⁶²

Şekil 6: Tarihte İlk Kent Ve Kentleşme Olgusunun Gerçekleştiği Yer- Uruk (Warka)

Kaynak: Çevik; s.3'den alıntıdır.

Şekil 7' de görülen; Günümüzde Konya ili sınırları içinde Çumra ilçesinde yer alan Çatalhöyük'tür. Çatalhöyük' de, M.Ö. 7 binlerden itibaren yerleşik yaşamın başladığı düşünülmektedir. Zaman içinde Çatalhöyük'ün nüfusunun 5 bine yaklaştığı tespit edilmiştir. Bu nedenle de, Çatalhöyük'ün dünya'da ya da en azından Anadolu'da ortaya çıkan ilk kent olduğu ve dünya' da insanoğlunun ilk toplu yerleşime geçtiği yer olarak kabul edilmektedir.

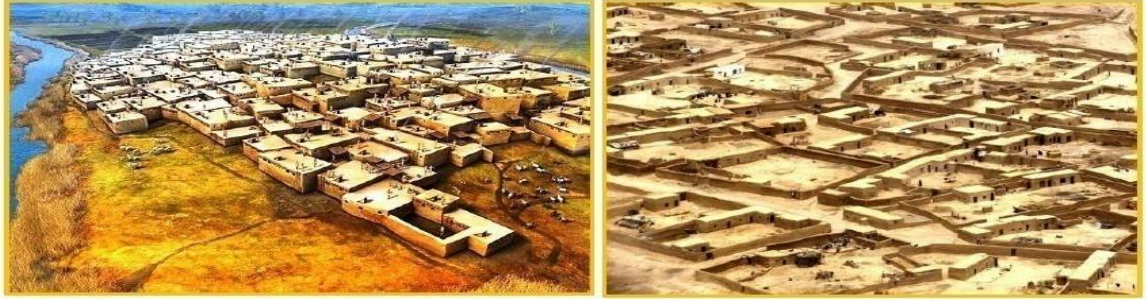
⁶⁰ PUSTU, s.133.

⁶¹ KARAKAŞ, s.120.

⁶² ÇEVİK, s.3.

Çatalhöyük bize, Neolitik Çağ'da yaşamın nasıl olduğu hakkında çok büyük ipuçları vermektedir. Çatalhöyük ilk yerleşme, ilk ev mimarisi ve ilk kutsal yapılara ait özgün buluntuları ile insanlık tarihine ışık tutan bir merkezdir.⁶³

Şekil 7: Anadolu'daki En Eski Yerleşim Yeri Olan Çatalhöyük'e İlişkin İki Farklı Çizim

Kaynak: Hüseyin GÜL; *Ortaçağ Kenti ve Sanayi Kenti*, s.4'den alıntıdır.

Ele alınması gereken diğer biçim ise; ortaçağ kentleridir. Pustu'nun tanıma göre; *“Ortaçağ kenti; kale duvarları ile çevrili kapalı bir alanda yaşayan, ona toplumsal ayrıcalıklı bir kişilik kazandıran, kendine özgü bir yasa, hukuk ve yönetim biçimine sahip bir toplum ve yerleşim birimi”*⁶⁴ dir. Ortaçağ kentlerini; o dönemde yaşanan siyasal, ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmeler belirlemiştir. İmalat sanayinde sağlanan gelişmeler, panayırların yaygınlaşması, kredi piyasalarının ve ortaklıkların oluşması gibi gelişmeler etkili olmuştur. Ayrıca; atı daha etkin kullanabilmeyi sağlayan koşum takımlarının ve çivili nalın bulunması, ağır sapanın tarımda kullanılması, tarımsal ürünlerde mevsimlik çeşitlemenin artması, üretimde ve ulaştırmada rüzgârın daha etkin kullanımı (yel değirmeni, yelkenli gemi vb.) gibi gelişmeler de kentlerin ve kentsel hayatın canlanmasına önemli katkılar yapmaktadır.⁶⁵

Şekil 8: Malta'da Halen Yerleşimin Olduğu Ortaçağ Kenti Medina'nın 1530'daki Görünümü

Kaynak: Hüseyin GÜL; *Ortaçağ Kenti ve Sanayi Kenti*, s.5'den alıntıdır.

⁶³Müge GÜRCAN; “Tarihi Kent Merkezleri Mekânsal Değişim Süreci”, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, 2011, s.5 <http://www.sehirplanlama.org/index.php?option=com_kunena&func=view&catid=200&id=414&Itemid=36> Erişim Tarihi: 19.02.2015.

⁶⁴PUSTU, s.138.

⁶⁵GÜL, s.4.

Şekilde (8) görüldüğü üzere; ilk ve antik çağlardaki kentler gibi, Ortaçağ kentinde de en acil ihtiyaçlardan birisi savunma olmuştur. Kale duvarları inşası ya da var olan insanın güçlendirilmesi, hem kentler tarafından üstlenilen ilk bayındırlık işi olmuş hem de kentin mali örgütlenmesinin ve vergilendirme sisteminin geliştirilmesini sağlamıştır.

13. yüzyıldan itibaren Ortaçağ’ da özerklik beratı alan kentlerin sayısı giderek artmıştır ve bun da, görece özerk yönetim ve hukuk düzeni olan bu kentler, toprak sahibi soylu sınıf ve Kilise dışında ticaretin ve tüccar sınıfının gelişmesi için uygun ortam ve olanak sağlamıştır. 16. yüzyıldan itibaren iyi eğitilmiş bazı Kilise ya da soylu sınıf mensuplarının, gözlem, deney ve sinama-yanılmaya dayanan bilimsel yöntemi geliştirmeleri ile bilgi ve teknoloji üretiminin hız kazanması, Avrupa’nın çehresini köklü biçimde değiştirecek olan Sanayi Devrimi’nin temellerini atmıştır. Bu da kentlere yansımış ve ikinci kentleşme devrimini başlatmıştır. Tarım merkezli ve kast sistemine dayanan feodal düzen çözülmüş, katı kast, serflik ya da kölelik sistemleri son bulmuş ve daha esnek burjuva-işçi sınıfı yapısı egemen hale gelmiştir. Ayrıca, kentlerdeki ulaşım, iletişim, eğitim ve üretim sistemleri değişmiştir. Bu dönemde kentlere yaşanan işçi göçü, kentlerde yapılaşmayı ve özellikle de konut inşasını çok artırmıştır.⁶⁶

Sanayileşme ve makineleşmeye paralel olarak ulaşım olanaklarının gelişmesiyle hem kentler arası hem de kent içi ulaşım kolaylaşmıştır. Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı, ticaret ve teknolojiden bağımsız olarak gelişmemiştir. Ne antik çağda ne de modern zamanlarda bu kuralın dışında kalan bir durum olmamıştır. Ancak Orta Çağ kentleri, bambaşka bir görünüm ortaya koymaktadır. Ticaret ve ekonomi, bu kentleri ne iseler o duruma getirmiştir. Bu etki altında gelişmelerini sürdürmüşlerdir.⁶⁷ Teknolojide sağlanan diğer gelişmelerle birlikte kentler, çok daha fazla sayıda nüfusu barındırabilecek hale gelmiştir ve sanayi kentleri ortaya çıkmaktadır. Sanayi öncesi kent ve sanayi kenti arasında temel farklılaşmayı sağlayan ana faktör ise; Sjöberg’e göre “teknolojidir.”⁶⁸ Teknolojik farklılaşma, kullanılan enerji türleri ile belirlenmektedir. Sanayi öncesi kentte üretimin organik enerji ile yapıldığı bilinmektedir. O dönemde kent içinde ulaşım insan ve hayvan gücüne dayandırılmıştır. Farklılaşmayı yaratan ikinci etken, ekonomik eylemlerin örgütlenme biçimidir.

Kentsel mekânda üretim eylemleri aynı sokak üzerinde yer almakta, mekânda ihtisaslaşmış sokak ve mahalleler oluşmaktadır.

⁶⁶ GÜL, s.11.

⁶⁷ KARAKAŞ, s.127.

⁶⁸ PUSTU, s.135.

Bu yer seçimi, içindeki ulaşım ve haberleşmeyi kolaylaştırıcı bir işlev görevi görmektedir. Haberleşme teknolojisinin henüz olmayışı, birbirine yakın ihtisaslaşmış mahalleleri ortaya çıkarmıştır. Farklılaşmayı yaratan sonuncu etken sanayi öncesi kentte yer alan güçlü sosyal kontroldür. Bilindiği üzere, sanayi öncesi toplum kentleri idari ve dini merkez olduğu kadar pazar ve değişim merkezleridir. Sanayi öncesi kentin sosyal örgütlenmesi, organik enerjiye dayanan iktisadi yaşantıya uygundur. Bu kentte elit tabaka büyük arazi sahipleri, devlet din ve eğitim alanlarında önemli yer tutan kişilerden oluşmaktadır. Bunların dışında zanaatkârlar ve toprağı işleyen köylüler bulunmaktadır. Kentin sosyal yapısını tanımlayan katı tabakalaşma sistemi, aile, ekonomik yapı, din ve eğitim örgütlenmeleri güçlü sosyal kontrolün varlığını duyurmaktadır.⁶⁹Sosyal kontrolü oluşturan en mekanizmalar arasında en önemlileri din, aile kurumu ve lonca örgütlenmesidir. Sanayi öncesi kentte kişisel hayat toplumsal kurallar tarafından denetlenmektedir. Örneğin, bu kentte yaşayan normal bir insan evlenmek ve aile kurmak zorunda iken; din adamları farklı davranma özgürlüğüne sahiptir. Sanayi öncesi kentte kentin mekânsal yapısı sanayi kentinden oldukça farklıdır. Sjoberg'e göre bu farklılık üç noktada kendini göstermektedir.⁷⁰

- ✓ Merkezi bir alanın sosyal tabakaların dağılımına bağlı olarak ortaya çıkışı,
- ✓ Etnik, mesleki ve aile bağlarına göre uzmanlaşmış mahalle ve sokakların görülmesi,
- ✓ Mekânda konut ve işyeri farklılaşmasının olmayışıdır.

1.2.3. Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi

Toplumbilimcileri ve kent bilimcileri kentleşmenin nedenlerini açıklarken soruna farklı kavramlarla yaklaşmaktadırlar. Aslında açıklamalarında bir çelişki ya da eksiklikten söz edilememekle beraber aynı olgu farklı kavramlarla açıklanmakta ve tanımlanmaktadır. Örneğin; Sencer, "Türkiye'de Kentleşme" isimli kitabında kentleşme hareketinin nedenlerini itici nedenler, çekici nedenler ve aracı nedenler olarak gruplandırırken, Keleş; Kent Bilim İlkeleri'nde açıklamalarını; "*ekonomik nedenler, teknolojik nedenler, siyasal nedenler ve sosyo-psikolojik nedenlere*" dayandırmaktadır.⁷¹ Gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye'de kentleşmenin nedenleri somut olarak bu şekilde ortaya konmaktadır. Kentleşme, azgelişmiş ülkelerin özellikle yakın dönemlerde içine girdiği değişme sürecinin en belirgin yönü, aynı zamanda bu değişimin temel güdülerinden biridir.

⁶⁹GÜRSOY, s.35.

⁷⁰ASLANOĞLU, s.36.

⁷¹ÖZER, s.50.

Gerçekten kentleşme olayı, adı geçen toplumların geleneksel koşullar içinde oluşan “karmaşık” değişim etmenlerinin ürünü olmaktadır. Taşıdığı belli başlı özelliklerle azgelişmiş ülkelerle yapısal benzerlikler gösteren günümüz Türkiye’si de, hızlı kentleşme olayında karşılığını bulan bir değişme sürecine sahne olmuştur. Adı geçen toplumlarda olduğu gibi, Türkiye’de de geleneksel ilişkilerin çözülmesine bağlı olarak beliren ve giderek hızını arttıran bu süreç, toplumun yeniden biçimlenmesi doğrultusunda gelişirken, çeşitli sorunların kaynağı olmaktadır. Türkiye’de, kırdan kaynaklanan nüfusu kentlere yönelten güçlerin kentin çekiciliğinden çok kırım itme gücüne bağlı olduğu ve bu nedenle yapısal değişimin, öncelikle kır kesiminde oluşan etmenlerin yarattığı itici güçlerin işleyişiyle doğduğu görülmektedir.⁷² Kentleşmede kırsalın nüfusu tutamaması ve kendi dönüşümünü sağlayamaması önemli bir faktördür.

Kırsaldaki nüfus adeta kentlere doğru itilmektedir. Bunda etkili olan hususlardan birisi tarımda yaşanan teknolojik dönüşümdür. Traktör ve biçerdöver gibi aletlerin tarımda kullanılmaya başlanması gizli işsizliği doğurmuş, açığa çıkan nüfus kentlere yönelmiştir. Yine kırsal kesimdeki durağan yaşam ve aşırı nüfus artışı bu yörelerin nüfus ihracına sebep olmaktadır.⁷³ İtici etmenler, köylü nüfusu yerleşim yerinden iten tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan nedenlerdir.

Kırsal kesimden kentlere bir nüfus hareketinin başlaması tarımda ürün fazlasının elde edilmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu ise, tarımda daha çok sermaye, daha üstün teknoloji ve girişim gücü ile üretimde bulunulmasını gerektirir. Nitekim tarımda makine kullanımı, girdi oranındaki artış tarımda gereksinim duyulan insan gücü miktarını azaltmaktadır.

Diğer yandan az gelişmiş ülkelerde tarımda makineleşmeye rağmen, tarımın verimliliği ve kişi başına düşen gelir, köylüyü köyde tutma düzeyinden düşüktür. Gelir yetersizliğinin yanı sıra, mülkiyetin dengesiz dağılımı, toprakların parçalanması, erozyon itici etmenleri güçlendiren nedenlerdendir.⁷⁴ Türkiye nüfusu, Osmanlı döneminde tüketici etmenlerin baskısı altında önemli bir artış gösteremediği için Cumhuriyet dönemine yetersiz büyüklükte girmiştir.

⁷²SENCER, s.37.

⁷³KAYA, s.18.

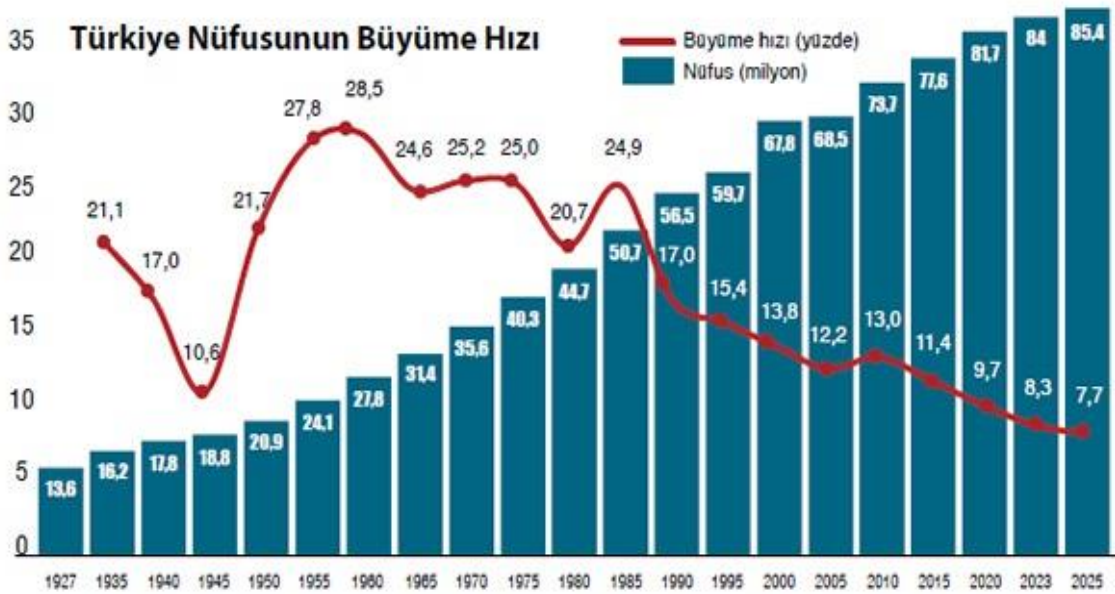
⁷⁴Hasan ERTÜRK, **Kent Ekonomisi**, Ekin Kitapevi, 4. Baskı, Bursa, 2011, s.21.

Bu sebeple; Cumhuriyet döneminde, nüfus açıklarını gidermek ve düşük bir yoğunlukta olan ülke topraklarını besleyerek kalkınmanın güdücü ögesi olacak bir nüfus kaynağı yaratmak amacına yönelik bir politika izlenmektedir.

Bu politika uyarınca bir yandan ölümler azaltılırken bir yandan da doğumların güdülenerek arttırılması yolunda köklü uygulamalara girişilmiştir.

Böylelikle toplumda egemenliğini sürdüren geleneksel kesimdeki yüksek doğurganlık eğilimi etkinlik kazanmış ve Türkiye nüfusu hızlı bir gelişme temposuna ulaşarak bugünkü özelliklerini edindiği bir doğrultuya girmiştir.

Grafik 1. Türkiye’de Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı (1927- 2025)

Kaynak: <TÜİK Nüfus İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr>> Erişim Tarihi: 11.07.2015.

Türkiye’de ilk düzenli nüfus sayımı 1927’de, ikinci nüfus sayımı ise; 1935’te yapılmıştır. Daha sonra 5 ve 0 ile biten yıllarda nüfus sayımı yinelenmiştir. Daha sonraki sayımların 10 yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır.⁷⁵

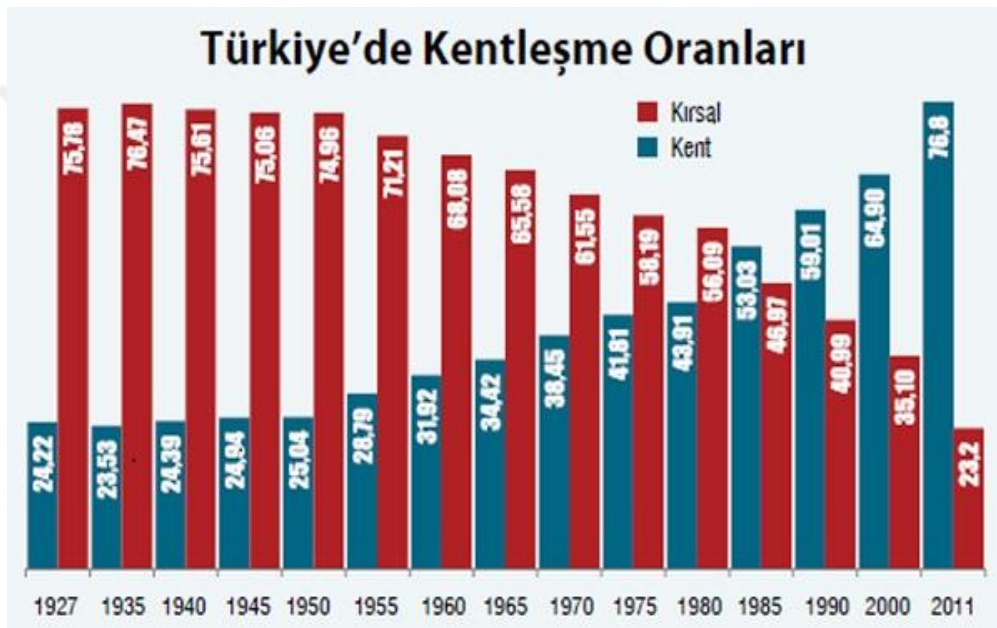
Grafik 1’de görüldüğü üzere, 1927-1990 yılları arasında Türkiye nüfusu 43 milyon kişi artmıştır. En düşük nüfus artış hızı (%10,6) olarak 1940-1945 arası dönemde görülür. Bu durumun nedeni II. Dünya savaşı koşullarıdır. Nüfus artış hızının en fazla olduğu dönem 1955-1960 arasındır. Nedeni sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ve yanlış nüfus politikalarıdır. 1960-1965 arası dönemde bir önceki döneme göre nüfus artışında azalma görülmektedir.

⁷⁵<http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/44/02/nufus.>Erişim Tarihi: 15.07.2015.

Bu azalmanın nedeni olarak, yurt dışına yapılan işçi göçleri gösterilmektedir. 1985'ten itibaren nüfus artış hızında sürekli olarak azalma görülür. Grafik 2' de görülen oranlarda, Türkiye kazandığı bu büyüme hızıyla nüfus, 1927 ile 1975 arasında %195'lik bir artış göstermiştir.⁷⁶ 1975 yılından 2010 yılına kadar olan artış ise neredeyse %200 olarak görülmektedir.

2010 yılında 73,7 milyon olan nüfus günümüzde, 77,6 milyona ulaşmaktadır ve 2025 yılına gelindiğinde ise, 85,4 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'de nüfusun bu hızlı artış seyri hızlı, dağınık ve kontrol edilemeyen kentleşmeye sebep olmaktadır.

Grafik 2. Türkiye'de Yıllara Göre Kentleşme Oranı (1927-2011)

Kaynak : <TÜİK Nüfus İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr>> Erişim Tarihi: 11.07.2015.

Kaynağında harekete geçen nüfusun bir başka yerleşmeye, örneğin; köye ya da kasabaya değil de bir kente göçmesi için ikinci bir etmenin, kentin çekiciliğinin işe karışması gerekmektedir.⁷⁷ Çekici sebepler ise; genel olarak, yüksek ücret, sağlık, eğitim olanaklarının artması, ucuz ve verimli toprak, yükselme şansı, iyi bir yaşam ümidi v.b. şeylerdir. Türkiye'de bütün kentlerin değil sadece belli bir büyüklüğe erişmiş ve metropol olarak nitelendirilen kentlerin çekici özelliğinden söz edilebileceğinden bahseden Erkan; bu özellikleri şöyle sıralamıştır.⁷⁸

⁷⁶Özgür YANARDAĞ, Ürün ÖZGEN, "Nüfus Kavramı Ve Türkiye'de Nüfusun Gelişimi Sürecinin Değerlendirilmesi", **Mevzuat Dergisi**, Yıl:6,Sayı:66, Haziran,2003, s.10.

⁷⁷ÖZER, s.73.

⁷⁸RÜSTEM, s.117.

- ✓ Kentlerdeki iş olanakları, iş gücü artış hızının çok altında gelişmekle birlikte, yinede ücretler cazibesini korumaktadır.
- ✓ Örgütlenmiş ekonomik yapıda yeri olmayan ve marjinal sektör olarak adlandırılan işportacılık, amelelik, değnekçilik vb. işlerde çalışma imkanı vardır.
- ✓ Kentlerde, ister sanayi alanında ister hizmet alanında istihdam edilsin, sigortalı çalışma oranı daha yüksektir.
- ✓ Kentlerde eğitim ve sağlık olanakları kırsal kesime göre daha ileri seviyededir.
- ✓ Toplumun kültürel değerleri de kentlere göçü hızlandırmaktadır. Örneğin İstanbul'un taşı toprağı altındır gibi halk arasında yaygın olarak kullanılan deyimler kentlerin çekiciliği algısını kuvvetlendirmektedir.

Kente göçü özendiren, kentleşmeyi tetikleyen bir diğer neden başlığı dailetici nedenler olarak sıralanmaktadır. İletici nedenlerden kastedilen ulaşım ve haberleşme olanaklarındaki gelişmedir. Nüfusun harekete geçebilmesi ve hareketlenen nüfusun belli yerleşmelere yönelebilmesi içiniletici bir güç olarak belli bir ulaşım alanı içinde taşınma imkânlarının varlığı gereklidir. Ulaştırma ve taşınma kolaylıkları, aynı zamanda nüfusu hareketlendirici ana güçlerin doğmasına yol açan toplumsal-ekonomik gelişmelerin ürünüdür. Başka bir söyleyişle,iletici güçler aynı değişmelerin sonucu olarak itici ve çekici güçlerle birlikte belirlenen bir olgudur.⁷⁹ Türkiye'de ulaşım alanındaki gelişmeler kentleşmeyi iki yönden etkilemiştir.

İlk etki, taşıma araçlarının ve karayollarının gelişimi, yaşama ve geçinme güçlükleri çeken insanların, çalışma olanaklarının daha fazla olduğu kent merkezlerine doğru yönelme imkânı üzerinde olmuştur. Ulaşım alanındaki gelişmelerin kentleşme üzerindeki ikinci etkisi ise; ekonomik açıdan pazara açılmayı kolaylaştıracı bir nitelik taşımasıdır.⁸⁰

1.2.4. Türk Kentleşmesinin Sorunları

1.2.4.1. Mali Sorunlar

Ekonomik olarak geçmiş yıllarla mukayese edildiği zaman zengin dönemi yaşamakta olan dünyamızda, aynı zamanda bazı kesimler her geçen gün daha da artan ve derinleşen yoksulluğu da yaşamaktadır.

⁷⁹SENCER, s.67.

⁸⁰ÖZER, s.59.

İnsan onuruna yaraşır bir düzeyin altında, maddi yönden yetersiz olma durumu olarak tanımlanabilecek yoksulluk; salt ekonomik verilere dayandırılmamakta, bunun yanında bir takım sosyal ve kültürel gereksinimlerin de karşılanamaması durumu olarak değerlendirilmektedir.⁸¹

Özellikle kentlerde bu tür gereksinimlerin karşılanamaması, kentleşme sürecini de olumsuz yönde etkilemektedir. Aşırı kentleşmeye bağlı olarak gelişen sorunlar için, ilk etapta sunulan çözüm modeli, kuşkusuz ekonomik olanıdır. Bu kentleşme modeli, ekonominin biçimlenişine olduğu kadar çeşitli kaynakların kullanılmasına olan olumsuz etkileriyle ekonomik gelişme yolunda bazı güçlükler yaratmaktadır.⁸²

Kalkınma planlarında da ekonomik vurgu göze çarpmaktadır. Örneğin, 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı, büyük kentlerin büyümesinin sundukları iş olanaklarıyla orantılı olmasını önermektedir. 2.Beş Yıllık Plan'da ise kentleşme, ekonomik ve sosyal gelişmenin, özellikle endüstrileşmenin sonucu olarak desteklenmesi gereken bir oluş olarak ele alınmış ve ondan ekonomiyi iten bir güç olarak yararlanacağı belirtilmiştir.⁸³ 3.Kalkınma Planı ise; bu konuda orta yolu seçerek kentleşmeyi, genel olarak ve kültürel değişimin gerçekleştirilmesi ve endüstrinin hızlandırılmasında önemli bir etken saymaktadır.

Üretkenliğin yüksek olduğu bu noktalarda endüstrinin de yoğunlaştırılması için geçerli görmekle birlikte, yalnızca bir nüfus yığılması biçiminde oluşan demografik kentleşme süreci ve endüstrinin belli noktalarda aşırı yoğunlaşmasını uzun dönemli ekonomik kalkınma açısından bazı sorunların kaynağı olarak nitelendirmiştir.⁸⁴

1.2.4.2. Konut Sorunları ve Tampon Kurum Gecekondu

Kentlerin varlığının temel simgesi olan konutlar, sadece bir barınak değil, ayrıca kişi ve aile mahremiyetinin korunduğu, bireyin kendisini güven içerisinde hissettiği, bireyin günlük hayat içerisinde sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi amacıyla enerji depoladığı bir mekândır. Konut, insanın varlığının en etkili güvencesidir. Başka bir ifadeyle konut, insan için temel bir güven aracıdır.⁸⁵ Büyük kentlerdeki aşırı nüfus yoğunlaşmasının yarattığı konut isteminin sonuçları çok yönlü etki yaratmaktadır.

⁸¹Kentleşme Şurası, "Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu", Ankara, 2009, s.24. <http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf> Erişim Tarihi: 15.09.2015.

⁸² SENCER, s.114.

⁸³ KELEŞ, 1998, s.67'den aktaran: SENCER, s.114.

⁸⁴ SENCER, s. 119.

⁸⁵ Erdoğan BAYRAKTAR, **Bir İnsanlık Hakkı Konut TOKİ'nin Planlı Kentleşme ve Konut Üretim Seferberliği**, Boyut Yayın Grubu, Birinci Baskı, Kasım 2007, s. 11.

Kentlerin eski yerleşme düzenleri ve barınma imkânları ile karşılayamadığı bu istem, her şeyden önce kentin iç fiziksel biçimlenmesi ve ekolojik modelde köklü değişimleri gerekli kılmaktadır.

Talebin karşılanmadığı ve arzın yetersiz kaldığı durumlarda kentleşme, gecekondulaşma, gelir dağılımı, nüfus artışı, işsizlik gibi parametrelere bağlı olarak konut sorunu ortaya çıkacak ve kentlerin silüetleri bozulacaktır. Ayrıca konut yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar sürdürülebilir kentlerin oluşumunu engelleyecektir.⁸⁶

Böylelikle, bir yandan kent merkezinde birim alandan daha yoğun olarak yararlanabilmek üzere geleneksel ahşap konutlu yerleşme kesimleri apartman tipi yerleşmeye dönüşürken, öte yandan kenti çevreleyen topraklar, kira gideri ve konut maliyetinden artırımda bulunmak zorunda olan düşük gelirli yeni kentlilerin yerleşmesine sahne olmuştur.

Bu artarak çoğalan konut sorununa paralel olarak ise; gecekondular ve gecekondu kavramı hayatımıza girmiştir. İlk olarak kente göç eden insanların konut problemlerini çözüp, barınma gereksinimini karşılamaya yönelik çabalardan doğan gecekondular, daha sonra hızlı kentleşme ile ülkenin bir gerçeğini, kentlerin de ayrılmaz bir parçasını oluşturmuş ve kırsal kesimlerden gelen sürekli göçler ile beslenen bir olgu haline gelmiştir.⁸⁷

Keleş'e göre gecekondular; *“imar yasalarına aykırı olarak, çoğu zaman ilkel, denetimsiz ve sağlık koşullarından da yoksun bir halde acele yapılmış konutlara”* verilmiş isimdir. Gecekonduların en belirgin özelliği kent dışında, merkezden uzak olmalarıdır. Bunun nedeni ise, kent merkezinde yaşamın daha pahalı olması ve de kente uzak arazilerin daha ucuz olmasıyla birlikte denetimin de kent merkezinin dışında olanaksız ve zor olmasıdır.⁸⁸ Gecekondular, ülkemizde modernleşme yolundaki kırdan kente geçişi sağlayan tampon bir mekanizmadır. Kırsal alandan bir anda hiç bir yerini bilmediği başka bir dünyaya gelen insan hem kültürel hem de maddi olarak kente ilk başta uyum sağlayamamakta ve gecekondular ona bu entegre sürecinde fırsat olarak gözükmektedir.

⁸⁶Hakan YÜKSEL, “Türkiye’de Konut Sorunları Ve Temel Dinamikleri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl:2, Sayı:18,İsparta,2013, s.2.

⁸⁷Ünal ŞENTÜRK, Göç ve Kentleşme (Malatya Örneği), Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Malatya, 2014, s.49.

⁸⁸ KELEŞ,1998, s.181-221.

1.2.4.3. Değişen Aile Yapısı

Aile; kan bağı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir şeklinde tanımlanmaktadır.⁸⁹

Dış görünüşüyle yerleşmeler arası bir nüfus hareketi özelliği taşıyan kentleşme olgusu, söz konusu yerleşmelerin yapısal farklılıklarından ötürü aynı zamanda bir çevre değişikliği ve bir uyum süreci olarak yaşanmaktadır.

Kentleşmeye eşlik eden ve her toplumsal ilişki ve örgütlenmede karşılığını bulan değişme sürecinin, en belirgin olduğu alan aile kurumudur. Yani, kentleşmenin ilk etkisi aile üzerinde görülmektedir. Bu deyişle, aile, toplumsal değişimin konusu veya taşıyıcısıdır.

Bunun nedeni, kentleşen nüfusun kaynaklandığı çevrede ailenin, geleneksel topluluğunun küçük boyutlu bir örneği olması ve bütün toplumsal-ekonomik ilişkilerin aileyle çevrenmesidir, bireyin her türlü ilişki bağlamını kapsayıcı bir genişliğe sahip olan aile, topluluğun kuruluş ve işleyişinde biricik örgütlenme şekli olarak belirmiştir.⁹⁰

Kırsal kesimde aile bağları güçlü ve geniş ailedir, oysa kentlerde çekirdek aile kavramı gözükmektedir. Kırsal kesimde yakın ilişkiler kurmaya alışkın olan birey, kente geldiğinde resmi ilişkilere şahit olmakta, bu da yaşadığı kültür şokunu arttırmaktadır. Kentlerde kazanç ve refah düzeyini yükseltmek, birinci öneme sahip amaç olduğundan, insanların hayatı evlerinden ve arkadaşlarından çok işyerlerinde geçmektedir. Akraba ve komşuluk ilişkileri yerini iş arkadaşlarına bırakmaktadır. Fakat burada samimi dostluklar yerine rekabet ön plan çıkmıştır. Bunun da ilişkilerde güvensizliği ortaya çıkardığı görülmektedir.

Kentsel yaşamda bireyler, aynı evin farklı odalarında bireysel yaşamlarını sürdürürler.⁹¹ Bu kırdaki yaşantıyla tamamen zıt bir yaşam biçimidir değişen aile yapısındaki temel konular bunlardan oluşmaktadır.

1.2.4.4. Hizmet ve Alt Yapı Sorunları

Aşırı kentleşmenin yarattığı fiziksel ve toplumsal hizmet yetersizliğinin, ekonomik olduğu kadar derin bir toplumsal içeriğinin bulunduğu kuşku yoktur.

⁸⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, “Türk Aile Yapısı Araştırma”, DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Ankara, Nisan, 1993, s.3-4.

⁹⁰ SENCER, s.324.

⁹¹ KAYA, s.33.

Hizmet kaynaklarının kısıtlılığı, kentli nüfusun elverişsiz fiziksel koşullar içinde çağdaş yaşam gereklerini karşılamaktan yoksun kalmasına yol açmaktadır. Gerçekten sınırlı hizmet olanak ve kolaylıklarına sahip olan büyük kentlerin, ağır nüfus baskısı altında karşılaştığı ciddi çevre sorunları ve hizmet yetersizliği, hızlı kentleşmenin en somut yönünü oluşturmaktadır.⁹²

Büyük kentlerdeki nüfus yoğunlaşmasının, öncelikle, sağlık ve sosyal yardım, eğitim, kültür, eğlence ve dinlenme gibi toplumsal nitelikli hizmetlerin yerine getirilmesinde önemli engeller yarattığı bir gerçektir. Kentin sunabildiği hizmetlerin kısıtlı olmasından ötürü büyük kentlerde yoğunlaşan sosyal ve kentsel yaşam olanaklarından buralarda yaşayanların çok az kısmı yararlanabilmektedir.

Ancak kentlerin fiziksel yetersizliği, öncelikle en başta konut olmak üzere, su, aydınlatma, kanalizasyon, temizlik, ulaşım ve trafik gibi temel altyapı hizmet alanlarında açıkça görülmektedir.

Kent yerel yönetiminin, sınırlı kaynaklarıyla geliştirmek şöyle dursun; yıpranmaktan engelleyemediği hizmet kuruluşlarının, giderek artan gereksinmeyi karşılamaktan uzak kaldığı gözlenmektedir. Bu nedenler, altyapı ihtiyacı büyük kentlerde en önemli ve çözümü maddi sermaye gerektiren pahalı sorunlardan biri olmaktadır. Söz konusu yetersizliğin yol açtığı sorunlar içinde en belirgin olanı barınma sorunudur. Giderek daha çok sayıda nüfusun yerleşmesine sahne olan kentlerdeki barınma olanaklarının nicelik ve nitelikçe bu alandaki sistemi karşılayamadığı açıktır. Konutların sayıca yetersizliği, konut üretiminin ihtiyacı karşılayamayışından meydana gelen konut açığının çok yüksek bir değere vardığı, örneğin 1970 yılında İstanbul için, 56 bin, Ankara için, 51 bin, İzmir için, 14,5 bin, olduğu hesaplanmıştır.⁹³ 1970 yılından, 2000 yılı ile 2010 arasında geçen on yıllık süreçte İstanbul, Ankara ve İzmir için konut ihtiyacı ve artış oranına bakıldığında bu açığın gün geçtikçe artacağı anlaşılmaktadır. Önümüzdeki 10 yıllık dönemde demografik yapıdaki değişimin konut talebini ne ölçüde etkileyeceğine yönelik yapılan değerlendirmede TÜİK tarafından hazırlanmış olan nüfus projeksiyonları kullanılmıştır.

Nitekim 2011 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen “Nüfus ve Konut Araştırması” sonuçlarına göre, Türkiye’de hane halkının konut sahiplik oranı %67,3 seviyesindedir.

⁹²Nihan KURT, “Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, Sakarya, 2011, s.270.

⁹³SENCER, s.119.

Bu çerçevede, 2013 yılında 38,8 milyon kişi düzeyinde olan 30 yaş ve üzerindeki nüfusun önümüzdeki 10 yıllık süreçte 47,1 milyona ulaşacağı, böylece toplam 20 milyon civarındaki mevcut konut stokunun yaklaşık 4,5 milyon adet yeni giriş ile 25 milyona yaklaşacağı öngörülmektedir.⁹⁴

Tablo 2: 2000-2010 Konut İhtiyacı ve Konut Artışı

İller	Konut İhtiyacı 2000-2010		Artış
İstanbul	2.542.651	3.299.004	756 .353
Ankara	937 139	1 138 901	201. 762
İzmir	817 224	1 020 536	203 .312

Kaynak: Hasan YÜKSEL, “Türkiye’de Konut Sorunları ve Temel Dinamikleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2013/2, Sayı:18, s.13.

1.2.4.5. Yabancılaşma ve Anomi

“Anomi” terimi, Yunanca bir kelime olup “kanunsuzluk” ya da “normsuzluk” anlamına gelmektedir.⁹⁵ Durkheim, kuralsızlık (anomi) anlamında yabancılaşmadan ilk bahseden düşünürdür.

Durkheim’e göre; “*cemaat yapısının özelliği olan mekanik dayanışmadan cemiyet yapısının özelliği olan organik dayanışmaya geçişte işbölümü, marazi durumlara ve olumsuzluklara yol açabilmektedir.*” Kırdan kente göç edenler ilk ilişkilerden kopmakta, hısımlık grubu, çekirdek ailelere dönüşmektedir.

Bu gelişmelerden, özellikle gençlerin etkilendiği görülmektedir. Geleneklere dayalı sosyal ilişkilerin yok olması, yeni ilişkilerin getirdiği normlara uymadıklarına göre, ortaya anomi yani kuralsızlık hali çıkmaktadır. Marksist düşüncede ise; yabancılaşma, kapitalist sistemde işçilerin sömürülmesinin sonuçlarını açıklamak için kullanılan bir kavram olarak görülmektedir. Sanayi devriminin yarattığı kitle üretimi ve yoğun işbölümü işçiyi makinenin canlı bir parçası haline dönüştürmekte ve rutin, tekdüze bir çalışma ortamı sunmaktadır.

Böylece çalışan doğadan, zanaatçı teknik temelden ve çalışma arkadaşlarından uzaklaştırılmaktadır. Marx; buna “*emeğin yabancılaşması*” demektedir.⁹⁶

⁹⁴Emre YILMAZ, “Konut Piyasasında Türkiye’de Son Durum Bilgi Raporu”, Konya Ticaret Odası, Etüd Araştırma Merkezi,s.4. <<http://docplayer.biz.tr/606486-Konut-piyasasinda-turkiye-deki-son-durum-bilgi-raporu-emre-yilmaz.html>> Erişim Tarihi: 12.12.2015.

⁹⁵ <<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/a/028.htm>> Erişim Tarihi: 17.03.2015.

İçinde yaşadığımız modern toplumda yer almak, kişinin kendini gerçekleştirme, bir takım statüler edinmesiyle mümkün olmaktadır. Modern toplum, insanlara eğitim ve öğretim vb. yollarla statü kazanma imkânları sunmaktadır. Modern toplum olma yolunda süregelen modernleşme sürecinde insanlar, bireyselleşmenin getirdiği bir sonuç olarak, kozmik bütünlükten kopmuş, “dünyanın büyüünün çözülmesi” olarak adlandırılan süreçle karşı karşıya kalmışlardır.

Toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılması, zaman ve mekânın birbirinden ayrılması, insanı ilişkili olduğu dünyadan koparmış ve yapayalnız bırakmıştır. Yani birey, üyesi olduğu toplumdan uzaklaştırılmakta, o topluma ve kültüre düşman olan, reddeden kişi konuma gelmektedir.

Modern topluma katılma çabası içerisindeki bireyin durumu açısından bir tanım vermek gerekirse, “*gelenekle modernizmin değerleri arasında sıkışmış olma halinin getirmiş olduğu gerginlik ve huzursuzluklar*” şeklinde bir tanım yapılabilir.

Ahmet İnam’ ın deyimiyle yabancılaşma, insanın “*gönlüyle bağını koparması, gönlünü unutmaması*”⁹⁷ durumudur. Yabancılaşmaya ek olarak, bir de sosyalleşme ve sosyal kontrolün ajanları tümüyle ortadan kalkınca, sapkın davranışlar ile birlikte gelen alkolizm, uyuşturucu madde kullanımı, intihar girişimi ve suçluluk geniş ölçüde artmaktadır.⁹⁸

1.3. Sokakta Çalışan Çocuk

Kavram olarak; sokakta çalışan çocuk; “*hem ücret karşılığında, hem de geliri daha düşük faaliyetlerde sokaklarda çalışan, çoğunlukla uyumak için evlerine giden ve aileleriyle güçlü bağları olan*”⁹⁹ çocukları ifade etmektedir. Bugün dünyada sokaklarda yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların sayısını tam olarak tahmin etmek son derece zordur. Bunun nedeni iki duruma bağlanmaktadır. Birincisi; sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların çalıştıkları yerler belli olsa da, tam olarak sayılarını belirlemek neredeyse imkânsızdır. İkincisi, çocukların sayısı iklime, gece ve gündüze, mevsimlere göre değişebilmektedir.

⁹⁶İsmail GÖKTÜRK, Mustafa GÜNALAN, “Modern ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı: 11, Yıl: 9, Aralık 2006, s.127-129.

⁹⁷GÖKTÜRK, ÜNALAN, s.130.

⁹⁸SENCER, s.120.

⁹⁹Mahmut TUNCEL, “Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması Güncel Eğilimler Yeni Gelişmeler”, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2004, s.2.<http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/pdf/arastirma/tedp_sokak_cocuklari.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2015.

Bununla beraber, çeşitli toplumsal olaylara (savaş, ekonomik kriz vb.) bağlı olarak çocukların sayısı artmakta veya azalma eğilimi gösterebilmektedir.¹⁰⁰ Türkiye’de kentleşme biçimi, büyük oranda, iç göçler sonucu meydana gelen demografik hareketliliğin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu kanıtlayan durum ise; kent nüfusunun artarken, kırsal nüfus azalma eğiliminde olmasıdır. Tam da bu noktada Sokakta çalışan\çalıştırılan çocuklar sorunsalının kaynaklarından birine ulaşılmaktadır.

Çocuk kırsal toplumda bir işgücü potansiyeli olarak görülmektedir. Çünkü kırsal üretim tarzı geleneksel bir yapıya sahip olup uzmanlaşmaya dayanmamaktadır. Her çocuk, küçük yaşlardan itibaren aile bütçesine katkıda bulunan bir işçi olarak görülmektedir. Bu anlayış kırsal toplumda kendi içinde bir tutarlılığa sahiptir. Oysa çocuğu bir işgücü olarak gören anlayış kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının benimsemediği bir anlayıştır. Sosyolojik kent-kır çatışması tam da bu noktada kendini göstermektedir.

Kırsal üretim tarzı ve ilişkilerinin kent ekonomisiyle olan uyumsuzluğunun bir sonucudur ki; iç göçler sonucu göç eden insanlar, kente adaptasyon sorunu yaşamaktadırlar. Kentsel topluma ve ekonomiye uyum sağlayacak araçlardan yoksun olan göç eden aileler toplumun karşısında yapısal bir sorun oluşturmaktadırlar. Türkiye’deki sokak çocukları sorunu, genellikle ülkenin bu yapısal sorunlarıyla ilişkilidir. Bu ilişki, kırsal alanlardan kentlere göç, hızlı kentleşme, kontrol edilemeyen nüfus artışı ve gelir dağılımındaki eşitsizlik olarak sıralanmaktadır. Farklı isimler altında sokak çocuklarının var olması ve bu çocukların durumlarına dikkat çekilmesi, Türkiye’de 1920’lere kadar uzanmaktadır. Savaş sonrası dönemde İstanbul sokaklarındaki yetim çocuklar, yetkililerin dikkatini çekmiştir ve acilen konuya müdahale edilmiştir. Yoğun göç nedeniyle 1950’lerde evsiz çocuklardan oluşan gruplar yeniden ortaya çıktıysa da, ancak 1990’larda bu sorun gözle görülür hale gelmiş ve böylece konuya halkın ve medyanın dikkati çekilmiştir.¹⁰¹

1990’ların ilk yıllarıyla birlikte Türkiye’nin birçok metropol kentinde çocuklar sokakların vazgeçilmez aktörleri haline gelmişlerdir. 1990’lar, başta İstanbul olmak üzere Adana, Mersin, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Antalya’da ve diğer birçok kentte sokaktaki çocuk olgusunun patlama yaptığı yıllar olarak ifade edilmektedir.¹⁰²

¹⁰⁰Hakan ACAR “Sokakta Yaşayan\Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının DeğerlendirilmesiRaporu”,KocaeliÜniversitesi,BirinciBaskı,Ankara,2010,s.5.

<<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/shcek-kitap-baskiya-hazir-rec4agus11.pdf>> Erişim Tarihi: 10.09.2015.

¹⁰¹ TUNCEL, s.3.

¹⁰² ACAR, s.8.

Sokakta çalışan çocuk kavramının "sorun" oluşunun en önemli nedeni; çocukların sosyal ve kültürel tehlikelere karşı zayıf durumda olmaları, istismara açık oluşları ve olası tehlikelere karşı durabilecek güçten yoksun olmalarıdır. Çocukların çalışması ve ya çalıştırılmasının arkasında yatan nedenlerden biri; kırsal kültürün çocuğu tanımlayan işgücü anlayışıdır.

1.3.1. Çocuk Kavramı

Çocuk, “kimli veya kimsiz, varlıklı veya varlıksız, suçlu veya suçsuz, beden veya ruh yahut düşünce yönünden arızası olması veya olmaması gibi kişisel özellikleri ve nitelikleri göz önünde bulundurulmaksızın sağ ve tam doğduğu andan reşit olduğu ana kadarki devrede bulunan (insan yavrusu) gerçek kişi”dir.¹⁰³ 4721 sayılı Medeni Kanununun 11. maddesine göre; çocukluk doğumla başlayan ve kanuni rüşt yaşı olan on sekiz ile biten bir dönemdir. Buradan anlaşılıyor ki kanun, evlenme ile ya da mahkeme kararı ile kazanılan rüşt hali hariç reşit olma yaşını on sekiz yaşın tamamlanması olarak düzenlemiştir.¹⁰⁴ Hukukçu olsun olmasın, kişide saflığı, kusursuzluğu ve sevimliliği çağrıştıran çocuk ele alındığı kanuna göre farklı adlarla da tanımlanmıştır. Medeni Kanunda “küçük” olarak belirtilmekle beraber, İş Kanunlarında “çalışan çocuk”, “çocuk işçi” gibi adlarla da anılmıştır.

Çocuk veya çocukluk kavramının farklı şekillerde ifade edilmesinin yanında, çocukluğun hangi yaş sınırlarını kapsadığı da tartışmalıdır. Gerek medeni hukukta, gerek ceza hukukunda, çocuk yaşı farklı düzenlenmiştir. Gelişim psikolojisinde ise çocukluk dönemi; bebeklik ile ergenlik arasındaki dönem olarak kabul edilmiştir. Çocukluk yaşı konusunda ülkeler arasında da birlik söz konusu değildir. Yaş sınırları her ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve hukuksal sistemlerine dayalı olarak farklılıklar göstermektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin birinci maddesi çocuğu, “on sekiz yaşından küçük insan”¹⁰⁵ olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamada da çocukluğun başlangıç anı, açık bırakılmıştır.

¹⁰³Ali İNAN, “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, Şakir BERKİ’ye Armağan, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, ,C:5, S:1-2, Konya,1996,s.5.

¹⁰⁴Özge Tuçe GÖKALP, “Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma” Electronic Journal of Vocational Colleges, Mayıs 2011, s.126. <http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/11.pdf>Erişim Tarihi:10.10.2015.

¹⁰⁵ GÖKALP, s.43.

Çocukluktan çıkış için ise, Çocuk Hakları Sözleşmesinde; “*Belirli bir devletin yasaları uyarınca, çocukluktan çıkış daha önceki yaşlarda gerçekleşmiş sayılmadığı sürece, çocukluk dönemi 18’inci yaş günü ile birlikte sona ermektedir*”¹⁰⁶ biçiminde açıkça ifade edilmiştir. Sonuç olarak, hukukumuzda reşit olma yaşı kız ya da erkek çocuğa göre farklılık arz etmeyecek şekilde on sekiz olarak belirlenmiştir. Buradan yola çıkarak, on sekiz yaşından küçükler çocuk olarak nitelendirilecektir.

İnsan unsurunun kaynağını teşkil eden çocuk sözlükte ise; “*anne karnında ya da bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde olan insan yavrusu*” olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁷

Tüm çocuklar ilk olarak aileden gelen kültürler, eğitimle büyümektedirler. Özellikle farkındalıklarının gelişmediği dönemlerde, ailedeki tüm bireyler onlar için bir rol model olmakta ve çocuğun ileriki yaşantısında önemli izler bırakmaktadır. H.Jinnot; “*Çocuklar donmamış beton gibidir, üzerlerine ne düşerse izi kalır*” diyerek, çocukluk döneminin insan hayatında ne kadar önemli bir dönem olduğunun altını çizmektedir. Çağdaş toplum, çocukları daha erken yaşlarda daha fazla şey yapmaya ve başarılı olmaya zorlamaktadır. Çocuklardan beklentiler artmaktadır. Çocuklar, okulda, sınavda, sanatta, sporda daha fazla başarı ortaya koymaya koşullandırılmaktadır. Artık çocuklar çocuk olmaya, oyun oynamaya, baskıdan uzak yaşamaya ne zaman bulabilmekte ne de fırsat yaratabilmektedir.¹⁰⁸

Kimi zaman çocuklar ekonomik bir değer olarak görülmekte ve çocuk yaşta çalıştırılıp aile bütçesine katkıda bulunması beklenmektedir. Çocuk yaşında bile çalıştırıldığı için çocukluğunu yaşamamış, gençliğinde ezilmiş bir kişinin fiziki bakımdan olduğu kadar fikren gelişmesi de tam olmayacak, çalışma hayatına girmesi dolayısıyla öğrenim imkânını da kaybedecek bu kişi niteliksiz işçi düzeyinde kalmaya mahkûm olacaktır. Diğer yandan ise; ruhi ve bedeni gelişiminin tamamlanmadığı bir dönemde çalıştırılan kişinin ergenliğinde de verimli çalışması mümkün olmayacaktır. Bu olumsuzluklar topluma yansiyacak ve toplum bundan zarar görecektir.

¹⁰⁶Eylem Ümit ATILGAN, “Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme Ve Uygulamaların Değerlendirilmesi, Ankara, 2009, s.123. <<http://www.insanhaklariortakplatformu.info/wp-content/uploads/2010/02/cocukhaklari.pdf>> Erişim Tarihi: 15.08.2015.

¹⁰⁷<<http://www.eakademi.org/incele.asp.makaleler/ccelik-1.htm>> Erişim Tarihi: 10.10.2015.

¹⁰⁸Muhammer SALİM, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları Ve Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011, s.11.

Bugünün çocuklarının yarının geleceğinde rol oynayacak bireyler olduğunu bilmeli çocuk kavramını toplumsa algı da her zaman iyi yönde geliştirmeye çalışmak gerekmektedir.

1.3.2. Çalışan Çocuk

Çalışmak, insanın bir varlık şartı, başka deyişle onsuz var olamayacağı belli başlı görünüşlerden biridir. Kant’ında dediği gibi “ *İnsan, çalışmak zorunda olan bir varlıktır*”¹⁰⁹ İnsanoğlu var olduğu günden bu yana çalışma durumunda olmuştur. Önceleri beslenme – barınma – giyinme gibi temel gereksinimlerini karşılamak için çalışmak zorunda olan insanlar zaman içinde değişik alanlarda çalışmaya başlamışlardır.

Eski çağlarda çalışanın sağlığı ve güvenliği kavramları toplumların gündeminde yer almamıştır. Çalışma hayatında sağlık ve güvenlik kavramları, madenciliğin başlamasından sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır. Önceleri çocuk ve gençlerin çalıştırılması yaygın değildi. Ancak sanayi devriminden sonraki dönemde çocuklar ve gençler de çalışma hayatına katılmışlardır.

Çalışma ortam koşulları yetişkinlere göre düzenlenmiş olduğundan çocuklar ve gençler bu ortamdaki olumsuz etkilenmişler ve sağlıkları kısa zamanda bozulmuştur. Bunun sonucu olarak çocuk ve gençlerin çalışma hayatında korunmaları gereği üzerinde durulmuş ve zaman içinde “en küçük çalışma yaşı” kavramı gündeme getirilmiştir.¹¹⁰

Günümüzden 200 yıl öncesinde 10 yaş olarak belirlenen en küçük çalışma yaşı sınırı daha sonra yükseltilmiş ve günümüzde pek çok ülkede Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO; International Labor Organization) de önerisi doğrultusunda 15 yaş olarak benimsenmiştir.¹¹¹ Bu yaş sınırının altında çalışan çocuklar bugün tüm ülkelerde en önemli toplumsal sorun alanını oluşturmaktadır. Toplumların gelişme süreci içinde, çocuk bir olgu olarak farklı boyutlarda algılanmış ve çocuğun anlamı bu süreç içinde değişmiştir. Kırsal toplum yapısının belirlediği geleneksel anlayışa göre çocuk; aile için duygusal bir varlık olmanın ötesinde hazır işgücü, yaşlılıkta anne ve babaya bakacak bir sosyal güvenlik aracıdır. Emek yoğun tarımsal aile işletmelerinin yaygın olduğu Türkiye’de, çocuk büyütme maliyetinin çok düşük olduğu kırsal kesimde, her yeni çocuk ucuz işgücü olmaktadır.

¹⁰⁹MehmetRamiAYAS,“ÇalışmaKavramıHakkında”,s.79.<<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1746/18545.pdf>> Erişim Tarihi: 09.09.2015.

¹¹⁰ Dolunay ŞENOL, Yoksulluğun Getirdiği Çocuk ve Genç İşgücü, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2014, Cilt:14, Yıl:14, Sayı:3, 14: 243-259, s.250.

¹¹¹Nazmi BİLİR, “Çalışma Hayatında Bir Risk Grubu: Genç Çalışanlar: Çalışan Gençlik”, (İşSağlığı ve Güvenliği içinde, s. 111-126), Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara, 2004, s.2.

Kırsal kesimde çocuk işgücünün getirisi ekonomik açıdan önemsiz bir düzeyde olsa dahi, çocuğun çalışması aile için eksik bir boğaz anlamına geleceği için tercih edilmektedir. Göç nedeniyle kentlere taşınan, tarımsal üretim sistemine göre örgütlenmiş kırsal aile çözülmekte, özellikle çocuklar ucuz işgücü olarak kentin resmi olmayan işgücü piyasalarında yerlerini almaktadırlar. Çocukların çalışma olgusuna yaklaşırken ülkenin sosyo-ekonomik, sosyokültürel durumunu ortaya koymak, konuya çeşitli boyutlarıyla bakmak gerekmektedir.¹¹² İlk olarak; eğitimsizlik temeli üzerine oturan erken yaşta çalışma hayatına başlamanın hızlı nüfus artışı, kentleşme ve ekonomik yetersizlik gibi birçok sebebi bulunmaktadır.

Kente göç eden aile, kısa süre içinde para kazanmak zorunda olduğunun farkına vardığında, bütün aile fertleri en kısa süre içinde para kazanma yarışı içine girmektedir. Genellikle kısa süre içinde iş bulabilenler, çocuklar olmaktadır.

Aileler, kendilerinden önce kente yerleşen hemşeri ve akrabalarının yaşadıkları gecekondu bölgelerine yerleşmeyi tercih etmektedirler. Bu tercih, onları bir süre sonra hemşerilerinden rehberlik almaya yönlendirmektedir.

Kente önce yerleşenler, çocuklarını çalıştırmaya başladıysa -ki birçok gecekondu bölgesinde çocuklar erken yaşlardan itibaren çalıştırılmaya başlanmaktadır-, bu durum kentin bir yaşama şekli gibi algılanmakta ve diğer gelenler için örnek teşkil edebilmektedir.

Kente eğitime ulaşma gerekçesi ile göç eden aileler de, okuldan arda kalan zamanlarda çocuklarının çalışmasını onaylamaktadır. Ancak okuldan arda kalan zamanda çalışan çocukların çalışma alanı ise genellikle sokaklar olmaktadır. Sokaklarda simit, su, mendil, poşet satan, araba camı silen bu çocuklar yeni geldikleri, tanımadıkları insanlardan oluşan bir ortamda çalışmak zorunda kalmaktadır.¹¹³

Çocuk hukukunun temel kaynaklarını her şeyden önce uluslararası sözleşmeler oluşturur. Anayasamız ve ulusal yasalar ise çocuk hukukunun diğer yazılı kaynaklardır. Uluslararası sözleşmeler bakımından çocuk hakları ve çocuğun çalışma hayatına ilişkin doğrudan düzenleme getiren kaynaklar aşağıda verilmiştir.¹¹⁴

-Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi,

-Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi,

¹¹²Mustafa GÜNÖZ, Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007,s.5.

¹¹³ŞENOL, s.247.

¹¹⁴GÖKALP, s.126.

-Avrupa Birliği'nin Çalışanların Temel Sosyal Hakları Şartı'nda ve Avrupa Konseyi Sosyal Şartı'nda çocuğun çalışma yaşamına ilişkin haklarını ilgilendiren doğrudan ve dolaylı hükümler yer almaktadır.

Bununla beraber AB'nin "Genç İşçilerin Korunması Yönergesi" de çalışma yaşamını doğrudan ilgilendiren hükümler ihtiva etmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) çocuklara yönelik iki tane önemli sözleşmesi bulunmaktadır.

-1973 tarihli 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi,

-1999 tarihli 182 sayılı Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Önlemler Sözleşmesi' dir.

Ulusal yasalar bakımından çocuğun çalışma hayatına ilişkin düzenleme getiren yasaların başında 1982 tarihli Anayasamız gelmektedir. Anayasamızda, 2.,5.,17.,41.,42.,50.,60.,61. maddeleri çocuk haklarının dayanağını oluşturan başlıca hükümler olmakla beraber;¹¹⁵

"Herkesin eğitim ve öğretim hakkına sahip olması ve bu haktan yoksun bırakılma yasağı" şeklindeki 42. Maddesi ile "Çocukların yaşına ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılması yasağı ile çalışma şartları bakımından özel korunmaya alınmaları hakkı" şeklindeki 50. Maddesi, çocukların sokakta çalışmasına yönelik doğrudan açıklama yapan maddelerdir.

Çalışma yaşamını düzenleyen 4857 sayılı İş Kanunu'nda çocuk tanımı yapılmamakla birlikte, kimlerin çocuk sayılacağına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Genel olarak, 4857 sayılı İş Kanunu'na göre 18 yaşını tamamlamamış kişiler, çocuk olarak kabul edilmektedir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 12 yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağını hükme bağlarken, 4857 sayılı İş Kanunu çalıştırma yaşını 15 olarak belirlemiş, fakat hafif işlerde bu yaşın 14'e kadar indirilebileceğini belirtmiştir.¹¹⁶

Çocukların küçük yaşlardan itibaren çalışma yaşamının içinde yer almaları, her geçen gün sayıları artan çocukların çeşitli sektörlerde ve iş kollarında çalışması bugün Türkiye'de önemli, ciddi bir toplumsal sorun olarak yer almaktadır.

¹¹⁵ GÖKALP, s.247.

¹¹⁶ GÜNÖZ, s.56.

Yukarıda bahsedilen nedenlerle, başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir, Adana, Bursa gibi büyük kentlerde çocukların bir bölümü tam gün ve sürekli olarak, bir bölümü okul dışı zamanlarda küçük sanayi ve sokaklarda çalışmaktadırlar.¹¹⁷

Çocukların çalışması ve ya çalıştırılmasının arkasında yatan nedenlerden biri; kırsal kültürün çocuğu tanımlayan işgücü anlayışının olduğu tanımlanmıştır. ILO çocuk işçiliğinin nedenleri arasında; gelenekler, eğitime ulaşabilmede yaşanan sorunlar ve yoksulluğa açıklığı sıralamaktadır. Gelenekler ve toplum tarafından benimsenen kültürel kodlar, çocuğun çalışmasının meşrulaştırılmasına hizmet edebilmektedir. Geleneksel kültürde çocuğun hayatın zorluklarını öğrenmesi, erken yaşta pişmesi, gelecekte iyi bir girişimci olması gibi inanış ve düşünceler yaygındır.

Çocuğun çalışmasına kültürel olarak onaylayıcı yaklaşmak, aynı zamanda sokakta çalışmanın yetişkinlik için çıraklık dönemi olarak görülmesine neden olmaktadır. Özellikle göç ederek kente gelen kesim, çocuk çalışmasını ailede bir sosyal dayanışma formu olarak değerlendirmektedir.¹¹⁸ Büyük kentlerde hızlı nüfus artışı, plansız kentleşme, göç, yoksulluk, artan enflasyon, işsizlik, kötü koşullarda barınma, aile içi şiddet, aile bütünlüğünün bozulması ve ailenin toplumsal desteğini kaybetmesi gibi durumlar aileyi ve tüm aile bireylerinin yaşamını olumsuz olarak etkilemektedir.

Bu faktörlere ek olarak; ailedeki alkol ve madde bağımlılığı, babanın evi terk etmesi, ebeveynlerin başka kişilerle evliliği, gelir getiren kişinin yokluğu, eğitim düzeyinin düşük olması, eğitim kurumlarının yetersizliği, toplumun geleneksel tutumları gibi durumlar, tüm aile bireyleri içinde şüphesiz en fazla, çocukları etkilemektedir.

Bu faktörler çocukların aile ortamından uzaklaşmasına ve suç işleme potansiyelini arttırıcı bir ortam olan sokağa sürüklenmesine neden olmaktadır.¹¹⁹ Sokakta çalıştırılan çocukların arkasında yatan en önemli neden; hiç kuşkusuz ekonomik yetmezlik, yani yoksulluktur. Sokakta çalıştırılan çocukların ortak noktası, mensubu oldukları ailelerin kalabalık ve yoksul oluşlarıdır.

¹¹⁷Nilgün TUNÇCAN, Çocuk İşçiliği Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1999,s.249.

¹¹⁸Nalân YETİM, “Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar: Mersin Örneği”, **Sosyoloji Dergisi**, Cit:3 Sayı:14, İstanbul,2007, s.35.

¹¹⁹Media SUBAŞI BAYBUĞA, “Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocukların Aile ve Yaşadıkları Konutların Özellikleri”, **Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi** , Ankara,2003/2, s.36.

Plânsız göçler sonucunda yeterli gelir elde edemeyen göç eden ailelerin ekonomik sorunları, çocuğun sokağa saliverilmesinin başlıca nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokaktaki çocuk, az ve ya çok aileye ekonomik bir katkı sağladığı müddetçe de çocuğun sokakta çalıştırılması sürdürülmektedir. Çocuklarının sokakta çalıştırılmasını teşvik eden ailelerin bu davranışlarını yoksulluk nedenine dayandırmaları da söz konusu davranışlarına meşruiyet kazandırmaları açısından dikkat çekicidir. Çünkü çocuk çalışma, kazanma, aileyi geçindirme vb. yükümlülükler alabilecek analitik düşünceye ve güce sahip değildir. Dolayısıyla çocuklara çalışan değil de "çalıştırılan çocuk" demek daha doğru olacaktır. Her şeyden önce çocuk yaşamını sürdürebilmesi için ailesine bağımlıdır ve itaatkâr olmak zorundadır. Sokakta çalışmaya yönlendirilen çocuğun, yaptığı işin çoğu zaman farkında olmadığı, başkalarının yönlendirmesi sonucu sokakta çalıştığı bir gerçektir.¹²⁰ Sokaktaki çocuklara her gün birilerinin eklendiği düşünüldüğünde, gelecekte bu durumun tüm toplumu etkileyebileceği, sorunların daha da artabileceği göz önünde bulundurulmalı ve çocukların sorunlarına çözüm getirilmesi amacıyla bugünden ivedi olarak ele alınmalıdır. Dünya çapında milyonlarca çocuk sokakta birçok olanaktan yoksun olarak, çoğunluğu sağlık bakımı ve eğitim almadan, bazıları da şiddet kurbanı olarak yaşamını sürdürmektedir. Geçmiş dönemlerde sokak çocuklarının topluma kazandırılması yerine ortadan kaldırılması benimsenirken, günümüzde ise yeni bir yaklaşım olarak bu çocukların aile ve topluma yeniden kazandırılmasına önem verilmektedir.¹²¹

1.3.3. Çocuğun Sokakta Çalışması Konusuna Çözüm Sağlayıcı Önlemler

Çocuğun sokakta olması hali ya da sokakta çalışması sorunu karşısında bir takım önleyici politikalar gerçekleştirilmekte olup, bu uygulamalara aşağıda değinilmiştir.

*Çocuk ve Gençlik Merkezleri*¹²²

Çocuk ve gençlik merkezleri, eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlıklar, yoksulluk, terk ve bu gibi nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya kalan veya sokakta çalıştırılan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacı ile kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını kapsamaktadır.¹²³

¹²⁰Behçet BATUR, "Sokakta Çalışan\ Çalıştırılan Çocukların Sosyolojik Temeller"2008, s.2. <http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/9/Sokakta_Calisan_Calistirilan_Cocukların_Sosyolojik_Temelle ri-5098> Erişim Tarihi: 22.08.2015.

¹²¹ BAYBUĞA, s.35.

¹²² Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, Tarih: 30.09.2001 Sayı: 24539 R.G., s.16.

¹²³ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24539_0.html> Erişim Tarihi: 07.10.2015.

Bu merkezler çocukları, sosyalleşme-eğitim ve kültürel açıdan desteklemektedir. Çocukların ailelerini tam olarak tanıyarak, ailelerin haritasını çıkarmakta ve ilgili kurumlardan destek alması sağlanmaktadır.¹²⁴ Çocuk ve gençlik merkezleri yönetmeliğinde tanımı yapılan sokakta çalıştırılan çocuk tanımı aşağıdaki gibidir.

Buna göre; sokakta çalışan çocuk; ailesiyle ilişkisi az veya çok devam etmekle birlikte günün önemli bir bölümünde, aile denetimi ve desteği olmaksızın, yaşadığı mekândan uzakta kendi isteği veya ailesinin isteği ile çalıştırılan, eğitim olanaklarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmış 7-18 yaş grubu çocuğudur.¹²⁵

Tanımdan yola çıkarak sokakta çalışan veya çalıştırılan bu çocuklar, aileleriyle ilişkisi bakımından diğer çocuklardan farklı görülmektedir. Ailenin çocuğa desteği bulunmamakla beraber çocuklar küçük yaşlardan itibaren sorumluluk alıp aile bütçesine katkıda bulunmaktadır.

Çocuk merkezi, gündüz olarak hizmet vermekte olan bir kuruluştur. Merkez kapsamında yapılan çalışmalar; sosyal hizmet uzmanları, psikolog, eğitim uzmanları ve öğretmenler tarafından yürütülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar tarafından yapılan sokak çalışmalarında, sokakta çalışan çocukların ve risk altında olduğunu tespit ettikleri çocuklarla tanışarak bunlarla bir güven ilişkisi geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede, sokakta ve İlk Adım İstasyonunda ön görüşmeler yapılmaktadır.

Bu ön görüşmeler sonucunda yüksek risk altında oldukları düşünülen ve rehabilitasyona açık olduğu tahmin edilen çocuklardan durumları uygun görülenler, merkeze geçici iki haftalık kayıtları yapılmaktadır. Bu iki haftalık sürede yapılan gözlemler sonucunda rehabilitasyona açık olduğu düşünülen çocuklar meslek elemanlarınca oluşturulan komisyonun kararı uyarınca ve İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü onayı ile kesin kaydı yapılmaktadır.¹²⁶ Bugün kentlerde akran grupları okullarında iken, sokakta çalışmak zorunda çocuklar için gençlik ve çocuk merkezlerinin ülkenin dört bir yanında yaygınlaşması onların hayatlarını kurtaracak bir adım olarak görülmektedir. Bu merkezlerde kendilerini tanıma fırsatı bulan çocuklar sosyal faaliyetlere katılarak psikolojik olarak kendilerini rahatlatma şansını yakalamaktadır.

¹²⁴Songül ELİDAR, Sema MURAT, Mustafa AYDIN, Osman KISAOĞLU, Leman ÇOŞKUN, “Zeytin burnu Kent Konseyi Sosyal Konular Çalışma Grubu Raporu” .s.3.<<http://www.zeytinburnu.bel.tr/Sayfa/423/kent-konseyi/kent-konseyi-toplantilari.aspx>> Erişim Tarihi: 10.08.2015.

¹²⁵<<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010930.htm>> “Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği”, Sayı: 24539, Yıl: 2001. Erişim Tarihi: 12.07.2015.

¹²⁶T.C. İstanbul Valiliği, “Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukları Koruma Projesi”, Aralık,İstanbul, 2004, s.5. <<http://www.istanbul.gov.tr/?pid=7>> Erişim Tarihi: 02.09.2015.

Sosyal çevresi genişleyen çocuk sosyal faaliyetlere, eğlencelere, spor müsabakalarına katıldıkça psikolojik ve sosyolojik yönleriyle sağlıklı bir hayata adım atmaktadır.

Bu sebeplerden ötürü çocuk ve gençlik merkezleri, hiçbir seçim hakkı olmadan yaşadığı hayatı kabullenmiş ve yaşadığı çevrede bile dışlanıyorken artık kendini hayatın içinde görebilecektir. Çocuk ve gençlik merkezleri bünyesinde gerçekleştirilen faaliyetler şu şekildedir.¹²⁷

1. Bireysel Görüşme: Risk grubu içerisinde görülen ve sokakta çalışan çocukların problemlerine odaklanan bir çalışma niteliğini taşımaktadır. Bu görüşmeler sayesinde, iyileştirme amaçlı olarak çocukların gelişim evrelerine uygun bir biçimde özel problemlerinden kurtarılmalari hedeflenmektedir.

2. Sosyal Grup Çalışması: Risk altındaki çocuklardan ihtiyaç duydukları ve desteklenmeleri amacıyla her konuda grup sorumlularınca 8 ile 10 kişi arasında değişen sayıdaki çocukla yapılan ve yaklaşık olarak bir öğretim dönemi boyunca süren çalışmalardır.

3. Toplumla Çalışma: Çeşitli sivil toplum örgütleri, dernekler, kamu kurum ve kuruluşları ile sorunun çözümü ve çözümde gereken kaynakların sağlanması yönünde işbirliği çalışmalarından oluşmaktadır.

4. Aile Görüşmeleri: Sokakta çalışan çocukların tekrar kazanılması çalışmaları çerçevesinde, sokakta tanışılan çocuklarla ve onların rızasıyla aileleriyle tanışma ve merkezin aileye tanıtılmasından oluşur. Aile ile yapılan çalışmalar sırasında durum tespiti yapılarak kimlik çıkarma, resmi nikâh, yeşil kart ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı yardımları gibi konularda hizmetin aileye ulaşmasıyla, çocuğun işgücüne katılımının engellenmesi amaçlanmaktadır.

5. Okul Ziyaretleri: Okul ziyaretlerinde amaçlanan çocukların eğitime kazandırılmasıdır. Burada, okulla problem yaşayan, okulu terk eden çocukların okula döndürülmesi, okula karşı olumsuz tutum ve inançların değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Merkez, okula gitmeyen risk altındaki çocukların okula kayıtlarını yaparak, onların bir hafta izlenmelerini sağlar. Ayrıca, okula kayıt için gereken yaşı aşanların okuma - yazma kurslarına alınmaları ve açık ilköğretime kayıtlarının yapılması hedeflenmektedir.

¹²⁷Rıfat BİLGİN, Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2008, s.135.

6. Sokak Çalışması: Meslek elamanlarınca, gündüz ve gece değişik saatlerde çocukların yoğun olarak bulunduğu mekânlara gidilerek, bazı tespitler yapılmakta ve bu ortamlarda güven ilişkisinin kurulması amacıyla bazı çalışmalar yapılmaktadır. Sokak çalışmalarının diğer bir amacı da, merkez hakkında bilgilendirme çalışmasını yapmaktır. Bunların yanı sıra, biçki \dikiş kursu, resim kursu, müzik kursu gibi pek çok sanatsal faaliyeti de bünyesinde barındırmaktadır.

***Sokak Çocukları Koordinasyon Merkezi*¹²⁸**

Çocuk bakım ünitesi, sokak ofisi, barınak ve mobil ekipleri bünyesinde bulunduran, bu birimler arasındaki işbirliği ve koordinasyonu, aile görüşmelerini ve çocuğun aileye teslimini sağlayan merkezdir. Mobil Ekipler, Sokak Ofisleri ve Barınaklardan, Sokak Çocukları Koordinasyon Merkezine yönlendirilen çocuklarla ilgili; ilk olarak, bireysel dosyalar oluşturmaktadır.

Daha sonra bireysel dosyalardan hareketle, istatistiksel veri toplamakta ve bu verileri değerlendirilmektedir. Çocukların aileleri ile görüşme sağlanmaktadır. Uygunluğu tespit edilen çocukları ailelerine teslim edilmektedir. Sokak çocukları koordinasyon merkezleri toplum merkezleri ile koordineli çalışmaktadır.

Gerek görülmesi halinde, aileleri, SHÇEK Genel Müdürlüğünün Ayni Nakdi Yardımları ve Valiliklerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından sağlanacak yardımlarla desteklenecektir. Bünyesindeki Mobil Ekipleri, Sokak Ofislerini ve Barınakları organize edilmekte gerekli hallerde, çocuğa acil sağlık hizmeti sunmaktadır. Sokak Çocukları Koordinasyon Merkezi bünyesinde, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Çocuk Gelişimci, Önder Çocuk, Doktor, Hemşire ve Kolluk Kuvvetleri görev yapmaktadır. Görevli meslek elemanları, 24 saat vardiya sistemi ile hizmet vermektedir.

***Çocuk Bakım Ünitesi*¹²⁹**

Korunmaya muhtaç, ihmal ve istismara maruz kalan, evden veya kurumdan kaçan, mülteci, refakatsiz, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, oturduğu yeri haber vermekten aciz, suça maruz kalan, kimliği tespit edilemeyen çocukların ailelerine teslim sürecinde öne çıkan kurumdur.

¹²⁸ELİDAR, MURAT, vd., s.3.

¹²⁹Murat GÜLER, “Çocuğun Güvenliği Bağlamında Çocuk- Suç İlişkisi ve Çocuk Polisi”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, 2001, <<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/guller.htm>>, Erişim Tarihi: 07.07.2015.

İlgili kurum ya da kuruluşa teslim edilinceye kadar geçici olarak yemek, bakım, temizlik, oyun gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere Çocuk Polisi bünyesinde hazırlanan birim Çocuk Bakım Üniteleridir.

Sokak Ofisleri¹³⁰

Şehir merkezlerinde, kolayca ulaşılabilir yerlerde bulunan; çocukların durumları ile vatandaşlar tarafından yapılan ihbarları değerlendiren ve mobil ekipleri yönlendiren birimlerdir. Koordinasyon Merkezine bağlı olarak hizmet vermektedirler.

- ✓ Sokakta çalışan veya yaşayan çocukların yoğun olarak bulundukları bölgelerde ve gar, terminal gibi yerlerde kurulacak prefabrik ya da konteynırlarda hizmet sunmaktadır.
- ✓ Sokakta çalışan ya da yaşayan tüm çocukların, güven ilişkisi kurularak, diğer hizmetlerden yararlanmaları amacıyla ikna çalışmalarını gerçekleştirmektedir.
- ✓ Halk tarafından, sokakta yaşayan ya da çalışan çocukların bildirildiği bir birim olarak hizmet vermekte ve bu ihbarları, gerekli müdahaleyi yapmaları amacıyla mobil ekiplere bildirmektedirler.
- ✓ Çocukla yapılan görüşmeler neticesinde, çocuğun hangi birime havale edileceğini (Barınak, İlk adım İstasyonu) belirleyerek, ilgili birime teslimini sağlamaktadır. Sokak Ofislerinde sadece Sosyal Hizmet Uzmanları görev yapmakta ve 24 saat vardiyalı hizmet vermektedir.

Barınak¹³¹

Barınaklar; madde bağımlısı olduğu halde, bırakma eğilimi göstermeyen çocukla, tedavi almak isteyen çocuk arasında bir filtre fonksiyonu üstlenmektedir. Bir diğer stlendiği görev; çocukları, Tıbbi Rehabilitasyon Merkezine veya İlk adım İstasyonuna yönlendirmek üzere yaptıkları ikna çalışmalarıdır. Barınak, Koordinasyon Merkezine bağlı olarak çalışmaktadır.

¹³⁰T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, “Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli”s.15. <http://www.ilkerturker.com/works/shcek/sokaktaki_cocuklara_yonelik hizmet_modeli.pdf> Erişim Tarihi: 15.09.2015.

¹³¹Özkan DEMİRTAŞ,E. Çolpan ERDEM, Alp Mutlu MUTLUCAN, Sokak Çocukları Sorunu ve Bu Çocukların Karşılaştıkları Riskler Nelerdir? Yürütülen Hukuki, Psiko-sosyal Çalışmalar Nelerdir?, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2013.s.23.

- ✓ Barınakta kalan çocuklara, reddettikleri, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon süreci hakkında bilgi vermekte, çocukları bu hizmetlere yönlendirebilmek için ikna çalışmalarını gerçekleştirmek üzere, belirlenmiş bir süreyi barınakta geçirmelerini sağlamaktadır.
- ✓ Çocuklara ve gençlere, barınma, beslenme (akşam yemeği ve kahvaltı), gerekli hallerde acil sağlık hizmetleri (koordinasyon merkezinde bulunan doktor ve hemşire tarafından) sunmaktadır.
- ✓ Kalıcı olarak merkezlerde bulunmak istemeyen fakat zaman zaman kapalı mekâna duydukları ihtiyaç nedeniyle merkezlerden yararlanma eğilimi gösteren çocukların özellikle kış aylarında doğa koşullarından ve sokakta yaşayabileceği olası ihmal, istismar ve cinsel taciz olaylarından korunmasını sağlamaktadır.
- ✓ Barınakta, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Çocuk Gelişimci, Çocuk ve Kolluk Kuvveti görev yapmaktadır.

Mobil Ekip¹³²

Çocuğunu teslim almak üzere kuruluşa gelen yakını ile yapılacak görüşmede çocukların sokakta çalıştırılmasını yasaklayan mevzuat hükümleri ile valilik emirleri anlatılarak, çocuğun karşı karşıya bulunduğu riskler ve ebeveynlerin sorumlulukları açıklandıktan sonra, Valiliğin emirlerini içeren bir tutanakla çocuk veli/vasi veya birinci dereceden yakınlarından birine teslim edilmektedir. Çocuğun veli/vasi veya yakınlarının tespit edilememesi halinde ya da tespit edilip kuruluşa davet edilmesine karşın çocuğu teslim almak üzere gelmemesi halinde çocuk kuruluş müdürlüğünce durumuna uygun bir sosyal hizmet kuruluşuna (Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu veya sokak alışkanlığına göre Çocuk ve Gençlik Merkezi'ne) gecikmeksizin yerleştirilmektedir. Çocuğun durumu ve yerleştirildiği kuruluş hakkında Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü' ne bilgi verilmektedir.

Sokakta çalıştırıldığı tespit edilerek yukarıda açıklanan esaslar doğrultusunda işlem yapıp ailesine teslim edilmiş olan çocuğun daha sonra tekrar sokakta çalıştırılırken tespit edilmesi durumunda da yaptırımlar uygulanmaktadır.

¹³² DEMİRTAŞ, ERDEM, vd., s.30.

Çocuk hakkında aynı işlemler yapılmakla birlikte bu çocuğun veli/vasi veya bakım ve gözetiminden sorumlu kişi hakkında 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 32.maddesi uyarınca idarî para cezası işlemi yapılmaktadır.

Aynı çocuğun üçüncü kez sokakta çalıştırıldığıının tespiti halinde, yukarıda açıklanan idarî para cezası işlemi tekrarlanmakla birlikte veli/vasi veya çocuğun bakımından sorumlu kişi hakkında TCK'nin 232. maddesi uyarınca C. Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmaktadır. Ayrıca İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nce çocuk hakkında 5395 sayılı Kanun ve 2828 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda gerekli sosyal inceleme yapılarak gerekiyorsa koruma tedbiri alınması yoluna gidilmektedir.

İlk adım İstasyonu¹³³

İlk Adım İstasyonları; sokağın tehlike ve risklerine maruz kalmamış, sokakta çalışmanın ve kısmen dahi olsa sokakta yaşamının gerektirdiği olumsuz davranışları edinmemiş, 18 yaş altı çocukların, ailelerine ve yakınlarına dönüşleri sağlanabilecek olanların sorunlarının çözümünü amaç edinen bir merkezdir.

Sokakta yapılan çalışmalarda ulaşılan çocuklar bu merkeze götürülmekte ve burada çocukların aileleri ve yakınları ile gerekli mesleki çalışmaların sürdürmeleri, sağlanmaktadır. Çocukların aileye, yakınlarına ya da durumlarına uygun bir kuruluşa yerleştirilmeleri işlemi tamamlana kadar burada tutulmaktadır. Ayrıca çocukların ve aile bireylerinin sokak ve sokağın tehlikelerin ilişkin olarak bilinçlendirilmelerine yönelik çalışmaları yapmak; bu kuruluşun hizmet hedefleri içindedir.

İlçenin sosyal yapısına göre, ihtiyaç duyulması halinde kız çocukları için ayrı bir ilk adım istasyonu oluşturulmaktadır. İlk adım istasyonunda, ortalama bir ay kalacağı öngörülen çocuğun, kalacağı süre zaman zaman, değişkenlik gösterebilmektedir.

Mobil ekiplerce teslim edilen, kendiliğinden gelen, sokakta yaşayan, madde kullanan fakat bu alışkanlığından uzaklaşma kararı veren veya madde kullanmayan çocuk ve/veya gençlerin, öncelikle hijyen-öz bakım, beslenme, sağlık, giyim ve benzeri temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sisteme uyumlandırma yönünde gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Çocuğa, psikiyatrik destek sağlanmakta, çocukların aileleri var ise, çocuklarla aileleri arasında iletişimi sağlama yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Madde bağımlısı olan çocuk ve genci, tedaviye hazır hale geldiğinde, tıbbi rehabilitasyon merkezine teslim edilmektedir.

¹³³ GÜLER, s.23.

Uyumlanan çocuğu, Sosyal Rehabilitasyon Merkezine yönlendirilmektedir. İlk adım İstasyonunda, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Önder Çocuk ve Kolluk Kuvveti görev yapmaktadır.

ÇEMATEM (Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Eğitim ve Destek Merkezi)¹³⁴

Son yıllarda gündemde olan ve gitgide yayılan, yaş sınırının oldukça küçüldüğü uyuşturucu konusu da, çocukların ve gençlerin hayatları için bir tehdit oluşturmaya başladığı görülmektedir. Adı üzerinde “uyuşturucu”. Beyni uyuşan ve sağlıklı düşünemeyen insanlar yaratan bu madde, kullananları kendi benliğinden koparıp, bunalıma ve yaşadığı cemiyyetin çok uzaklarına itmektedir. Tedavi ile kurtulma imkânları olan gençler ve çocuklar bu merkezlerde tedavi olup eski sağlıklı yaşantılarına geri dönme şansı yakalamaktadırlar.

İlk adım istasyonundan havale edilen, uçucu ve uyuşturucu madde kullanan çocukların, tıbbi tedavilerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla hizmet vermektedir. Bu hizmet Sağlık Müdürlükleri tarafından verilmektedir.

Sosyal Rehabilitasyon Merkezi¹³⁵

Sosyal Rehabilitasyon, ilk adım istasyonundan uyumlandırılarak, doğrudan gönderilecek ya da tıbbi rehabilitasyon merkezlerinde tedavilerini tamamlamış çocukların, yönlendirileceği bir merkezdir. Kurumun bünyesinde; psikolojik destek birimi, eğitim birimleri, hobi atölyeleri, kültürel ve sportif etkinlikler, hayvan barınakları ve mesleki eğitim atölyeleri bulunmaktadır. Sosyal Rehabilitasyon Merkezi, çocuğun, sağlıklı bir birey olarak, sosyal yaşamla uyumlandırılacağı süreçlerden geçeceği bir kampüs olmaktadır. Bu birim,

- ✓ Sosyal, kişisel sorumluluk bilinci kazandırmaktadır.
- ✓ Kurallara uyma alışkanlığı kazandırmaktadır.
- ✓ Bünyesinde yer alan birimler aracılığı ile, çocuğu, meslek edindirmeye yönelik mesleki eğitime veya örgün eğitime hazırlamaktadır.
- ✓ Merkezde, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Psikiyatrist, Klinik Psikolog, Rehber Öğretmen, Çocuk Gelişimci, Önder Çocuk ve Kolluk Kuvvetleri görev yapmaktadır.

¹³⁴ELİDAR, MURAT, vd, s.3.

¹³⁵<http://www.ilkerturker.com/works/shcek/sokaktaki_cocuklara_yonelik hizmet_modeli.pdf>Erişim Tarihi: 26.05.2015.

Bu çocukların, örgün eğitim veya mesleki eğitime dâhil edilmeleri ve ailelerinin yanına veya kurum bakımına yönlendirilerek, eğitimini tamamlamış ya da iş sahibi gençler olarak rehabilitasyonlarının tamamlanması amacıyla, SHÇEK Genel Müdürlüğü'nce, yeni hizmet modeli üzerinde yoğun bir çalışma sürdürülmektedir. Yukarıda bahsedilen tüm ihtiyaç grupları, özel bir çalışma ve uzmanlaşmış kurumlar gerektirmektedir. Oysa bugüne kadar, personel ve bütçe yetersizliği ve sektörler arası aktif bir işbirliğine gidilememesinden dolayı söz konusu ihtiyaç gruplarına ilişkin hizmetler, Çocuk ve Gençlik Merkezleri bünyesinde sunulmuş olup, bu durum, hizmetin işleyiş ve niteliğini olumsuz etkilemektedir.¹³⁶

Sokakta yaşayan / çalışan çocuklar sorununa ilişkin, 1940'lı yıllarda, İstanbul'da tespit edilen 2848 çocukla başlayan süreç, günümüze boyutları genişlemiş bir biçimde çözüm bekleyen öncelikli sosyal sorunlardan biri olarak intikal etmektedir. Ülkemizin, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısındaki değişime dayalı bir biçimde gelişen ve dünya konjunktörünün de etkisiyle ivme kazanan sokakta yaşayan çocuklar problemi, geliştirilecek acil eylem planlarının ivedilikle uygulamaya konmaması durumunda, bir süre sonra çözüme ulaşma zorlaşmaktadır.

Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusuna yönelik çalışmaların eşzamanlı olarak kurumsal ve kurumsal olmayan hizmetleri (sokak çalışması yaklaşımı ve rehabilite edici yaklaşım bir arada) içermesi, sunulan hizmetlerde disiplinler ve sektörler arası bütünlüğün sağlanması (sağlık, eğitim, sosyal hizmetler vb.) gerekmektedir.

Bir yandan da yeni çocukların da döngüye katılmasını önlemek için risk önleyici düzenlemelerin yapılması elzemdir. Bunu başarabilmek için de; çocuk yoksulluğunu önleyici sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Çocuk yoksulluğu ile ilgili kamu politikaları birçok geniş amaca sahiptir. Bunlardan birisi; çocukların yiyecek, barınak, sağlık hizmeti ve diğer ihtiyaçlarının sağlanması için kaynakları temin etmektir. İkinci bir amaç, ailelerin ekonomik bağımsızlığa kavuşmaları için çalışmaktır. Üçüncü önemli amaç ise; yoksulluğun fiziksel, ruhsal, duygusal gelişime etkilerinden çocukları korumaktır.¹³⁷ Toplum bu çocuklara damgalayıcı yaklaşmakta ve toplumun bir kısmı bu çocukları bir “tehdit unsuru” olarak algılanmaktadır. Söz konusu çocukların, rehabilite edilmek suretiyle sağlıklı birer birey olarak topluma katılmalarını sağlamak için, yeni çözüm modelleri geliştirmek ve bu modelleri uygulamaya koymak kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir. Sözü edilen sorunun çözümü, ancak kurumlar arası “etkili işbirliğiyle” mümkün gözükmektedir.

¹³⁶ < <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-5276c.pdf> Erişim Tarihi: 17.06.2015.

¹³⁷ ACAR. s.6

İKİNCİ BÖLÜM

KENLEŞME SÜRECİNDE KENTSEL SORUN ALANLARI

2.1. Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk

Tarihsel sürece bakıldığında kentlerin hızlı büyümeleri sonucunda giderek daha karmaşık bir yapıya sahip olmaları ile doğru orantıda artan kentsel sorun alanları oluşmaya başlamıştır. Bir toplumda nüfus artış hızının fazla olmasının sorun haline gelmesindeki temel etken; o toplumda ekonomik kaynakların yaşayan nüfusu besleme, barındırma, konut ihtiyacı, eğitim, sağlık ve iş gibi temel gereksinimlerini karşılayamamasıdır.¹³⁸ Kentleşme ve beraberinde gelen sorunlar kentlerde çeşitli fiziksel ve mekânsal sorunların artmasına ve sosyolojik temelli pek çok sorun alanının doğmasına neden olmaktadır.

Bir zamanlar “*kent havası özgür kılar*” ilkesi ile temsil edilen, kentin özgürleştirici havasına dair güven, günümüzde yerini kent mekânının suç ve şiddet ile dolu olduğu şeklinde bir genel korku/yargıya bırakmış durumdadır.¹³⁹ Bu sorunların başında kontrolsüz göç ile daha da artan kentsel yoksulluk, kentsel yoksulluğun bir başka basamağı olan; yoksunluk kavramı, kentsel dışlanma ve beraberinde gelen şiddet ortamı bugün yaşadığımız kentlerdeki sorunları tetikleyen olguların başında gelmektedir.

Dünyamız son 150 yıldan, ülkemiz de ise; son 25 yıldan bu yana hızla kentleşmektedir. Son 25 yıl içinde kentsel nüfus rakamları 3,8 milyondan 22 milyona yükselmiş, toplam nüfus içindeki payı % 18,4'den %50' ye çıkmıştır. Kısaca; ev (kentsel yerleşmeler, konut, sosyal ve fiziksel alt yapı, çevre) *ekmek* (üretim-iş, tüketimin düzenlenmesi) ve *ekmeğe gitmek*(ulaşım) diye özetlenen kentsel sorunlar katlanarak artarken, bu sorunların çözümüne ayrılan kaynaklar giderek azalmaktadır.

Toplumsal gelişmenin temel yapı taşlarından olan kent; tüm toplumsal ve insancıl ilişkilerin merkezi durumundaki konumu ile insanoğlunun birincil uğraşılardan biridir. İnsanı insan yapan çabaların başında gelen üretim, kentlerde, kentlerin yakın çevrelerinde ya da onlarla sıkı bağlantı içinde yapılmaktadır.

Endüstriyel üretimin temel ögesi ve motoru olan işgücünün yeniden üretimi de kentlerde, kentsel mekânda gerçekleştirilmektedir.

¹³⁸ <http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/44/02/nfus>Erişim Tarihi: 15.07.2015.

¹³⁹Serap FIRAT, “Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı Ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:10,Cilt: 3 (201-228),2008, s.10.

Üretim güçlerinin gelişimi ile kentleşme arasında (gelişmekte olan bazı ülkelerde rastlanan belirli kural dışılıklara rağmen) genellikle bir paralellik görülmektedir.¹⁴⁰ Diyarbakır Tabip Odası Eski Başkanı Mahmut Ortakay günümüzde yoksulluğun en önemli nedenlerinden olan göç sorununu anlatırken bu ilişkiye dikkat çekmektedir:

Üretim insani koruyan, insan onuruna sahip çıkan bir faaliyettir. İnsanı üretimden uzaklaştırdığınızda onurunu elinden alırsınız, onuruna el koyarsınız. Üretim ibadettir, üretim onurdur. Bunu bilenler insanları köylerinden evlerinden uzaklaştırdılar ama esas önemlisi üretimden uzaklaştırdılar. İnsanı üretimden uzaklaştırdıncı onu ekmeğe muhtaç haline getirirsiniz ve onurunu elinden alırsınız. Onur kaybedilmemesi gereken bir kavramdır, bir seviyedir. Biz bölge insanı olarak özgürlüğü ararken onurunu kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kaldık.¹⁴¹ Sözleri ile üretimin insan hayatındaki büyük önemini vurgulamaktadır.

2.1.1. Yoksulluk

Yoksulluk kavram, türleri ve nedenleri ile ayrıntılı olarak aşağıda incelenmiştir.

2.1.1.1.Kavram Olarak Yoksulluk

Yoksulluk teriminin ilk anlamlı tanımı, 1901 yılında S. Row Tree tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre yoksulluk, *“toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir”*.¹⁴² Diğer bir tanıma göre yoksulluk *“yeteri kadar yiyecek elde edememe veya az ya da çok açlık çekme durumudur”*.¹⁴³

Yoksulluk denildiğinde akla ilk olarak, zenginliğin karşıtı olan fakirlik gelmektedir. Yoksulluk; insan onuruna yaraşır bir düzeyin altında, maddi yönden yetersiz olma durumudur. Yani yoksulluk; temel maddi ve sosyo-kültürel gereksinimleri karşılayabilme anlamında asgari yaşam standardının altında olma durumudur.

¹⁴⁰Selâhattin YILDIRIM, “Kent, Kentsel Olay, Kentsel Sorunlar Sosyal Hareketler Ve Yerel Yönetimler Üstüne Notlar”, **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 79, Cilt:2, 1979, s. 20.

¹⁴¹Şükrü HATUN, “Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13.Yılında Yoksulluk ve Çocuk Üzerine Etkileri”, **Türk Tabipleri Birliği**, Kasım 2002, s.8.< http://www.ttb.org.tr/eweb/yoksulluk_ve_cocuklar.pdf> Erişim Tarihi: 24.09.2015.

¹⁴²Enzo MINGIONE, **Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates**, Urban Poverty and Underclass,1996: A Reader, Ed: E. Mingione, Blackwell, Oxford, Aktaran: Esra Banu SİPAHİ, “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik Ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, **SÜ, İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:11,Konya, 2006, s.175.

¹⁴³Muharrem EŞ, “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”, <<http://www.bilgiyoneti.org>>Erişim Tarihi: 06.05.2015.

Buna göre, ülkede ortalama gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olanlar yoksul olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁴ Bu bağlamda, en basit tanımıyla yoksulluk; “*herkese iyi bir hayat temin edecek yeterli ve erişilebilir kaynakların olmayışdır.*”¹⁴⁵

Yoksulluğun artması ve çeşitlenmesiyle günümüz kentleri, sorunun giderek yoğunlaştığı, somutlaştığı ve aşırı uçlarda sorunsallaştığı alanlar haline gelmektedir. Kentlerde, kapitalizm, modernleşme, küreselleşme ve buna dayalı sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde getirdiği en önemli sorun alanı olarak da, kentsel yoksulluk gündeme gelmektedir.

Yoksulluk üzerine yapılan bir tanım da “*insanca bir hayat yaşayabilmek için gerekli olan temel yapabilirliklerden yoksun olma*” şeklindedir. Burada bahsedilen gelir veya fayda yerine bireysel özgürlüktür.¹⁴⁶ Yani; kişinin, iyi bir eğitimden almasından, yaşanabilir bir çevrede yaşamasından yoksun olmasıdır. A.Sen tarafından geliştirilen yapabilirlikten yoksunluk teorisi, yoksulluğun anlaşılmasında yeni bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Sen, yoksulluğu “*genel kabul gören bir hayatın gerektirdiği asgari ihtiyaçlar için gerekli gelir düzeyine sahip olmamak*” şeklinde tanımlayan geleneksel görüşlerin aksine, yoksulluğu anlamak için insanların “*ne yapıp yapamadıkları ve ne olup olamadıklarına*” bakılması gerektiğini savunmaktadır.¹⁴⁷

Kentlerde farklı yönleriyle görünen bu yoksulluk hemen hemen bütün toplumlarda kendisini göstermekle birlikte¹⁴⁸, özellikle azgelişmiş ülkelerin çok önemli bir sorunudur. Yoksulluk tanım ve ölçümünde öncelikli olarak üzerinde durulması gereken, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik ölçütlerin mi, yoksa bunların ötesinde ve bunlara ek olarak sosyal ve hatta siyasal ölçütlerin mi dikkate alınacağı konusudur. Yoksulluğun tanımlanması, kişilerin yoksulluğa bakış açılarına göre veya ekonomik, sosyal ve siyasal ya da başka ölçütler göz önüne alınarak yapıldığından çok çeşitli görüş ve tanımlar mevcuttur.¹⁴⁹

¹⁴⁴Ali SEYYAR,Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, Yoksulluk-1. Ulusal Yoksulluk Sempozyumu, Cilt:1, Deniz Feneri Derneği Yayınları,31 Mayıs- 1 Haziran,İstanbul 2003, s 40.

¹⁴⁵ SİPAHİ,s.48.

¹⁴⁶Burtan DOĞAN, “Diyarbakır’daki Kentsel Yoksulluğun Ana Bileşen Anazili Dâhilinde Değerlendirilmesi” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:3,2012, s.129-162. s.26.

¹⁴⁷Demet YUNCU, “İki Yoksulluk Yaklaşımı: A.Sen’in *Yapabilirlikten Yoksunluk* Teorisi ve *Toplumsal Dışlanma* Çerçevesinin Karşılaştırılması”, Boğaz içi Üniversitesi Sosyal Politika Formu Araştırma Raporu, Bebek-İstanbul,s.11.< <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper4.pdf>> Erişim Tarihi: 05.09.2015.

¹⁴⁸Ömer AYTAÇ, İlhan Oğuz AKDEMİR, “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, Yoksulluk Sempozyumu, **Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları**, Cilt:2, 2003,s.58

¹⁴⁹Fikret ŞENSES, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 2.Hamur, Ciltsiz, İstanbul, 2001, s. 62.

Yoksulluk sadece ekonomik konulu bir ihtiyaçlar ya da eksik olma toplamı olmayıp, farklı alanlarda da yoksullukla karşılaşılabilir.

Görüşüğümüz kişiler açısından yoksulluğı kritik kılan şey, yalnızca giderek artan ve derinleşen toplumsal eşitsizlik ve maddi sefalet değil, aynı zamanda bunların kendileri üzerinde yarattığı duygusal-sembolik şiddettir. Yani yoksullar yalnızca açlık, hastalık, soğuktan donma vb. tehlikelerle karşı karşıya değildirler; aynı zamanda onurlarına, özsaygılarına ve özgüvenlerine yönelen bir tehditle, sembolik şiddetle karşı karşıyadır.¹⁵⁰

Yine Gandi, “*yoksulluk şiddetin en kötü formudur*” iadesiyle yaşanan açlığın ve açlık sırasında ortaya çıkan yıkıcılığın önemine vurgu yapmaktadır. Kentsel bir görünüm kazanan yoksulluk, ağırlığını kırsala göre, kentlerde daha fazla hissettirmektedir. Kentte yaşayan nüfusun, kırsalda yaşayan nüfusa göre artış göstermesi bunun başlıca sebeplerinden birisi olarak sayılmaktadır.¹⁵¹

2.1.1.2. Yoksulluk Türleri

Her çalışmada yoksulluk, farklı tanım ve ölçeklerle çalışılmaktadır. Akademik ve politik tartışmalarda genel kabul gören tanıma göre, yoksulluk iki boyutlu olarak ele alınmaktadır. Birincisi; mutlak yoksulluk ve ikincisi ise; görelî yoksulluktur.¹⁵²

Mutlak yoksulluk; “*hane halkı veya bireyin yaşamını fiziksel olarak devam ettirebilmek amacıyla ihtiyaç duyduğu asgari tüketim düzeyidir*”.¹⁵³ Bu tanım, aynı zamanda yoksulluk sınırını da göstermektedir. Çünkü tanım içerisinde kira, elektrik, giyim ve yakıt gibi zorunlu gereksinimler de vardır. Ancak, yoksulluk sınırı ifade edildiğı gibi görelî bir kavramdır ve kırdan ya da kentte yaşamaya, hatta yaşanan ülkeye ya da aynı ülke içinde yer alan farklı bölgelere göre değişebilmektedir.

Mutlak yoksulluk düzeyinin belirlenmesi, “açlık sınırı/yoksulluk açığının” saptanması için yapılan uluslararası çalışmalarda ise, ülkeler arası fiyat farklarından dolayı temel ihtiyaçlar değil, günlük tüketim değeri kişi başına dolar cinsinden belirlenmektedir.

¹⁵⁰HATUN, s.46.

¹⁵¹Sevinç GÜÇLÜ, *Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, 1. Baskı Kültür Eserleri Dizisi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt:366, Ankara, 2002, s. 27-30.

¹⁵²Sibel KALAYCIOĞLU, “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Baş etme Stratejileri, Kentleşme, Göç ve Yoksulluk” - Türk Sosyal Bilimler Derneğı 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Der: A. Alpay DİKMEN, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 199.

¹⁵³Recep DUMANLI, “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri,” *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:6, Ekim,1995, s. 212.

En yoksul ülkeler için bir dolar, yoksul ülkeler için, iki dolar limiti baz alınmaktadır.¹⁵⁴ “Görelî yoksulluk” ise, daha çok az gelişmiş ülkelerde kalkınma göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Bazı yazarlara göre mutlak yoksulluk, “*hane halkı veya bireyin yaşamını fiziken devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu en düşük tüketim seviyesidir*”.¹⁵⁵ Bu tanım, bireyin biyolojik olarak yaşamını devam ettirebilmesi için gereken kalori ve diğer besin bileşenlerinin sağlanmasına dayalı bir tanımlamadır. Bu seviyeyi belirleyen unsur da, birey ya da hane halkının gelir bütçesidir.

Bu bütçelemde, iki temel unsur bulunur: birincisi ailenin büyüklüğü ile tüketilecek mal ve hizmet gereksinimi, diğeri ise; bu gereksinimleri karşılayacak mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Bu noktadan hareketle varılacak ve para birimi ile ifade edilecek miktar, yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁶

Özetle; mutlak yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk; “*insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu*” olarak veya çok benzer biçimlerde “*mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu*” ve “*yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumu*” dur.¹⁵⁷ Buna göre, yaşamda kalabilmek için gerekli en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk çizgisi oluşturmakta ve bu gelir düzeyine ulaşamayanlar yoksul sayılmaktadır. Açlık sınırı, genelde diğer sosyal sınıfların hayat standardından bağımsız olarak belirlenmekte ve tanımlanmaktadır. Birinci derecede fakir ve dolayısıyla mutlak anlamda yardıma muhtaç olarak algılanması gereken bu fakirler, beslenme, barınma, giyinme gibi temel insani gereksinimlerini kendi güçleri ile karşılayamamaktadır. Bu durumdaki kişilerin, dışarıdan yardım almadıkları takdirde, belli bir zaman sonra ölüm riski ile karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır.¹⁵⁸ Dünya Bankası 1990’daki çalışmalarında, bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli en düşük kalori miktarı olan 2400 k/cal’lık besini alabilecek geliri olmayanları mutlak yoksul olarak kabul etmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁴GÜL, s.23.

¹⁵⁵Nur İBRİŞİM, Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008 Adana, s.132.

¹⁵⁶Didem GÜRSES, “Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Cilt: 17,Balıkesir, 2007,s.64.

¹⁵⁷ŞENSES, s. 62-63.

¹⁵⁸SEYYAR, s. 41.

¹⁵⁹Devlet Planlama Teşkilatı,VIII. BYKP “Gelir Dağılımın İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele”, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın no: DPT: 2742-ÖİK:691, Ankara, 2007, s.104.

Yoksulluk sınırı için yapılan bu “mutlak” sınırın ortaya çıkışı, ülkeden ülkeye değişen “görelî” bir yoksulluk yaklaşımını da beraberinde getirmiştir.

Görelî yoksulluk kavramı, insanın toplumsal bir varlık olmasından yola çıkmakta¹⁶⁰ ve literatürde, temelde algılanan ya da hissedilen ihtiyaçlar şeklinde bir referans grubuyla (bireyin beklentilerini karşılaştırdığı grup) bağdaştırılmaktadır.¹⁶¹ Görelî (nisbî) yoksulluk kavramı, yoksul hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve var olan koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma gücü arasındaki açıklığı ifade etmektedir. Mutlak ve görelî yoksulluk genelde, parasal göstergeler üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin; ortalama bir gelire sahip olan hane halkı, yoksul bir hane halkı gelirinin üç katına sahip ise, yoksul kabul edilen aile, ortalama gelire sahip olan bu aileye göre ancak onun sahip olduğu kaynakların üçte biri oranında ekonomik ve sosyal içerikli bir kaynağı kullanma olanağına sahip olabilmıştır demektir.¹⁶²

Fakir olarak tanımlanan gruplar arasında da gelir, mülkiyet ve hizmetlerden yararlanabilme açısından farklılıklar ve dengesizlikler karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yoksulluk çizgisinin üstündeki birey ya da hane halkı arasında da aynı karmaşıklığı taşımaktadır. Gerçekte görelî (nisbî) fakirler, gelirden tamamen yoksun olan yoksullar olmaktan çok, gelir yoksulu olan dar gelirli insanlardır. Sürekli bir gelire sahip olsalar ve asgari hayat standardını yakalamış olsalar da, bu kesimin gelir düzeyi çoğu kez ortalama refah seviyesinin altında seyretmektedir. Bu gruplar temel gereksinmelerini kısmen karşılayabilseler bile, eğitim, sağlık, altyapı, sosyo-kültürel katılım ve konut kalitesi açısından yeterli bir görüntü çizememekte, vazgeçilmesi zor olan, yaşamı kolaylaştıran ve kalitesini sağlayan bazı nesnel araçlara (telefon, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi vb.) sahip olamamaktadırlar.¹⁶³ Ülkelerin kendi tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak geliştirilen tanıma göre; en düşük kalori gereksinmesinin yanı sıra, kültürel ve toplumsal açıdan, tüketimi, yoksullar için de zorunlu görülen mal ve hizmetlerin (barınma, eğitim, sağlık, vb.) kapsam içine alınması öngörülmektedir. Dolayısıyla görelî (nisbî) yoksulluk sınırı, bir ulusun genel yaşam düzeyini yansıtması ve içerisindeki eşitsizliği göstermesi bakımından önem taşımaktadır.¹⁶⁴

¹⁶⁰ İlhan TEKELİ, “Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Sorununa Yaklaşım Seçenekleri Üzerine”, <<http://www.tesev.org>> Erişim Tarihi: 03.06.2015.

¹⁶¹ David HARVEY, “Sosyal Adalet ve Şehir”, (Social Justice and the City), 1993, 1.Basım, (Çev: Mehmet MORALI), Metis Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 99.

¹⁶² GÜRSES, s.8.

¹⁶³ SEYYAR, s. 42.

¹⁶⁴ D.P.T., 2007, s.104.

Günümüzde yoksulluk denildiğinde daha çok görelî yoksulluk kavramı anlaşılmaktadır.¹⁶⁵ Yoksulluğun kapsamı; ülkeden ülkeye, dönemden döneme, refah düzeyindeki gelişmelere bağılı olarak farklılıklar göstermektedir. Yoksulluk düzeyi bakımından ülkelerarası veya aynı ülke içinde dönemler arası karşılaştırmalar yapılabilmesi, toplam nüfus içinde kimlerin yoksul olarak isimlendirileceğine karar verilmesini gerektirir.

Bu kararın verilebilmesi için yoksulluk kavramı; mutlak yoksulluk, öznel yoksulluk¹⁶⁶, görelî yoksulluk, insani yoksulluk¹⁶⁷, kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, yoksunluk gibi çeşitli yaklaşımlar aracılığıyla incelenmektedir.¹⁶⁸

2.1.1.3. Yoksulluk Nedenleri

Yoksulluk; eğitim, sağık ve çevre gibi yaşamın birçok alanı ile yakından ilişkili olması ve büyük bir nüfusu doğrudan etkilemesi nedeniyle, Türkiye’de de önemli kalkınma sorunlarından birisidir. Türkiye’de yoksullukla ilgili değerlendirmeler büyük ölçüde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa yapılan Hane halkı Bütçe Anketlerine (HBA) dayanmaktadır. Söz konusu araştırmalar, Dünya Bankası’ndan sağılanan kredi desteğı ile 2001 yılından itibaren “Sosyal Riski Azaltma Projesi ” kapsamında hane halkı bütçe anketlerinin uygulanması ve anketin sonuçlarına dayanan yıllık olarak gerçekleştirilen anket, yoksulluk analizlerini içermektedir. Bu araştırmalarda, hane halklarının gelir, harcama ve sosyal durumlarıyla ilgili bilgilerin temel veri kaynağı olarak alınan yoksullukla ilgili çalışmalar, hane halkı gelir ve tüketim araştırmalarıdır.

Türkiye’de yoksulluğun nedenlerinin başında; gelir dağılımındaki adaletsizlik, bölgeler arası farklılıklar, kentleşme ve iç göç, düşük ücret seviyesi ve kayıt dışı istihdam gelmektedir.

¹⁶⁵TEKELİ, s.43.

¹⁶⁶Oznel Yoksulluk; “bireylerin yoksul olmamak, iyi bir gelire sahip olmak gibi bazı özel hedeflere ulaşabilmek için yeterli olduklarını düşündükleri gelir miktarı ile belirlenir.” Ayrıntılı bilgi için bkz: Özlem ÇAKIR, “Sosyal Dışlanma” **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:3 ,2002, s.92.

¹⁶⁷Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu’nda insani yoksulluk; “ mutlak ve görelî yoksulluk tanımlarını içermekle birlikte, onlardan daha geniş kapsamlı bir kavram olarak ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen bu kavram, insani gelişim ve insanca bir yaşam sürmek için parasal olanakların yanında temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel olanaklara da sahip olmanın 23 gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sümer İNCEDAL, Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları, Ayşe BUĞRA, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu,“Yoksulluk Ve Sosyal Haklar” < <http://www.spf.boun.edu.tr/> > Erişim tarihi: 30.09.2015.

¹⁶⁸Nazmi AVCI., “Yükselen Bir Değer (!) Olarak Türkiye”, Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, Temmuz, 2003, s. 125.

TÜİK yaptığı yoksulluk çalışmalarında; hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin arttığı, eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığı, fertlerin çalışma durumlarına (işteki durum ve işsizlik) göre yoksulluk riskinin de değiştiği yönünde bulgular saptamıştır. Ayrıca, kırsal alanlarda yaşayanların kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha yoğun yoksulluk yaşadıkları görülmüştür.

Türk-İş'in yaptığı çalışmanın 2014 Temmuz ayı sonuçlarına göre: dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması— gereken gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.177,31 liradır. Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim,— sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarı (yoksulluk sınırı) ise; 3.834,90 liradır. Türkiye’de ortalama aile büyüklüğü olan dört kişi için yapılan hesaplama sonucu bu tutarda iken, tek kişi için bu ay hesaplanan yaşam maliyeti 1.400,72 lira oldu. Böylece, bekâr bir işçi için bu ay uygulanmaya başlanan net 891 liralık asgari ücret ile aradaki fark 510 liraya yükselmiştir. Çalışanların günlük yaşantılarını sürdürebilmesi için yaptıkları borçlanmanın temelinde bu gelir-harcama tutarı arasındaki büyük dengesizlik bulunmaktadır.¹⁶⁹

Yoksulluk için bir alt sınır ya da ölçüt belirlenmesi genellikle hane halkı geçimi için belirlenmiş bir gelir ile ölçülmektedir. Dört kişilik bir ailenin üyelerinin insanca bir yaşama sahip olarak yaşayabilmesi için gerekli olan koşullara bakıldığında, ülkemizdeki yoksulluğun sınırlarının, bir bireyin insanca yaşamasını zorlaştırdığı ve dolayısıyla bireyin sosyal bir varlık olarak kendini gerçekleştirebilmesinin ne kadar güç olduğu açık bir şekilde görülmektedir.¹⁷⁰

Ülkemizde yoksulluk sorunu, çok yakın zamanlara kadar doğrudan yapılan nakit ya da aynı yiyecek, giyim biçiminde destek sunan arkadaş, akraba ve diğer yardımseverlerin iyi niyetli çabalarıyla hafifletilmektedir. Geleneksel toplumlarda yüksek olan bu güçlü sosyal sorumluluk kentleşme, parçalanmış aile yapıları ve tüm dünyadaki toplumlarda baş gösteren materyalizmdeki genel artış gibi faktörlerle zayıflamıştır. Sosyal sorumluluk bağlarındaki bu zayıflamadan sonra, hükümetler çocuk yoksulluğu sorunu için bir dizi uygulamalarda bulunmuşlardır. Bunlar; şartlı nakit transferleri, bir defaya mahsus yoksulluk hafifletme ödemeleri, tarım sübvansiyonları ve yoksulların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesine yardımcı olmak için yeşil kart uygulamalarıdır.

¹⁶⁹TÜRK-İŞ, “Temmuz 2014 Açlık ve Yoksulluk Sınırı”, Temmuz, 2014, s.2. <<http://www.turkis.org.tr/dosya/p9UPPbM32ofu.pdf>> Erişim Tarihi: 25.09.2015.

¹⁷⁰< http://www.kamusen.org.tr/icerik_goster.php?Id=5545> Erişim Tarihi: 15.08.2015.

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, geniş anlamda, bölgeler arasındaki tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergelerdeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar, bölgeler arasında gelir dağılımında dengesizlikler yaratmaktadır.¹⁷¹ Gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve yoksulluk sorununun ana sebeplerinin başında, bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları gelmektedir. Ekonomik yönden kaynak dağılımında sektörler ve coğrafi bölgeler arasında dengesizlikler bulunması sosyal, siyasal ve kültürel sorunları da beraberinde taşımaktadır. Göçle birlikte nitelikli işgücünün belli kentlerde yoğunlaşması ile kentler arası farklılıklar daha çok ortaya çıkmaktadır.

Ancak; Gerek uluslar arası ve gerekse ülkeler bazında yapılan çalışmalarda, göçlerle yoksulluk arasında ciddi bir nedensellik bağı kurulamamıştır.¹⁷² Türkiye’de göç ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik genel olarak iki temel tez ortaya atılmaktadır. Birinci teze göre; göç kentsel yoksulluğa neden olmaktadır. İkinci teze göre ise; yoksulluk olgusunun yoksulların hareket alanını sınırlamasından dolayı göçe engel olduğunu savunmaktadır.

Birinci teze göre, kırsal alanlarda gelirin azlığı ve iş olanaklarının yetersizliği insanları yoksullaştırmakta bu durumda yoksulların kentlere göç etmesine neden olmaktadır. Yani; yoksulluk göçü hızlandırmaktadır. Kentsel alanlarda istihdam artışlarının göç hızının altında kalması kentsel yoksulluğu artırıcı yönde etkilemektedir.

Diğer bir deyişle, ekonominin örgütlü sektörlerindeki iş olanaklarının yetersizliği kentlerde enformelleşme¹⁷³ süreçlerini hızlandırmaktadır. Birinci tezin aksine, ikinci teze göre; yoksulluk göç maliyetlerinin karşı lamasını zorlaştırdığı için göçe engel olmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷¹Yeşim KUŞTEPELİ, Umut HALAÇ, “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi Ve İyileştirilmesi” <<http://www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf>> Erişim Tarihi: 23.09.2015.

¹⁷² D.P.T.,1993, s.161.

¹⁷³ “Enformel istihdamın küreselleşme sürecinde yapılmış sermaye birikim tercihinine bağlı olarak ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı belirtilmektedir. Bilgi, iletişim teknolojileri ve kü- resel rekabet bağlamında üretim sürecinde ve istihdam ilişkisinde, esneklik ve enformelleşme artmaktadır. Her geçen gün daha fazla işletme resmî olarak bildirilmiş büyük bir işyerinde dü- zenli ve tam zamanlı istihdamı azaltma yöntemlerini yaşama geçirmektedir. Üretim sürecini parçalara ayırmakta ve daha fazla esneklik ve uzmanlık gerektiren üretim birimlerini baştan tasarlayarak çalışmayı yeniden örgütlemektedir. Bu süreçte birçok iş yasal ve toplu sözleşme sisteminin dışına çıkartılarak, enformel ekonomik yapı içinde gerçekleştirilir hâle getirilmektedir.” Ayrıntılı bilgi için bkz:Esneklik/Eğretilişme: Enformelleşme”, <www.sosyalkoruma.net> s.80. Erişim Tarihi: 30.09.2015.

¹⁷⁴Fatime GÜNEŞ; “Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika” Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, <<http://www.iav.org.tr/>> s.188.

Türkiye’de göçlerle yoksulluk arasındaki ilişkiye yönelik kesin veriler olmasa bile, özellikle son 10 yıldır yaşanan “zorunlu göç”, göç edenlerin geldikleri kırsal alan ile bağlarını da kestiğinden, bu kitlelerin yoksulluğunun daha da artmasına neden olmaktadır.

Kendi hedefleri doğrultusunda göç edenler ile zorunlu göçle gelenlerin gerek ekonomik, gerekse sosyolojik ve psikolojik tutumları farklılık göstermekte, kentin yerlilerinin her iki gruba karşı tutum ve davranışları da farklılıklar göstermektedir. Hatta her iki kesimin birbirine yaklaşımı da; farklı sonuçların doğmasına neden olabilmektedir.¹⁷⁵

2.1.2. Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluk (urban poverty) kavramı, kentsel mekândaki yoksulluğun, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimini anlatmaktadır.¹⁷⁶ Öte yandan ekonomik krizler, doğal afetler, göçler, savaşlar, küreselleşme ve yapısal uyum programlarının getirdiği kısıtlamalar hem yoksulluğun şiddetini arttırmakta, hem de yeni yoksullar oluşturmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalara göre, dünya nüfusunun yaklaşık 5\1’i yoksuldur.¹⁷⁷ Yoksulların yarısı azgelişmiş ülkelerde toplanmaktadır. Sağlıklı içme suyuna erişemeyen nüfus sayısı yaklaşık 1 milyar, temel halk sağlığı hizmetlerinden yararlanamayanların sayısı yaklaşık 2,5 milyar, yeterince beslenemeyenlerin sayısı ise yaklaşık, 900 milyondur. Oysa çağımız bilgi çağıdır ve bu çağda insanın mutlu ve onurlu yaşaması için gerekli koşulların sağlanması temel hedeftir.¹⁷⁸

Günümüzde yoksulluk, pek çok sosyal sorunun ortaya çıkmasında ana faktör olarak ele alınmasının yanı sıra sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde de mücadele verilmesi gereken bir sorun ve bir sosyal politika konusu haline gelmiştir.¹⁷⁹ Zengin ülkeler bu yolda çalışmalar yaparken, bir yandan da yoksul ülkelerdeki ucuz emeği ve hammaddeyi sömürmeye devam etmektedirler. Azgelişmiş ülkelerin mutlak yazgısı olan yoksulluk, gelişmiş ülkeleri tehdit etmediği sürece bu ülkelerin kendi problemi olarak kabul edilmiştir.

¹⁷⁵Hüner KULE, Muhammed ES, “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği”, <file:///C:/Users/q/Downloads/247-800-1-PB%20(7).pdf> Erişim Tarihi: 12.08.2015.

¹⁷⁶Doğan BIÇKI “Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlere Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz”, “İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:7, Sayı:1,2005, s, 105.

¹⁷⁷Hatice ÖZKAN, Evren Koç KIRDAŞ, vd. “Yoksulluk Sorununu Görmeyen Bir Kalkınma Modeli Olarak Yönetişimci Kalkınma: Adana Örneği, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, No. 4, 2012, s. 89 – 124, s.35.

¹⁷⁸ KULE, ES, s. 262.

¹⁷⁹Songül Sallan GÜL, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele’nin Sosyolojik Boyutları: Göreliden, Mutlak Yoksulluğa”, Y. ÖZDEK(Ed.), “Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları”, Ankara: TODAİE Yayınları, Ankara,2002, s.107-118.

Ne zaman ki, göçlerle, küreselleşmeyle, savaşlarla gelişmiş ülkeleri de tehdit eder duruma gelmiştir, o zaman gelişmiş ülkeler de konuya dikkatlerini çevirmişlerdir. Artık kendi ülkeleri ve modern kentleri de yoksulluğun olumsuz etkileri altındadır. Bu nedenle yoksullukla mücadeleyle yönelik çalışmalar uluslar arası boyut kazanmıştır.¹⁸⁰

Yoksulluk kavramının sınıflandırılmasında karşımıza çıkan “nöbetleşe yoksulluk” kavramı ile Işık ve Pınarcıoğlu, son dönemlerde nitelik değiştiren “*kent yoksulluğunu*” ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Aynı şekilde, kent yoksullarını da “*varoş ve kent içinde yaşayan yoksullar*” olarak sınıflandırmaktadırlar.

İlk grupta yer alan yoksullar; kaderlerine razı olmayan, kente tutunmak için bir dizi sıkıntıya göğüs geren ve özellikle kaçak yapılaşma türü gelişmelere eklenen bir kesimi ifade etmektedir. İkinci grubu meydana getiren kent içi yoksullar ise; varoş yoksullarının tersine umutsuz, kendi kaderini kabullenmiş ve kent ve toplum içindeki konumlarını büyük ölçüde yitirmişlerden oluşmaktadır. Böylece; Türkiye kentlerindeki yoksullar homojen bir grup olmaktan uzak görülmektedir. Nöbetleşe yoksulluk kavramı ile hemşeri ve cemaat ağlarını iletişim ağı olarak kullanan eşitsiz bir güç ilişkisiyle yürüyen bir sistemden bahsedilmektedir.

Işık ve Pınarcıoğlu; “nöbetleşe yoksulluk” sisteminin, ülkemizde 1980 sonrasının çetin şartlarında ortaya çıkan, kentli yoksulların içerisindeki bir kesimin ayrışma potansiyeli göstererek eşitsiz bir güç ilişkisi ağının da yardımıyla kurulan bir ortaklık şeklinde kendini gösterdiğini belirtmektedirler.¹⁸¹

Bu eşitsiz güç ilişkisi bağlamında, kentli yoksul kesim içerisinde bir grubun diğer bir grup üzerinden zenginleşmesi ve refahını artırması şeklinde bir yapılanma ortaya çıkmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk süreci, dayanışma ve güç ilişkilerinin birbirinin içerisine girdiği bir süreci betimlemektedir. Bu sürece ilk katılanlar hiyerarşik ilişkiler ağının politik önderi olmaktadır.¹⁸² Bu sistemin iletişim kanalları hemşerilik ve cemaat ağlarıyla yürümektedir.

Kentteki kurulu ağların bir parçası olmayan ve kırsal kesimden “hazırlıksız göç edenler” bu sistemin en çok kaybedenleridir.

¹⁸⁰“Yoksullukla mücadelede devlet hiçbir zaman yeterli olamamış, bu konuda var olan büyük boşluğu, bireylerin kendi çalışmalarına terk etmiştir. Bazı sivil toplum kuruluşlarının, dernek ve grupların bu konuda çalışmaları ile özel TV kanallarındaki programlarla yoksullukla mücadele sürdürülmektedir.” Ayrıntılı bilgi için bkz: KULE, ES, 2005, s. 262.

¹⁸¹Sinem BOYACI, Kentleşme Süreci Kentte Tutunma Sorunlar, , Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ocak, İstanbul, 2013,s.153.

¹⁸² IŞIK, PINARCIOĞLU, s.80-81.

1990'lı yıllarda özellikle Güneydoğu'dan ülkemizin birçok tarafına yaşanan kitlesel göç, önceki göç deneyimlerinden farklılıklar taşımaktadır. Kente travmatik bir göçle gelen bu kitle; eğitimsiz, uysal, kentte karşılaşacakları zorluklara hazırlanma olanağı bulmayan, büyük ölçüde gönülsüz ve kendi belirleyemediği şartlarda yaşamak zorunda kalan bir kitledir. Bu kitle, “nöbetleşe yoksulluk” sistemini beslemektedir. Ayrıca bu kitle, nöbetleşe yoksulluk sisteminin hiyerarşik yapısı içerisinde en alt katmanda yer almaktadır. Dolayısıyla bu yoksul kesim kent ortamındaki yoksulluğun en çarpıcı ve en dezavantajlı görünümünü sunmaktadır.

Kentsel yoksulluk, kalori ihtiyacı aynı olsa bile kentsel alanlardaki tüketim kalıpları ile mal ve hizmet fiyatları itibarıyla, kırsal yoksulluktan farklıdır.¹⁸³

Bir kentin sunduğu hak ve olanaklara o kent halkının ulaşım ulaşamaması kent yoksulluğu düzeyini ortaya çıkarmaktadır. Sorunun nedenleri arasında, ilk başta ekonomik yetersizlikler gelmekte, bunun da gerçek nedeni çoğu kez politik istikrarsızlıklar olmaktadır. Eğitim, sağlık, barınma, güvenlik, sosyal olanaklardan yararlanma gibi temel gereksinimlerin karşılanamaması kentsel yoksulluğu beslemektedir.¹⁸⁴

Bu gibi nesnel ölçütlerin dışında toplumsal olarak da kent yaşamına katılamayan kişi tam anlamıyla artık bir “kent yoksulu” dur ve bu oran kentli nüfusun büyük bir yüzdesini oluşturmaktadır.¹⁸⁵ Kentlilerin içinde bulundukları kentsel yaşam çevresinde, koşullarında ve kalitesinde, teknik altyapı hizmetlerinin eksikliklerinden ve/veya hizmetlere ulaşamamasından kaynaklanan teknik altyapı sorunları ve riskleri olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan sağlığını doğrudan etkilememekle birlikte kentliler üzerinde sosyo-kültürel, ekonomik, sosyolojik, psikolojik gibi birçok olumsuz etkileri bulunabilmektedir.¹⁸⁶

2.1.2.1. Kentsel Yoksulluk ve Değişen Boyutları

Geçmişte kentsel yoksulluk, gelişmiş ülke deneyimleri dikkate alındığında, kapitalist kentlerin yapısal bir özelliği olarak görülmüştür. Lewis, “yoksulluk kültürü” nün kentlerde kendisini sürekli olarak yeniden ürettiğini vurgularken bu noktaya parmak basmaktadır. Çöküntü alanları ise; bu olgunun yoğunlaştığı mekânlar olarak belirginlik kazanmaktadır.

¹⁸³ EŞ, s.13.

¹⁸⁴ Mehmet Akif ÇUKURÇAYIR, “Kentler ve Tutunamayanlar: Konya Örneğinde Kentsel Yoksulluk”, <<http://www.geocities.com/yereldemokrasi>> Erişim Tarihi:14.06.2015.

¹⁸⁵ Ömer Faruk CEBECİ, Mehmet ÇAKILOĞLU, “Kent Planları Kent Yoksulluğunu Önlemede Bir Araç Olarak Kullanılabilir mi?”, <<http://www.kentliorg>> Erişim Tarihi:14.06.2015.

¹⁸⁶ H.Evren ERDİN, N.Sinem ÖZCAN, “Kentlerde Açık ve Yeşil Alan Sistemlerinin Afet Yönetimi Bağlamında Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesinde Coğrafi Bilgi Sistemleri (Cbs): İzmir Örneği”, Tmmob Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, 11-13 Kasım 2013, Ankara, s.57.

Az gelişmiş ülkelerdeki kentsel yoksulluk ise; düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak tartışılmaktaydı. Yeni kentsel yoksulluk ise; eskiden nüfusun küçük bir kısmı açısından durağan bir olgu olarak tartışılan ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmeyle bağlantılı bir olgu olarak açıklanan kentsel yoksulluğun, neoliberal politikalar sonucu enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin, esnek üretim adı altında ekonomideki ağırlığının artmasıyla daha yaygınlaşması ve kronikleşmesini temel alarak daha geniş bir çerçevede kullanılmaktadır.¹⁸⁷

Kentsel bir görünüm kazanan yoksulluk, ağırlığını kırsala göre daha fazla hissettirmektedir. Kentte yaşayan nüfusun kırsalda yaşayan nüfusa göre artış göstermesi bunun başlıca sebeplerinden birisi olarak sayılmaktadır.¹⁸⁸ Kent yoksulluğunu etkileyen sekiz farklı etmen şöyle ifade edilebilir:¹⁸⁹

- ✓ Yetersiz gelir,
- ✓ Yetersiz ve istikrarsız kaynak sahipliği,
- ✓ Yetersiz barınma,
- ✓ Kamusal altyapı hizmetlerinin yetersizliği,
- ✓ Sosyal güvenlikten mahrumiyet,
- ✓ Yoksulların hukuk sisteminin işleyiş sürecinde yeterince korunamaması,
- ✓ Yoksul kesimlerin karar alma süreçlerindeki etkisizliği ve güçsüzlüğü,

Dumanlı' ya göre; yoksul kesimlerin sessizliği göre kırsal yoksulluk ile kentsel yoksulluk tanımlamalarında ortaya çıkan bazı farklılıkların nedenlerinin başında, kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan kişilerin farklı tüketim alışkanlıklarına, yaşam biçimlerine, değişik gelenek ve göreneklere sahip olmaları kır-kent yoksulluk tanımlarını etkilemesidir. Kişilerin kırdaki ve kentte tüketmesi gereken kalori miktarı farklılık göstermektedir. Kırsal ve kentsel yoksulluk çizgileri birbirinden farklıdır. Kent bölgelerinde barınma, tüketim ürünleri fiyatları vs. daha yüksek olması sebebiyle kentteki yoksulluk çizgisi daha yüksek olacaktır. Kır-kent arasındaki gelişmişlik farkına göre kişilerin tüketim tercihleri de farklılık gösterecektir. Bunun yanında kişisel zevk ve alışkanlıklar da kır-kent arasında farklılık ihtiva edecektir.

¹⁸⁷Sevilay KAYGALAK , "Yeni Kentsel Yoksulluk ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin Demirtaş Mahallesi Örneği", Praksis 2,124-172, Bahar,2001,s. 163.

¹⁸⁸Aşır ÖZBEK, "Kentsel Yoksulluğun Genel Bir Değerlendirilmesi: Kırıkkale Örneği, Erciyes Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31,(53-67s.),2011, s.54.

¹⁸⁹Janset DİNÇOFLAZ, Kentteki Kadının Yoksulluğu Ve Sosya Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğu İle İlgili Mücadele Politikaları, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, 2009, s.34-35.

Kırsal kesimde kişilerin kendi kendilerine yetmeleri ve kendi ürettiklerini tüketmeleri de kırsal yoksulluk ile kentsel yoksulluk arasında bir fark yaratmaktadır.¹⁹⁰

2.1.2.2. Kentsel Yoksulluğun Mekânsal Niteliği

Kentsel yoksulluk; makro ölçekteki yapısal değişimlerin yerel koşullara ve mekâna eklemelenme sürecindeki yapılaşmalarından kaynaklanmaktadır. Bugünün kentleri toplumsal eşitsizliklerinin belirgin ve çarpıcı şekilde yaşandığı yerler haline gelmiştir. Yoksulluğun ve refahın oluşturduğu mekansal uçurum, izolasyon alanları iyice keskinleşirken kentler, artık kamusalıktan yoksun parçalanmış bir mekan kimliğine bürünmüştür.

Bu da kentlerde belirli yörelerden gelenlerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerin oluşmasına sebep olmuştur.¹⁹¹ (Örnek; İstanbul-Sulu kule) Göçler hem göçü veren hem de alan birimler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Hem kırdan kente hem de kentten kente gerçekleşen göçlerde göçü veren birimin ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamında bir takım değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Genç, nitelikli ve üretken nüfusun bir bölümünü kaybetmesi, maddi sermayenin ve diğer ekonomik kaynakların belli kentsel merkezlere akarak orada yoğunlaşmasına sebep olması göçü veren bölgelerde gerçekleşen olaylardır. Göç alan kentlerde göçün yarattığı etkiler genel olarak kentlerin fiziki dokusuna, kent yönetimine, kentin kültürel yapısına yönelik olmuştur. Tüm bunlarla beraber Türkiye’ de kentlere göçlerle birlikte bir takım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Gecekondulaşma, işsizlik, yoksulluk, alt yapıda meydana gelen sorunlar, ulaşım ve konut sorunları, kentleşme oranında ve nüfus yoğunluğunda dengesizlik sorunu, kentle bütünleş(eme)me sorunu, çevre sorunları gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır.¹⁹²

Bu sorunlara ek olarak göç-kentleşme ilişkisinde göçün kent üzerinde olumlu etkileri olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Toplumsal yaşam ölçeğinde bakıldığında kırsal bölgelerden şehirlere göç eden insanların yaşamlarında kente geldikleri andan itibaren bir takım olumlu değişimler yaşanmaktadır. Örneğin; köyünden, kasabasından koparak kente ya da en bilinen adres olarak gecekondu bölgelerine göç eden birey ya da ailelerin sosyal statü ve rollerinin değişmesi, üretim biçiminin değişmesiyle aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye dönüşmesi ve özgürleşmesi önemli bir değişimdir.

¹⁹⁰Recep DUMANLI, “Yoksulluk Ve Türkiye’deki Boyutları”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002. s.18-20.

¹⁹¹ŞAHİN, s.55-56.

¹⁹²BAL, s.117; Sabri ÇAKIR, “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:24, Aralık, Isparta,2011, s.141.

Sosyo-kültürel değerlerin, normların, ilişkilerin geleneksellikten modernliğe doğru giden bir eğilim göstermesi, olumsuz olarak nitelenen marjinal sektörün giderek enformel bir sektöre dönüşmesi, kent ekonomisi ve iş yaşamına önemli katkılar sağlaması açısından yine olumlu bir değişim olarak görülmektedir. Hemşerilik kavramı, kentleşme ve göç sonrasında ortaya çıkmaktadır. Kavram olarak tanımlayan Akyarlı'ya göre hemşerilik; “yerel yönetimlerle, gönüllü örgütlerin kentlilik bilincini oluşturmak, geliştirmek, yaygınlaştırmak ve böylece yaşanabilir kent¹⁹³ ortamını oluşturabilmek için uygulayacakları programların özendirici ve yönlendirici bir bileşinidir.”¹⁹⁴

Kente göçle gelenlerin kent içinde yeterli olmayan aile, akrabalık ilişkilerinden sonra en kolay yüz yüze ilişki kurabilecekleri referans noktası, kente daha önce gelmiş, dolayısıyla ona yabancı olan bu çevreyi daha iyi tanıyan hemşerileri olacağını düşünmektir.¹⁹⁵ Hemşerilik bir dayanışma biçimidir ve gurbette canlanmaktadır.

Kırdan kente göç eden insanlara referanslık yapan bu kurum, insanlara bir güvence sağlamaktadır ve yeni göç etmiş olanlar kendini yalnız hissetmeyerek, kente uyum sürecini hemşerileri sayesinde kolay atlatmaktadır. Hemşeri kavramını kentlere göç eden kitlelere tampon bir mekanizma olarak gören Tekşen' e göre;¹⁹⁶

“Hemşerilik, göç ve kentleşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Göç eden nüfusun yetersiz sanayileşme ve kentsel örgütleri kullanmadaki sıkıntıları sonucunda kentte ayakta kalma ve kente ayak uydurabilme çabaları sonucu oluşmuş tampon bir mekanizmadır” Bu mekanizma kente göç ederken kentin çekici unsurlarına bakan insanları onları kente daha da çok yönelten bir mekanizma halini almıştır.

Hemşerilik kurumu; insanlardaki yalnız kalma korkusunu bir nevi azaltan bir mekanizmadır. İlk şehre geliş ve uyum sürecinde faydası bakımından oldukça değerlidir ve dayanışma ihtiyacı en yüksek oranla, ilk kentte geliş döneminde önemli gözükmemektedir.

¹⁹³Yaşanabilir Kent; “doğal kaynakların korunduğu ve hatta iyileştirildiği, iktisadi faaliyetlerde çevresel değerlerin hep dikkate alındığı, kentler arasındaki gelişmişlik farklarının gözetildiği, aynı kent içindeki refah düzeyleri arasındaki mesafenin azaltılmaya çalışıldığı kentler”, Ayrıltılı bilgi için bkz: ŞAHİN, s,25.

¹⁹⁴Adnan AKYARLI, "Hemşerilik Kavramına Yeni Bir Yaklaşım", **Ege Kültür Dergisi**, Sayı: 6, İzmir,1995, s. 5.

¹⁹⁵Nilüfer NARLI, Yaşar NARI, "Türkiye'de Hemşeri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri: Bursa Örneği", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 5, Sayı 29, Eylül/Ekim, 1999, s. 176-184.

¹⁹⁶Göçün Doğurduğu İkili Yaşam Biçimi ve Bu Yaşam Biçiminin Yaratdığı Sonuçlar Üzerine Bir Tartışma, <<http://www.esbl.k12.tr/belge/husey%C4%B1nprojesonhal%C4%B11.pdf>>Erişim Tarihi: 05.09.2015.

Aynı doğrultu da düşünen Schüler’de hemşerilik ilişkisinin gurbette anlam kazandığının altını çizmektedir;¹⁹⁷

Göç etmeden önce, insanların geldikleri illerde aynı kökenden gelme bilinciyle güçlü bir ortak aidiyet taşımaları zorunlu değildir. Türkiye’nin birçok ilinde birbirine çok yakın yerlerde, ortak din, kültür veya dil özellikleriyle birbirinden kolektif olarak ayrışan veya çoğunluğu oluşturan grubun bireylerince ‘öteki’ olarak görülen halk kesimlerine rastlanır. Birçok yerde bu grupların yerleşim birimleri iç içe geçmiş durumdadır. Etnik, dil veya dinsel motiflerle tanımlanan grupların birbirine ait olmak, kendi memleketlerinde yaşayan insanların sosyal ilişkilerinde hemşerilik bağından çok daha önemli yer tutuyor olmalıdır. Bu bakımdan hemşerilik olgusu, göç edenlerin göç ettikten sonra oluşan yalnız kalmama ihtiyacından doğan bir ilişki türü olarak görülebilir.

Bazı araştırmalarda da görüldüğü gibi, göçe karar verildikten sonra göç edilecek yerin belirlenmesinde ve kentte yerleşilecek ev ile bulunacak iş gibi önemli sorunların çözülmesinde akrabalık ve hemşerilik bağlarının güçlülüğü önemli bir etmen olarak olumlu rol oynamaktadır.

Kente geliş kararının verilmesinde akraba ve hemşerilerinin geliş-gidişlerine zemin hazırlayarak, iş ve kalacak yer sağlayarak destek vermesidir, yani hemşerilik bir bakıma akrabalık ilişkisidir. Bu desteğin sonucu olarak, aynı yerden çok sayıda insanın kısa aralıklarla aynı yere göç etmesini ifade eden kitle göçü ve aynı yere birbirinin ardından göç eden akrabaları tanımlayan zincirleme göç olgularını doğurması hemşerilik ilişkileri açısından çok önemli olmaktadır.¹⁹⁸

Çünkü göç sürecinin bu şekilde olması gecekondü bölgelerinde neden olmakta ve buna bağlı olarak da hemşerilik ilişkilerinin doğmasında ve devamında önemli rol oynamaktadır. Marmara bölgesindeki sanayi bölgelerine 1980’li yıllarda yoğun göç yaşanmıştır. Ve işte bu yıllarda hemşeri dernekleri sayısında artış görülmektedir.

Ayrıca bir başka olumlu etkisi de demokratikleşme yönündedir, hemşeri dernekleri üyelerinin çıkarlarını korumakta ve onların siyasi katılımı sözsüz bir rol oynamakta ve kanallar açmaktadır dolayısıyla bir yandan da, demokratikleşmeye katkıda bulunmaktadır.

¹⁹⁷Harald SCHULER, **Türkiye’de Sosyal Demokrasi Particilik, Hemşerilik, Alevilik**. Çeviren: Yılmaz TONBUL. İstanbul: İletişim Yayınları 1998, s.191’den aktaran; Yonca ALTINDAL, “Kentleşme Sürecinde Hemşerilik Olgusu ve Mekansal Kümelenmede Yeniden Üretilen Kimlik”, s.3. <<http://www.akademiktarih.com/yeni-eklenenler-makaleler-128/10090-kentlee-secde-hemhr-olgusu.html>> Erişim Tarihi: 12.07.2015.

¹⁹⁸Şeyma GÜNAYDIN, “Kentleşme Sürecinde Göç Ve Türkiye’de İçgöç Olgusu”, s.5. <<http://seymagunaydin.com/kentlesme-surecinde-goc-ve-turkiyede-ic-goc-olgusu/>> Erişim Tarihi: 05.09.2015.

Ancak patronaj ilişkisine dayalı bir ilişki ağı içinde siyasi iletişim sağlandığı için birey otonom hareket edememektedir. Hemşeri dernekleri otonom bireyin ortaya çıkışını “getto” lar ile önlemektedir.¹⁹⁹ Burada bahsedilen “getto” kavramı, belirli mahallelere topluca yerleşmeler ve bu bölgelerin nispeten içine kapalı, alt kültür oluşturma durumuna denmektedir.²⁰⁰

Eskiden Yahudilerin ayrı yaşadıkları mahallelere verilen bir isim iken, günümüzde daha çok azınlıkların yaşadıkları şehirlerin belli mahalle veya bölümleri için kullanılır. Aynı olgu Macarca “varoş”²⁰¹ olarak ifade edilmektedir. Sosyolojide ise; getto terimi; şehrin herhangi bir arazisine atfen kullanılmaktadır. Bu arazide, din, dil, ırk ve sosyal şartlar bakımından ortak özellikleri nedeniyle bir arada yaşayan gruplar yerleşmiştir.²⁰² Günümüzde özellikle büyük kentlerde gettolaşma; sınıfsal, etnik ve mezhepsel gerilimleri de arttırarak şiddete dönüştürmektedir.

Bir başka ifadeyle, 1980’lerde Türkiye’de yaşanan dönüşüm sürecinin, toplumsal olarak ‘dışlanmışlar’ yarattığı, 1990’larla birlikte bu ‘dışlanmışların’ kültürel olarak ‘varoşlular’ şeklinde tanımlandığı bilinmektedir. 1980 öncesinde kentin gelişme olanağı olmayan yerlerine sıkışmış bir şekilde yaşayan orta ve üst gelir grupları, seksen sonrasında daha yalıtılmış mekânlarda, kendilerine benzeyen diğer kişilerle bir arada bulunmayı tercih eder hale gelmişlerdir. Konut tercihleri değişen yeni orta sınıfın, kent dışındaki alanlara kayarak, “kendilerine ait” lüks bir yaşam oluşturma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Talep edilen lüks konutlar, kentteki mekânın bütünselliğini yok eden tarzda planlanan yapı oluşumlarıdır.²⁰³

Yeni orta sınıfın, kentteki heterojen yapıyı tehdit olarak algılayarak kent merkezinden kaçması ve zamanının tümünü kendine benzeyen, aynı yaşam biçimini paylaşan kişilerle geçirmek isteyişi toplumsal bir kopuşun da somutlaşması olarak görülmektedir.

¹⁹⁹TEKŞEN, s.2.

²⁰⁰ Serdar SAĞLAM, “Türkiye’de İç Göç Olgusu Ve Kentleşme”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erman ARTUN Özel Kitaplığı, Sayı: 5, Güz 2006, s. 43.

²⁰¹“Varoş” Macar asıllı bir sözcüktür, ve Meydan Larousse’de şehir surlarının dışındaki mahalleler, çevre mahalleler olarak tanımlanmakta, genelde şehrin dış semtleri için kullanılmaktadır. Türkiye bağlamında ise varoş sözcüğünün yaygın olarak kullanılmaya başlanması, 1 Mayıs 1996 olaylarının basında ifade edilmesi sırasında olmuş; örneğin ‘Varoşlar Kente İndi’ ‘Patlayan Varoşlar’ gibi başlıklar atılmasıyla sözlüklere girmiştir. Gecekondu kavramının, gecekonduların zaman içinde uğradıkları değişimlerden/dönüşümlerden dolayı geçerliliği kaybettiği, içinin boşaldığı ve yerini alacak yeni kavramlara ihtiyaç duyulduğu günümüzde, varoş sözcüğü giderek artan bir biçimde gecekondu yerine kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz:Tahire ERMAN, “Gecekondu Çalışmalarında “Öteki” Olarak Gecekondu Kurguları” 2004, s.13.< <https://ejts.revues.org/85>> Erişim Tarihi: 12.08.2015.

²⁰²< www.filozof.net> Erişim Tarihi: 14.07.2015.

²⁰³Deniz MARMASAN, “Bir Mekansal Ayrışma Modeli Olarak Modern Gettolaşma: Televizyon Reklamları Üzerine Bir İnceleme” Global Media Journal: TR Edition 5 (9) Marmasan Fall 2014, Eskişehir, s.43.

Tüketimi yüceleştiren yeni orta sınıf, elde ettiği yüksek gelirin getirisi olarak gördüğü yüksek statüyü konut tercihlerinde de göstermek istemektedir.

Bu tercihlerini, kentteki yoksullarla iletişimini en aza indirgeyen, zengin ve “üstün” olduğunu vurgulayacak şekilde inşa edilmiş, kentten uzak bölgelerdeki dışa kapalı lüks konutlara yerleşerek yapmaktadır. Yeni orta sınıfın yaşam mekânı örgütlenmelerinin, toplumsal kopuşun en belirgin manzaralarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Kalabalık, gürültü, kirlilik, şiddet gibi unsurların nedeni olarak gördükleri kent yoksullarından kaçmaları, kentin çeperleri olarak tanımlanan bölgelerde kendi gelir gruplarından insanlarla yeni bir yaşam mekânı kurmalarına neden olmuştur. Kent merkezinden uzaklaşarak, içerisinde sosyal ve kültürel hizmetler de sunan lüks konutlarda yaşama arzuları artınca, inşaat şirketleri bu talebi geri çevirmeksizin, başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerin kent merkezlerinden uzakta siteler inşa etmeye başlamıştır.

Lüks siteler olarak tanımlanan bu kapalı yerleşimler, aynı zamanda literatürde kapalı siteler/yerleşmeler, özel siteler, güvenli siteler, zengin gettoları, modern gettolar gibi isimler de alabilmektedir.²⁰⁴ Söz konusu yeni konut alanlarının “getto” adı verilen kendi içinde homojenleşmiş bir kültürü barındıran, görece dışa kapalı mekânlara benzetilmesini, site sakinlerinin de dışarıdaki farklı toplumsal gruplarla ilişkilerinin asgari düzeyde olmasıyla açıklayan Erder’e göre, “bir mekânın getto olarak anılabilmesi için ayrışmanın, ayrımcılığın ve belirgin sınırların olması gerekmektedir”.²⁰⁵ Bu lüks siteleri, klasik yoksul gettolarından ayıran temel öge, Alver’in vurguladığı gibi, yoksul gettolarının koşulların dayatmasıyla oluşmuş, gönülsüz bir birliktelik oluşu; zengin gettolarının ise, yaşam koşullarını iyileştirmek adına gönüllü olarak bireylerin bir araya gelişine dayanmasıdır.²⁰⁶

Sonuç olarak; kentleri mekânsal ve yaşamsal olarak birbirinden ayıran gettolar; kentlerdeki bütünlüğü bozmaktadır ve insanlar arası farklılaşmayı ve sınıf farkını gözler önüne sermektedir. Kentsel yoksulluğun mekânsal niteliğini irdelerken mekanların kimlikleşmesi ya da kimliğe göre mekân oluşturma gibi durumları kent özelinde görebilmekteyiz. Kimlik kavramı, benzerler arasında kıyaslamayı getirir ve benzerine göre sahip olunan ayırt edici özellikleri ortaya koymaktadır.²⁰⁷

²⁰⁴MARMASAN, s.229.

²⁰⁵Sema ERDER, “Getto Kavramı Üzerine” Adadan Odaya: Yaşamdan Yapıya Konut Çevresi, Edt. Deniz İncedayı. İstanbul: Bağlam Yayınları,2004, s.57- 68.

²⁰⁶Köksa ALVER, **Siteril Hayatlar: Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler**. Ankara: Hece Yayınları,2007.

²⁰⁷KARAASLAN, s.3.

Tıpkı insanlar gibi mekânların ve kentlerin de kendine özgü olan nitelikleri ve özelliklerinin bütünü, o mekânın ya da kentin kimliğini oluşturmaktadır. Günümüzde tüm kentsel alanlar, tüm bireyler için kültürel zenginlikleri ve farklılıkları paylaşabilecekleri mekânları (meydanlar, yaya yolları, konser salonları, müzeler, kültürel merkezler gibi...) streslerini atabilecekleri eğlence alanlarını (spor alanları, yeşil alanlar) sunamamaktadır. Daha da önemlisi, birey ve toplum ölçeğinde sağlanamayan sosyo-ekonomik, mekânsal hareketlilik, uyum, tamamlanamayan kentleşme süreçleri, kentlerimizde kent güvenliğinden ve özgün kent kimliğinden söz edebilmeyi gün geçtikçe daha da zorlaştırmaktadır.²⁰⁸

Kentlerin ayırt edici özellikleri olarak bilinen kimlik kavramı, göç ile zedelenmektedir. Yoğun göç sonucu, alt yapı eksiklikleri olan kentlerde, yaşanan konut sorunları gecekondulaşmaya yol açmaktadır ve kentlerin giderek sahip oldukları kimliklerinden uzaklaştığı görülmektedir. Göçle kente yeni gelen insanlar, yeni değerler, normlar ve davranış kalıpları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durumda bireylerin kentsel yaşama uyum sorunları başlar. Kente göç edenlerin önemli bir kısmı bu değerleri kolayca benimseyememekte, boşluğa düşmekte ve kimlik bunalımı yaşamaktadır. Kentte doğan ikinci kuşak bireyler ise daha hızlı bir değişim içerisinde girmektedirler. Bu durum; aile içerisinde de gerginlikler ve kuşaklar arası çatışmalar yaratmaktadır. Kırdan kente doğru yönelen demografik dalganın sonuçlarından birisi de, “kararsız kimlik” oluşumu ve beraberinde getirdiği “donanımsız kişilik” yapısıdır. Kentle bütünleşemeyen ve kentin kültürel zenginliklerinden yararlanamayan birey, bir tür sosyalleşemeyen, kültür anlamında eksik kalmış birey tipi ortaya koymaktadır.

Bireyin aidiyet duygusundaki dalgalanmalar bireyi melezleşmeye doğru itmektedir.²⁰⁹ Dolayısıyla da karşımıza yeni kimliklerine sahip ve kent yoksullarının çoğunlukla yerleştiği farklı yerleşim alanları çıkmaktadır.

Kentsel marjinal alanları olarak tanımlayabileceğimiz bu yerler, “gecekondu ve çöküntü alanlarıdır”. Çöküntü alanları, en düşük gelir gruplarının yaşadığı, fiziksel boyutta eskimiş yapıların yer aldığı, aşırı kalabalık konut alanlarıdır.

Bu alanlar genel olarak; temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan alt yapı ve hizmetlerin eksik olduğu ve bunun yarattığı sağlıksız ve güvensiz/tehlikeli yaşam koşullarının bulunduğu ve ahlaki değerleri tehdit eden kentsel mekânlar olarak tanımlanmaktadır.²¹⁰

²⁰⁸ TATLILIOĞU, s.620.

²⁰⁹ < <http://www.esbl.k12.tr/belge/husey%C4%B1nprojesonhal%C4%B11.pdf> > Erişim Tarihi: 15.07.2015.

Günümüzde büyük şehirlerin, merkezi kent alanlarının çöküntüleşme eğilimi göstermesi, sanayileşmiş ülkelerde görülen ortak bir duruma işaret etmektedir. Gecekondu ve çöküntü alanı kavramları zaman zaman birbirlerine karıştırılmaktadır ancak bu iki kavram birbirinden oldukça farklıdır. Gecekondu, “devletçe barınma ihtiyacı karşılanamayan yoksul ya da dar gelirli kimselerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla, bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, başkasının toprakları üzerine, toprak sahibinin izni olmaksızın yapılan yapıların oluşturduğu yerleşim alanlarıdır”.²¹¹ Gecekondu alanları, çöküntü alanından farklı olarak az gelişmiş ülkelerde görülen kanunsuz, yapı izni olmayan yapılar yığıdır.

Gecekonduların varlık nedeni kentte yönelik hızlı göçün oluşturduğu, devlet ve yerel yönetimlerce karşılanamayan, barınma istemlerinin illegal yollarla karşılanmasıdır. İllegalitenin temelinde ülkenin kısıtlı mali imkânlarının yanında kentleşmenin sanayileşmeye dayalı gelişmemesinin de etkisi bulunmaktadır.

Çöküntü alanı ise; “daha çok gelişmiş ülkelerde yer alır ve gecekondu alanlarından farklı olarak legal konutların yer aldığı alanlardır.”²¹² Gelişmiş Avrupa ülkelerinde kullanılan “slum” kavramı, ülkemizde “çöküntü bölgesi” veya “yoksulluk yuvası” olarak ifade edilmektedir.

Ülkemizde ise; bir takım farklar olmak kaydıyla, kentleşme sürecinde oluşan gecekondu bölgeleri, slamlara benzer özellikler gösterebilmekte ve zaman içerisinde, yoksulların, işsizlerin, evsizlerin ve kimsesizlerin yaşadığı bölgelere dönüşebilmektedir.²¹³

Özellikle kent içinde bulunan sanayi, atölye vb. imalat tesislerinin kentin çeperlerine doğru yönelmesi ve bunu takip eden banliyöleşme eğilimlerinin güç kazanması kritik bir değişim evresine işaret eder. Bu anlamda iç kentlerin çöküntü alanları olarak ortaya çıkmasında kentlerin çeperlerine doğru büyüme eğilimi, merkezdeki iş alanlarının bölgeyi terk etmesi, orta-üst sınıfların yeni alanlara göçü vb. birçok faktörün birlikte rol oynadığı görülmektedir.

²¹⁰İŞİKKAYA, s.25.

²¹¹Bülent ŞEN, “Metropol Kent Merkezlerinde Çöküntüleşme Eğilimleri: İstanbul Eminönü-Süleymaniye Bölgesi Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** , Cilt:17, Sayı:2, Isparta,2012,s.309.

²¹²Mithat Arman KARASU, “Kent Ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı: 2,Manisa, 2012, s.184.

²¹³Ankahuukuk, “Türkiye’de Kentleşme Sürecinde Çöküntü Bölgesi ve Suç İlişkisi: Hacıbayram Mahallesi Örneği”, 2015, s.23. <<http://www.ankahuukuk.com/print:page,1,826-turkiyede-kentlesme-surecinde-cokuntu-bolgesi-ve-suc-liskisi-hacibayram-mahallesi-ornegi.html>> Erişim Tarihi: 12.08.2015.

Çöküntü mahalleleri olarak ifade edilen bölgeler; büyüyen işsizliğe bağlı olarak yaşanan iş kayıpları, artan sosyal dışlanma, fiziksel çöküntüleşme ve yoksulluk ile kötüleşen yaşam standartları gibi istenmeyen sonuçlar ile kentsel mekânların insansızlaşmaya başlayan alanları olarak ortaya çıkmaktadır.²¹⁴ Ankara'nın Ulus semtinde bulunan Hacı bayram Mahallesi çöküntü bölgelerine verilen örneklerdendir;

Şekil 9: Hacıbayram Mahallesi

Kaynak: <<http://ankaraarsivi.atilim.edu.tr/duyuru/haci-bayram-5506>>Erişim Tarihi: 18.09.15.

Mahallede yaşayan sakinlerin genel profili, homojen bir yapı göstermemektedir. Düzenli ailelerin yanı sıra, evsizler, işsizler, başka kentlerden gelerek bölgede konaklayan işçiler, eğlenmek amacıyla bölgeye gelen kişiler bölgenin heterojen bir yapıya dönüşmesini sağlamakta ve bu heterojen yapı çöküntü bölgelerine özgü bir durum olarak belirginleşmektedir. Mahalle sakinleri içerisinde daha çok, hemşerilik ve etnik kökene dayalı grup içi bir dayanışmanın varlığından söz edilmektedir.²¹⁵

2.2. Yoksunluk ve Kentsel Yoksunluk

Yoksunluk, genellikle yoksul olma ile onun bir sonucu olarak karşılaşılan bir durumdur. Yoksulluk bir gelir ve mal yoksulluğundan çıkıp, bireyin kendi yaşamını kurma kapasitesinden, yapabilirlikten yoksun olma gibi bir anlam değişikliğine uğramakta, yoksulluk ve yoksunluk bir insan hakkı ihlali olarak değerlendirildiği gibi bu sorun küresel adalet ve eşitlik yönünde tartışmalara yol açmaktadır.²¹⁶

²¹⁴ ŞEN, s.310.

²¹⁵ Anka hukuk, s.14.

²¹⁶ Meryem KORAY, "Büyüyen Yoksulluk- Yoksunluk Sorunu Ve Sosyal Hakların Sınırları", **I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:42,Mart, İstanbul, 2010,s.2.

Kentsel yoksunluk ise; konut dokusu, konfor koşullarının noksanlığı, onarım ve mevcudu sürdürme durumu, genel görünümünün sefilliği, çok kullanıcılık ve yüksek oranda kiracılık durumları, çöp dolu sokaklar, kirlilik, sanayi ve konut karışımı yerleşme dokusu, işlevsiz hale gelmeye başlamış, az işleyen okullar ve sosyal konutların olması durumudur.

2.2.1. Kavram Olarak Yoksunluk

Yoksunluk karmaşık bir kavramdır ve tanımlanması da oldukça güçtür. Psikolojik bir anlamı da içinde barındıran yoksunluk aslında sadece yoksul kesimlere özel bir durum değildir. Varlıklı olan kesimlerde bazen bazı şeylerden yoksun kalabilmektedir. Halk arasında kullanılan bir deyimde göre “ parayla saadet olmaz” denmektedir. Yani, maddiyata sahip olmak her şeye sahip olmak anlamına gelmemektedir. Kişiler, sevgiden, huzurdan, mutluluktan da yoksun kalabilmektedir. Yoksulluğun yoksun kalmaya sebep olduğunu gösteren bir tanıma göre; *“yoksulluk; kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan zaruri gereksinimlerden mahrum olma, temel ihtiyaçlarını karşılayamama ve asgari yaşam standartlarına ulaşamama durumu”*²¹⁷ dur.

Bu yaklaşımda yoksulluk, standart yoksulluk ölçütü olan gelir düzeyi yerine kabul edilebilir bir hayat düzeyine ulaşmak için gerekli temel yapabilirliklerden yoksun olma hali olarak tanımlanmaktadır. Gelir düzeyinin temel odak noktası olarak kabul edilmemesi, gelirin yoksulluk üzerindeki etkisinin yadsındığı anlamına gelmez.

Ancak gelir düzeyi, yapabilirlikten yoksunluk yani, gerçek yoksulluk üzerinde etkin olan faktörlerden sadece biridir. Yapabilirlik yaklaşımının gücü, gelir ve servet düzeyinin, kişinin refahını anlamak için yeterli olmadığı fikrinde yatmaktadır.

A.Sen yoksulluğun doğasının anlaşılabilmesi için eylemlilik ve aktivite fikrine odaklanan bir yaklaşımı benimsemektedir.²¹⁸

Bu görüş, gelirin kendi içinde bir amaç olamayacağı, kişinin refahı için ancak bir araç olabileceğini savunan Aristotelesçi bir perspektifi benimser: *“Servet sadece başka bir amaca hizmet eder, her zaman başka bir şey için yararlıdır.”* Bu durumda, öncelikle gelir düzeyi ve yapabilirlikler arasında nasıl bir ilişki olduğunun açıklanması gerekmektedir.

²¹⁷ İNCEDAL, s.56.

²¹⁸ Samet GÜNEŞ, Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2009, Ankara, s.232.

“Gelir ve yapabilirlik arasındaki ilişki, kişinin yaşından (örneğin yaşlı ya da çok genç olanlara özgü ihtiyaçlar), toplumsal cinsiyetten ve toplumsal rollerden (örneğin annelik veya adet olmuş aile yükümlülükleri), yerleşim yerinden (örneğin su baskını ya da kuraklığa yatkınlık ya da bazı kent yaşamlarında görülen güvensizlik ve şiddet), epidemiyolojik atmosfere (örneğin bölgedeki salgın hastalıklar)” kadar uzanmaktadır. Ayrıca kişinin denetleyemeyeceği - ya da sadece kısmen denetleyebileceği - diğer değişikliklerden güçlü biçimde etkilenmektedir.

Bu faktörler, kişinin gelir edinme yeteneğini azaltmanın yanı sıra, gelirin yapabilirlik ve işlevlere dönüştürülmesini de etkilemektedir. Bu “dönüştürme” nin nasıl yapıldığı yukarıda da belirtildiği gibi bir taraftan kişisel rol ve özelliklere, diğer taraftan toplumsal şartlar ve çevreye bağlıdır. Örneğin; bir araba fiziksel engelli bir kişi için “hareket halinde olma” işlevine dönüştürülemezken, aynı meta fiziksel olarak yeterli birinin aynı işleve ulaşması için yeterli olacaktır. Benzer biçimde, hava kirliliğinin tehlikeli düzeyde olduğu bir bölgede, iyi beslenme kişinin sağlıklı olma işlevi için yeterli olmayabilir.²¹⁹

Yapabilirlik yaklaşımı, sadece mal, gelir ve maddi kaynakları ölçüt alan normatif değerlendirmeleri reddeder. Maddi kaynakları temel alan teoriler, kişilerin bu kaynakları çeşitli kişisel, toplumsal ve çevresel farklılıklardan ötürü yapabilirliklere dönüştürme açısından farklılıklar göstereceklerini dikkate almamaktadırlar.

Kuşkusuz yapabilirlikler üzerinde durmak maddi kaynakların insanların refahına ne denli önemli bir katkı yapabileceğini görmezden gelmek değildir.²²⁰

Yapabilirlik yaklaşımı, farklılıkları olan kişilerin iyi durumda olma ya da olmama hallerini, paranın ve maddi olanakların dışında kalan faktörleri de içeren çok boyutlu bir çerçevede ele alabilme imkânı vermektedir.

Dolayısıyla farklı ülkelerde edinilen deneyimler sonucunda yoksulluk sorununa pratik çözümler üretmek isteyen kuruluşların gitgide üzerinde daha çok durdukları bir yaklaşım haline gelmiştir.²²¹

²¹⁹ YUNCU, s.11.

²²⁰ Filiz KARDAM, İlknur YÜKSEL, “Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri: Yapabilirlik Ve Yapabilirlikten Yoksunluk”, *Nüfusbilim Dergisi*, Sayı: 26, 45-72, Ankara, 2004,, s.50.

²²¹ Nilüfer ÇAĞATAY. “Gender and Poverty” içinde UNDP Social Development and Poverty Elimination Division Working Paper (5), May, 1998, <<http://iknowpolitics.org/sites/default/files/gender20and20poverty.pdf>> Erişim Tarihi: 12.08.2015. Aktaran: KARDAM, YÜKSEL, s.51.

2.2.2. Kentsel Yoksunluk

Brown ve Madge yoksunluğu; “Toplumsal uzlaşmanın düşük derecede olduğu, maddi, duygusal, fiziksel ve davranışsal açılardan tatmin etmeyen ve istenmeyen koşullar” olarak tanımlamaktadır²²² Townsend ise yoksunluğu; “birey, aile ya da grubun, ait olunan yerel topluma veya daha geniş bir topluluğa ya da ulusa nazaran gözlemlenebilir ve gösterilebilir dezavantajı” olarak görmektedir.²²³

Kentsel yoksunluk; kent özelinde yaşanan yoksulluk olarak ifade edilebilir. Kentsel yoksunluk; kentin niteliksiz fiziki çevrelerinde yaşayan ve ekonomik anlamda zayıf maddi koşullara sahip alt sınıf gruplarının, ait oldukları toplumun faydalandıkları belli hizmet ve olanaklardan aynı oranda ve eşit şekilde faydalanmaması, belirli bir ölçüde sosyal dışlanmışlık ve bunun ortaya çıkarmış olduğu sosyal hoşnutsuzluk, sosyal keyifsizliktir. Bu durum sosyal dışlanmışlığın da bir göstergesidir.²²⁴ Dışlanmışlık yoksulluktan kaynaklanır. Gecekondu alanları ve kent içi yoksul mahallelerin sosyal dışlanma süreçlerine karşı en savunmasız bölgelerdir.

Bu durum kentsel çatışma, gerilim ve suç kavramlarının da artmasına yol açmaktadır. Kentsel yoksunluk çoğunlukla kentsel dokudaki bozulmalarla birlikte görülmektedir.²²⁵

- ✓ Eski konut dokuları,
- ✓ Konfor koşullarının noksanlığı,
- ✓ Sefil, kirli ve güvencesiz yaşam çevreleri,
- ✓ Çok kullanıcı / yüksek kiracılık oranları,
- ✓ Sanayi & konut karışımı,
- ✓ Düşük gelir,
- ✓ Göçmen gruplar,

Bunun yanı sıra;

- ✓ Düşük eğitim düzeyleri,
- ✓ Bilinçsizlik,
- ✓ Sosyal güvenceden yoksunluk,

²²²Pelin Pınar ÖZDEN, “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”, **İÜ. SBF. Dergisi**, Sayı: 23-24, İstanbul, Ekim 2000-Mart 2001, s.255-269 .

²²³ Salih YEŞİL, “Kültürel Farklılıkların Yönetimi Ve Alternatif Bir Strateji: Kültürel Zekâ” **KMU İİBF Dergisi** Yıl:11 Sayı:16, Kahramanmaraş, Haziran/2009, s.15.

²²⁴Adaman, KEYDER 2005’den aktaran, Burcu Yakut ÇAKAR, Gökhan ATILGAN,” Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma”,s.69.<http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf>Erişim Tarihi: 12.08.2015.

²²⁵<<http://www.yarbis1.yildiz.edu.tr/web/userAnnouncementsFiles/dosya7637149pdf>> “Kentsel Dönüşüm Ve Kentsel Yenileme”>Erişim Tarihi: 20.10.15.

- ✓ Alkolizm,
- ✓ Vandalizm,
- ✓ Bozuk aile yapıları,
- ✓ Kriminal faaliyetler,
- ✓ Ahlak sorunları,
- ✓ Düşünsel handikaplar,
- ✓ Yoksunluğun bir başka boyutu da hizmet birimleri ve donatılarında yetersiz oluşudur.

Tüm bu özellikler, aynı zamanda birleşerek toplumdan soyutlanmayı yani sosyal dışlanmışlığı da beraberinde getirmektedir.

2.3. Kentsel Şiddet ve Suç

Bir zamanlar “kent havası özgür kılar” ilkesi ile temsil edilen, kentin özgürleştirici havasına dair güven, günümüzde yerini kent mekânının suç ve şiddet ile dolu olduğu şeklinde bir genel korku/yargıya bırakmış durumdadır.²²⁶ Şiddet; cinayet, işkence, darbe (vuruş) ve etkili eylem, savaş, baskı, suçluluk, terörizm vb. tüm kavramları kapsayan eylemlerin bütünüdür. Terimin kökenine bakıldığı zaman: Şiddet, Latince “*violentia*” dan gelmektedir. *Violentia*; “şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç” demektir.²²⁷

Sözlük anlamıyla şiddet; bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmaktır. Şiddet olayları ise; insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimlerdir.²²⁸

Şiddetle ilgili davranışlar; kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onuru kırmak, huzura son vermek, birbirinin haklarını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, zor kullanmak, şeklinde tanımlanmaktadır.²²⁹

Başkasına karşı tehdit oluşturmayı, kısaca; insana fiziksel ve ruhsal zarar veren her davranış, şiddet olarak değerlendirilmektedir. Buna, mallara verilen zararlar da dâhildir. Şiddet farklı biçimlerde sınıflanabilmektedir. Şiddet olgusu çok yönlü bir olgudur. Psikolojik yönüyle, ahlaksal yönüyle, siyasal ekonomik ve hukuksal yönleriyle de incelenebilir.

²²⁶Serap FIRAT, “Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi” **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:10, Cilt: 3, Ankara,2008,s.10.

²²⁷ Ö.Özgür SAYAR, <<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/>> Erişim Tarihi: 30.10.2015

²²⁸Artun ÜNSAL, **Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi**, *Cogito*, Sayı: 6-7,1996, s. 26.

²²⁹Yavuz ERTEN, Cahit ARDALI, **Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapılan Cogito**, Sayı 6-7, Kış-Bahar,1996, s. 143

Failin tipine göre ise; bireysel *ya da* kolektif olabilir.²³⁰ Kolektif şiddet; profesyonel çeteler, kabileler, etnik gruplar, toplumsal sınıflar ve devlete kadar uzanan bir çeşitlilik gösterir. Güdülemeye göre; baskı, kan davası, namus cinayeti vb. sayılabilir.

Suça yönelik olup olmamaya göre; suç sayılan şiddet, Cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı, soygun, tecavüz, soykırım, suç sayılmayan şiddet ise, yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma, trafik kazaları, çevre tahribi olarak tasnif edilebilir.²³¹ Kapsamına göre; *dar anlamda*; fiziksel şiddetin insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen sert ve acı verici bir edimdir.²³² Geniş anlamda şiddet ise; insan üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen çeşitli baskılardır.²³³

Keleş ve Ünsal, sağlıklı kentleşmenin şiddet potansiyelini arttırdığını aşağıdaki biçimde ifade etmişlerdir.²³⁴

Çağımızda büyük kentler, bunalımın, huzursuzluğun, yabancılaşma ve şiddetin beşiği olmaktadır. Siyasal ve ekonomik bunalımın bir bakıma değişmez göstergesi olan sağlıklı kentleşmenin, toplumsal sorunların ağırlığının, şiddet potansiyeli yaratması yanında, büyük kent ortamının eylemciye hareket ve saklanma kolaylığı sağladığı da ortadadır.

Şiddet tek bir nedene bağlı ortaya çıkmamaktadır. Şiddet toplumsal bir sorundur ve çevreden kaynaklanmaktadır.

Şiddetin toplum içinde toplum tarafından nasıl sunulduğu, nasıl kabul gördüğü de önemlidir.²³⁵ Göç olgusu şiddetle ilişkisi bakımından gündeme gelen konulardandır. Göçle şiddet arasında ilişki olduğunu düşünenlere göre; göç yoluyla gelen ve şehirde yaşayan ancak şehre adapte olamamış bireyler kendilerini yalnız, yetersiz ve değersiz hissetmektedirler.

Kendileri hakkında hissettikleri bu olumsuz düşüncelerden kurtulmak için bu bireylerin başvurduğu yollardan bir tanesi de şiddet olmaktadır. Göçün, şiddeti etkileyen bir diğer yönü göçle gelen nüfusun kentleri daha heterojen hale getiriyor olmasıdır.²³⁶

²³⁰ Faruk KOCACIK, “Şiddet Olgusu Üzerine” **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Cilt: 2, s.3.

²³¹ Doğu ERGİL, “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, Sayı. 399- Şubat, 2001, s. 40.

²³² ÜNSAL, s.32.

²³³ ERTEN, ARDALI, s.144.

²³⁴ Ruşen KELEŞ, Ünsal ARTUN, **Kent ve Siyasal Şiddet**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.25.

²³⁵ Nilay Çabuk KAYA, “Şiddetin Sosyal Dinamikleri; Yoksulluk, İşsizlik ve Göç”, 7. Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı 1, Muğla, Ekim, 2013, s.108.

²³⁶ Murat DELİCE, Murat YAŞAR, “Göç ve Şiddet Suçları İlişkisinin İncelenmesi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:44, İstanbul, Ağustos, 2013, s.8.

Aynı kente farklı yerlerden insanlar göç etmektedir. Göç edilen her bir bölgeden insanların farklı kültürleri, farklı değerleri, farklı inanışları ve farklı yaşantıları olmaktadır. Bu farklılıklar şehirde bir araya gelmekte ve kent insanın anlaşılabilirliğini ve birbirine bağlı bir sosyal yapı oluşturmalarını zorlaştırmaktadır. Böyle toplumlarda, bireyleri bir arada tutan sosyal bağların, kuralların ve normların etkileri minimum düzeydedir. Kentsel nüfustaki artışla beraber kalabalıklaşan kentlerde, kentlerin kalabalığı da bir şiddet etkeni olarak belirtilmektedir.²³⁷ Kaldı ki, kentlerin en önemli özelliklerinden birisi köylere göre daha kalabalık olmalarıdır. Kalabalıkta birbirini tanımayan, ilişkileri olmayan ve birbirini tolere edemeyen stresli şehir insanı daha çok karşı karşıya gelmekte ve karşılaşmaların bazıları çatışmalarla ve devamında da şiddetle sonuçlanabilmektedir.

Köyün aksine şehirde bir birey çoğu zaman hiç tanımadığı, görmediği ve bir daha görmeyeceği insanlarla karşılaşır ve onlarla iletişim kurmaktadır. Bu tanımadığı insanlar; birey için yabancıdır. Daha önce bir ilişkileri etkileşimleri olmamıştır.

Onu tolâre etmek ve hoş görmek için çok da sebebi yoktur. Bu durumda bireyin karşısındaki insana karşı daha hoşgörüsüz ve saldırgan olması kolaylaşmaktadır.²³⁸ Böylelikle, kentlerde şiddet ortamları oluşmakta ve göç eden insanlar yeni tanıştıkları bu dünyaya adapte süreçlerini bu yollarla atlatmaya çalışırken kentteki suç oranları gün geçtikçe artmaya devam etmektedir.

2.3.1. Kent ve Şiddet

Kentlerde somutlanan tüm şiddet olaylarının kökenlerine bakıldığında, işsizlik, yoksulluk, evsizlik gibi bir dizi yoksunluk dikkati çeker. Ama tümü en doğrudan şekilde yoksulluk ile ilişkilidir. Özellikle, büyük metropoliten alanların yapısal özellikleri kapsamında ele alınan şiddet içeren suçlar, eşitsizliklerin bir bedeli olarak görülmektedir.²³⁹ Kent yoksulluğu ve şiddetin literatürde bir arada değerlendirilmesi dikkat çekmektedir. Yoksulluğun ne zaman şiddete dönüşebildiği, hangi yoksulların şiddete eğilim gösterdikleri, üzerinde derinlemesine çalışılan konulardandır. Sosyo-ekonomik koşullardaki farklılıkların sonucu olarak; kentsel alanlardaki zorbalık ve şiddette dayalı suç, geniş bir oranda çeşitlenmektedir.

²³⁷ Ayşe AKIN, Nüket SUBAŞI, <Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri ve Sonuçları. <http://www.amargi.org.tr/?q=node/156>,> Erişim Tarihi: 20.09.2015.

²³⁸ DELİCE, YAŞAR, s.4.

²³⁹ Blau, J.R. - Blau, P.M. , “**He Cost of Inequality: Metropolitan Structure and Violent Crime, American Sociological Review**, 1982, Vol: 47, No: 1: 114, 1982, Aktaran: Nilay Çabuk KAYA, “Şiddetin Sosyal Dinamikleri, Yoksulluk, İşsizlik, Göç” Toplumsal Bir Sorun Olarak “Şiddet” Sempozyumu, Eğitim Sen. Bildiriler Kitabı, 2006. ,s.100.

Literatürde, bu konuda iddia edilen bir nokta da; şiddete dayalı suç ile mekân arasında pozitif bir ilişkisinin varlığıdır: Gettolarda / gecekonduarda / varoşlarda / kenar mahallelerde şiddetin bir alt-kültürü yansıttığı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda yoksullukla ilişkilendirilmekte ve vurgu yapılmakta; yoksulluk kültürü içinde bir kabadayılık ve heyecan olarak yorumlanmaktadır. Şiddet ve suç olgusunun çok sayıda disiplin tarafından (biyoloji, psikoloji, psikiyatri, hukuk, antropoloji, siyaset vb.) ele alınıp analiz edildiği bilinmektedir. Günümüzde, toplumsal sorunlara ilişkin gündemsel ilgisinden dolayı "sosyal problemlerin bilimi" olarak adlandırılan sosyolojinin de, önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkan şiddet, suç ve suçluluk üzerine yoğunluklu olarak odaklandığı görülmektedir. Çok farklı kuramlarla bu konular ele alınıp incelenmektedir.

Şiddetin teori ve ideolojilerini, eşitsizliklerin bedeli olarak kentsel yapılarda şiddet suçlarının ortaya çıkışını, kente ilişkin olan şiddeti, sosyal değişme ve şiddete yönelik kuramsal düşünceleri, şiddetin yoksulluk, işsizlik ve göç olguları ile ilişkilendirildikleri birçok çalışmada geniş bir yer tutmaktadır.

Göçle gelen insanların da işsizlik sorunuyla karşılaştığı düşünülürse göçün, şiddet üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Göçle gelen insanlar işsizlik, yoksulluk ve yoksunlukla karşılaştıklarında içine düştükleri karmaşa daha da karmaşık hale gelmektedir ve yabancılaşma (anomi) kavramı derinden hissedilmektedir.

Yaşadığı ortama yabancılaşan insan işsizlik, düşük ücret ve geçim sıkıntısıyla yaşadığı içsel bunalımı sapkın davranışlarla dışarıya atma eğilimi göstermektedir.

Köyden göçle gelenler, kentin kozmopolit ortamında alıştığı değerleri ve kuralları bulamayıp kuralsızlık içine düşmekte, çevresine yabancılaşmakta, toplum dışı davranışlara ve şiddete başvurmaktadır denilebilir. Şiddet konusuna Türkiye özelinde bakıldığında; şiddetin, toplumsal kültürün bir parçası olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre; aile içinde şiddet oldukça yaygındır. Şiddetin toplumda yer bulmasının önemli nedenlerinden biri de, eğitim düzeyinin düşüklüğüdür.

Suç istatistiklerine bakıldığında da şiddete dayalı suçlarda eğitim düzeyi yükseldikçe suç oranının düştüğü görülmektedir. Kan davası ve töre cinayetleri bunun örneklerini oluşturmaktadır. Öte yandan gelir dağılımındaki dengesizliğin, işsizliğin ve kente göç olgusunun, şiddeti besleyen kaynaklar olduğu kabul görmektedir.

Bu olumsuzlukların üstüne bir de medyanın şiddeti özendirmesi eklenince, toplumda şiddetin boyutu daha da büyümeye ve yaygınlaşmaya devam etmektedir. Bu yayınların etkisiyle suç işleyen, şiddet kullanan ve hatta intihar edenler olduğu saptanmıştır.²⁴⁰

Göçün hızla seyrini arttırması ve kentsel yoksulluğun da etkisiyle, kentsel şiddetin derecesinin arttığı gözlenmektedir. Her yeni göç, beraberinde yeni yoksulluğu ve yeni kentsel şiddeti de getirmektedir. Bu sonsuz göç süreci, Işık ve Pınarcıoğlu'nun da belirttiği “nöbetleşe yoksulluğu” ve “nöbetleşe kentsel şiddet yaşamı”nı ortaya koymaktadır. Yoğun göçlerin yaşandığı kentlerde eşitsizliklerin bedeli daha da ağır şartlarda yaşanmaktadır. Göçün, kentin yerlisi için bir tehdit, bir tehlike yarattığı, bu nedenle göç edenlere kaygı, kuşku ve korku ile bakıldığı ileri sürülmektedir. Bu türden yaklaşımın çok boyutlu bir dışlanmayı içerdiğine vurgu yapılmaktadır. Bu sürecin de, kente yeni göçenlere yönelik gelecekteki "kentsel şiddet"in temel kaynağı olabileceği belirtilmektedir.²⁴¹

"Yerli" nin, göç ederek gelen "yabancı" ya yönelik bu tutumu, yoksul "öteki"de, umutsuz, dışlanmış olanlarda; öfke, isyan, acımasızlık, hoyratlık gibi tepkilere yol açtığı ileri sürülmektedir. Kentsel şiddetin kaynağı, merkez-kenar çatışması olarak görülmektedir.²⁴² Çatışmanın boyutlarının ise; bu yerlerin mekânının genişleyip daralmasına bağlı olarak değişiklik gösterdiği ileri sürülmektedir.

Yerlinin; yabancıya, ötekiye, göç edenlere karşı tüm boyutlarıyla kullanmaya çalıştığı "kentsel şiddet"in bu araçları; resmi ve resmi olmayan kurumların yanı sıra, kültürel kimlikten, davranış biçimlerine kadar pek çok şiddet aracını içermektedir. Bu da farklı şiddet türlerini üretmektedir.

Bu kentsel şiddete karşı yeni gelenler de başka bir şiddetle karşı koyarak, kendi araçlarını geliştirmektedir. Dışlanma ve aşağılanma duygusu gibi kentsel şiddet olguları, söz konusu ortamda suç sayılan davranış biçimlerine itmektedir.²⁴³ Sonuçta, kent suçları artmakta ve çeşitlenmektedir. Kent ortamında günümüzde varlığı hissedilen ve toplumsal yaşamın rutin akışını olumsuz etkileyen, günlük yaşamda yüz yüze kalınan, kimi zaman mağdur olunan, kimi zaman da şahit olunan; kentsel yapıya uygun suçların başında, malvarlığına karşı işlenen suçlar gelmektedir.

²⁴⁰ KAYA, s.113.

²⁴¹ İrfan MUKUL, Saffet SARI, “Türkiye’de Dönüşüm Mekanı Olarak Kentler: Kentsel Dönüşüm”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi ,Cilt: 8 Sayı: 39 ,Ağustos, 2015,s.898.

²⁴² IŞIK, PINARCIOĞLU, s.56.

²⁴³ Yüksel AKKAYA, “Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet”, Yasemin Özdek (edit) Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları içinde, TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi,2001, s 203-215.

Gökçe; kentte oturanların ancak sekizde birinin kentli olma bilincine sahip olduğunu söylemektedir.²⁴⁴ Nüfus hareketlerinin kontrol edilememesi, kentlerde ortaya çıkan niteliksiz nüfus yığılması ve 1990'dan bu yana nüfusun yaklaşık % 25'inin batı kentlerinde yaşamak için yer değiştirme durumu, dengesi bozulan toplumsal yapıya neden olduğu gibi, kentlerin mevcut nüfus için yetersiz kalan imkânlarını daha da sınırlı hale getirmiştir. Şiddet ve özelde de kentte doğan şiddetin nedenleri bireylerin yoksunlukları ve yoksulları ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenle şiddetin ve kentsel şiddetin nedenleri önem arz etmektedir.

Kentsel ortamlar, kentleşme pratikleri, kimi zaman insanları özellikle de gençleri toplumla bütünleşmekten uzaklaştırmaktadır. Kentleşme; hırs, maddi çıkarlar çerçevesinde kişiye (gence-çocuğa) yeni değerler vermektedir.

Suçluluğu kentleşme sürecine bağlayan kuramcılar, kentteki bir takım özelliklerin, zevk imkânlarının, suç işlenmesi bakımından gençlere yeni fırsat alanları yarattığını ve bu fırsat alanlarını değerlendirmeleri için yöntemler sunduğunu belirtmektedir.²⁴⁵

2.3.2. Kent ve Suç

Suç, “*hukuk kurallarının toplum için zararlı ve tehlikeli görerek yasakladığı ve cezai yaptırıma bağladığı eylem*”²⁴⁶ olarak tanımlanmaktadır. Durkheim’e göre ise suç; toplum halinde yaşama şartlarına yönelmiş her türlü saldırıdır.²⁴⁷

Başka bir tanıma göre ise suç, “halkın güvenliğini korumak için devletçe yayımlanan ve ceza tahdidini taşıyan bir konunun, sorumlu bir kişi tarafından, icrai ve ihtimali olabilen bir hareketle ve bir hak veya vazifeye dayanmaksızın ihlal edilmesidir.”²⁴⁸

Buna ilaveten, sosyal ilişkilerin yüzeyselliği ve toplum içerisindeki çözümler, anomik eğilimlerin birer sonucu olarak ortaya çıkabilir. Sonuç olarak suç, sosyal hayatın ortaya çıkardığı normalden sapar davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu normal ya da anormal davranışların neler olduğu ise, toplumların sosyal yapılarına, kültürel özelliklerine ve inanç sistemlerine göre değişebilmektedir. Bu nedenle, her toplumda sosyal bütünlüğün korunması ve üyeler arası çatışmaların önlenmesi için bütün toplum tarafından kabul gören farklı kurallar geliştirilmiş ve bu kurallar çerçevesinde davranış kalıpları oluşturmuştur.

²⁴⁴ Birsan GÖKÇE, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Ankara, Savaş Yayınevi, 3. Baskı, 2004 ,s.12.

²⁴⁵ KAYA, s.115.

²⁴⁶ İrem AYHAN, K.Mert ÇUBUKÇU, “Suç ve Kent İlişkisine Ampirik Bir Bakış”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ,Yıl/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, 2007, 30-55, s.31.

²⁴⁷ AYHAN, ÇUBUKÇU,s.32.

²⁴⁸ YILDIRIM,s.88.

Ancak, sosyal değişme toplumsal ilişkileri değişime uğrattıkça yeni suç teşkil edecek davranışlar ortaya çıkmış, önceden suç sayılan davranışlar meşruluk kazanmıştır.²⁴⁹ Wirth'e göre, kent; büyük, yoğun ve heterojen yapıda olup, karmaşık, işbölümüne dayalı ve ileri bir toplum düzenini simgelemektedir. Kentin bu yapısı bir kişinin, diğer bir kişiyi yakından ve derinlemesine tanımasını olanaksızlaştırır. Bu nedenle kurulan ilişkilerin niteliği, kırsaldan farklı olarak, gayri şahsi, yüzeysel ve geçicidir. Bu ilişki biçimi, toplumda kişiyi yalnızlığa, kayıtsızlığa ve güvensizliğe iter. Kentler tarih boyunca suçla birlikte anılmıştır. Heterojen ve kalabalık yapısı, sosyal kontrolün zayıf oluşu, zenginlik ve servetin kaynağı oluşu kentleri suç işlemek için cazip alanlar haline getirmektedir. Kent ve suç konusunda çeşitli teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki Chicago (Şikago) Okulu'nun ortaya koyduğu ekolojik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre; kentte yaşayan, toplumsallaşma sürecine kentte dâhil olan özellikle genç bireyler bir çelişki ile karşı karşıyadır.²⁵⁰

Bu çelişki geleneksel yaşamın değerleri ile giderek egemenliğini artıran kente ait yeni değerlerdir. Geleneksel değerler kentte yer alan kilise, aile, sosyal grupların baskısı altında bireye dikta ettirilir. Yaratılan bu baskının amacı bireye topluma has değerleri öğretmektir.

Diğer taraftan, kentin değişen ortamında birey daha çok okul, polis teşkilatı, arkadaş grubu vb. ikincil grupların etkisi altına girer. Kentin yeni ve cazip değerlerinin etkisi giderek artmaktadır. Çünkü birincil gruplar (aile, kilise, akrabalık) kentin cazibesi karşısında yeterince etkin olamamaktadır. İşte suç, davranış bozuklukları bireyin bu iki değer sistemi içinde ne yapacağını bilememesi, değerler arasında yaşadığı çelişkidir.²⁵¹

İkincil grupların egemenliği kaçınılmazdır. Kentle birlikte bireyi dizginleme, sınırlama işini daha çok resmi kurumlar üstlenecektir, bu ise, sosyal kontrolün zayıflaması sonucunu doğuracaktır. Çünkü birey ailesinin ya da içinde topluluğun dışında kalma korkusunu yitirdiği ölçüde, üzerindeki mevcut toplumsal kontrol azalacaktır. Kent ve suç konusunda bir diğer teorik yaklaşım Durkheim tarafından ortaya atılan, Merton tarafından geliştirilen “anomi” teorisidir.

Anomi, en basit anlatımıyla, bireyin geçirdiği toplumsal değişim ve dönüşüm sonucunda toplumsal kurallar karşısında afallaması, hangi kurala, nasıl bir toplum yapısına uyum sağlayacağı konusunda kararsız kalmasıdır.

²⁴⁹Şebnem KÜÇÜKŞENGÜL ÖZKAN, Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kentleşme Sürecinde Suç ve Suçluluk Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, Sivas, 1992, s.65.

²⁵⁰ KARASU, s.26.

²⁵¹ ÖZKAN, s.32.

Merton anomiyi, toplumsal yapı ile kültürel yapı arasındaki uyumsuzluk ve bunun neden olduğu “normal dışı” davranışlar olarak tanımlamaktadır.²⁵²

Durkheim’ e göre, birey hangi kuruma ve kurala uyacağını şaşırdığında, toplumla bütünleşmesi de zorlaşmaktadır. Köyden kentte göç ederek kentte gelen birey içinde yaşadığı kentte değişen toplumsal kurallar ve kurumlar karşısında anomi yaşayacaktır. Kırın gelenek ve töreleri ile kentin getirdiği yeni değerler arasında bir bocalama yaşaması kaçınılmazdır. Bu bocalamanın sonucunda birey toplumdan dışlanabilir, bu durum, dışlanan bireyin içinde saklı bulunan, o ana kadar dışa vurulmamış şiddet ve suç isteğini ortaya çıkarabilir. Toplumdan itilen birey suç işleme eğilimi içine girmektedir.²⁵³

Kent ve suç ilişkisine dair teorik anlamda dördüncü bakış açısı sosyal kontrol yaklaşımıdır. Bu yaklaşım temelde kentteki sosyal değişim ile suç arasında bir ilişki kurmaktadır. Sosyal değişim çeşitli biçimlerde yerel cemaat ilişkilerini etkilemektedir. Bu durum toplumsal yapıda çözülmeye neden olmakta, sosyal kontrol mekanizmasının bozulması ise suç ve davranış bozukluklarının önünü açmaktadır. Ne zaman ki toplum yapısı tahrip edilmektedir, o zaman suç artmaktadır. Aile, sosyal kontrol anlamında en etkili örgüttür.

Geleneksel değerlerin sağlam olduğu toplumlarda suç oranının düşük olduğu toplumlardır. Kentin suç üzerindeki etkisi yalnızca toplumsal denetimin zayıflaması ve ilişkilerin yüzeysel duruma gelmesi ile sınırlı değildir.

Kentsel alanlarda yaşanan çevre kirliliği, yoğun trafik, ulaşım zorlukları, geçim kaygısı, işsizlik, yüksek hizmet maliyetleri, ekonomik bunalımlar gibi sorunların varlığı, kişinin psikolojisinde olumsuz etkilere neden olduğu görülmektedir. Bu durum, şiddet eğilimini ve suç oranını artırmaktadır.²⁵⁴

Kentleşme geleneksel yapı değişimine yol açmaktadır. Geleneksel yapı değişimi; din, aile, ahlak vb. gibi görüşler sisteminin değişmesi anlamına gelmektedir. Bu değişim ise, heterojenliği ve çatışmayı ifade etmektedir. Bu olgunun, kişinin; bireyciliğine, toplumsal disiplin dışına çıkma ve şiddet oluşumuna yol açabileceği düşünülmektedir.²⁵⁵ Kentlerde somutlanan, tüm suç ve şiddet olaylarının kökenlerine bakıldığında, işsizlik, yoksulluk, evsizlik gibi bir dizi yoksunluk dikkati çekmektedir.

²⁵² Yakup ÇOŞAR, “Kentleşen Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”, **TBB Dergisi**, Sayı 56, 2005, s.287.

²⁵³ Nihat ERDOĞAN, *Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi*, Ege Üniversitesi Basımevi, Birinci Baskı, İzmir, 1991, s.23.

²⁵⁴ İsmail GÜLLÜ, “Suç Olgusuna Teorik Ve Eleştirel Bir Yaklaşım” **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (Özel Sayı I): 104-107, 2014, s.44.

²⁵⁵ YILDIRIM, s.121.

Ama tümü en doğrudan şekilde yoksulluk ile ilişkilidir.²⁵⁶ Kente ilk gelişte “daha iyi bir yaşam” ümidiyle gelen insanlar kentsel ortamlarda işsizlikle, enformel işlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. İşsizlik ile şiddet ve suç olayları arasında pozitif ilişki olduğu iddia edilmektedir.

Yıldız, Öcal ve Yıldırım, 2011 yılında yaptığı çalışmada, Kayseri ilinde 2002-2008 verilerini kullanmıştır. Bulgulara göre, işsizlik ve şiddet-suç olayları arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.²⁵⁷

Her işsiz insanın suça yöneleceği yargısında da bulunmamak gerekir. İşsizlik suçu anlamlandırmamıza yarayan yapısal bir ölçektir ancak bu suçu bütün nedenleriyle ortaya koyan bir değişken değildir. Kimi durumlarda işsizlik olgusu, suç oranını azaltan bir unsur olarak karşımıza çıkabilir. Benzer biçimde aile yapısının bozulması ve suç arasında bir ilişki vardır. Kontrol teorileri ailenin çocuğu suçtan alıkoyan bir özelliği olduğunu belirterek, bu durumun genel olarak suçu engelleyen bir özelliğe sahip olduğunun altını çizmiştir.

Ancak suçlu alt kültüre sahip grupları incelendiğinde, ailenin belirli durumlarda suça alıkoymaktan ziyade, suça neden olan bir faktör olarak ortaya çıkabileceğini söylenebilir.

Kentleşme ve suç arasındaki ilişki incelerken ve bunun nedenleri ortaya koyulurken suçun karmaşık yapısının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu nedenle kentleşmenin, özellikle sağlıksız kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı sorunları suça neden olan yapısal faktörler olarak algılayıp bireyleri suça teşvik eden daha küçük düzeydeki nedenleri, bilmekte fayda vardır. Suç birçok psiko-sosyal, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörün bir sonucu olarak ortaya çıkan bir olgudur. Benzer biçimde kentleşme her zaman için suça neden olur gibi bir yargıda bulunmak kentleşme süreci içerisinde ortaya çıkan belirgin değişiklikleri, gözden kaçırmamıza sebep olabilir. Bu bakımdan, kentleşme sürecinin dünyada hangi politik, ekonomik söylemler ve etkiler üzerinden gerçekleştiğini algılamadan, bu ilişkiyi anlamlandırmamız eksik tespitlerde bulunmamıza neden olabilir.

Daha açık bir ifade ile neoliberal politikaların kente ve kentte yaşayan bireylere olan etkilerini değerlendirmeden kurulan, kentleşme ve suç ilişkisi eksik bir değerlendirme olacaktır.²⁵⁸

²⁵⁶Celalettin ÇELİK, “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din” Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-Kayseri,2009, s.15

²⁵⁷Oğuz ÖCAL, Ertuğrul YLDIRIM, İşsizlik-Suç İlişkisi: Kayseri İli Örneğinde Makro ve Mikro Verilerden Kanıtlar, Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı, Emek Piyasaları ve İstihdam,15-17 Eylül 2011, Kocaeli, s.17.

Kentleşme ve suç arasındaki ilişkiyi inceleyen kimi uzmanlar özellikle kimi suçlarla kentlerin yapısı arasında belirli bir ilişki ortaya koymaktadırlar. Ferdinand, tarihsel karşılaştırma yaparak suç istatistiklerini incelemiş olduğu çalışmasında; sosyal yapı ve işlenilen suç türü arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından bahsetmektedir. Bu çalışmaya göre mala karşı işlenen hırsızlık suçları tarihi geçmişi olan ve sanayileşmesi ön plana çıkan kentlerde daha çok görülmektedir.

Bununla birlikte kırsal, tarımla geçinen bölgelerde ve görece olarak yeni sanayileşen kentlerde şiddet suçları daha sık işlenmektedir. Gelişmiş kentlerde mala karşı işlenen suçların fazla olmasının nedeni tüketim kültürünün bu kentlerde daha etkili olması ve görece olarak yoksun kimi bireylerin bu yoksunluğu suç işleyerek ortadan kaldırmak istemesi olabilir.²⁵⁹ Gümüş, kentleşme ve suç ilişkisini yapmış olduğu çalışmasında dokuz farklı değişken üzerinden incelemektedir.

Gümüş, kentleşme ve suç arasında ilişkisi olduğu düşündüğü değişkenleri üç ana grup olarak birbirinden ayırmaktadır buna göre:²⁶⁰

Kentleşme ve suç arasında bir ilişkiyi anlamlı kılacak üç ana değişken grubu vardır; ekonomik değişkenler, sosyo- ekonomik demografik değişkenler ve son olarak önleyici değişkenler. Buna göre suç ve kentleşme arasındaki ilişkiyi anlamlandıran ekonomik değişkenler kentteki kişi başına düşen milli gelir, işsizlik oranı, gelir dağılımı ve yoksulluk sınırı olarak ele alınırken sosyo-ekonomik demografik değişkenler kentin nüfus olarak yoğunluğu, coğrafi büyüklüğü, kentlerde yaşayan siyahî nüfusun oranı ve kentteki gençlerin liseden ayrılma oranları olarak alınmıştır. Önleyici değişkenler olarak ise polisle ilgili ayrılan güvenlik harcamalarıdır.

Gümüş, nüfusu iki yüz bini aşan 75 Amerikan kentini kapsayan çalışmasında, kentteki mala ve bedene yönelik işlenen suçlar ile kentin kişi başına düşen milli geliri, kentteki gelir adaletsizliği nüfus yoğunluğu ve kentteki siyahî nüfus oranı arasında ciddi bir ilişki bulmuştur.

²⁵⁸Gökhan GÖKULU, “Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, 2010,s.215.

²⁵⁹Ferdinand, T.,“The Theft/Violence Ratio in Antebellum Boston” *Criminal Justice Review*, 1991,s. 42-58.

²⁶⁰Erdal GÜMÜŞ,“Crime in Urban Areas: An Empirical Investigation” **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, 2004, Vol. 4, No. 7 s. 98-109.

Buna göre; kişi başına düşen milli gelir arttıkça, suç oranları azalmakta; gelir adaletsizliği, nüfus yoğunluğu ve kentteki siyahî ırkın nüfusa oranı arttıkça, suç oranları artmaktadır.²⁶¹ Bu çalışma kentleşme olgusunun farklı boyutlarının suç açısından farklı anlamlar taşıyabileceğini göstermesi bakımından anlam taşımaktadır.

Daha açık bir ifade ile kentleşme süreci sonucu ortaya çıkan kimi durumlar, suç oranını artırırken bazı durumlar da suç oranını azaltabilmektedir.

Örneğin; sağlıklı bir kentleşme süreci sonucunda gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması suç oranlarını azaltan bir rol oynayacaktır. Benzer biçimde kişi başına düşen milli gelirin artması suçu azaltıcı bir rol oynayacaktır. Kentleşme ve suç ilişkisinde ve kentte doğan suç konusunda, kente göç edenler ile suç arasında bir ilişki kurulmaktadır.

Bunun en önemli nedenlerinden biri, göç sonucu ortaya çıkma ihtimali yüksek olan uyum sorunlarıdır. Göç özellikle aile bağları, toplumsal kontrol mekanizmaları üzerinde olumsuz etkilere sahip bir süreçtir. Temel toplumsal kurum olarak sosyo-kültürel sürekliliğin ve geleneklerin koruyucusu olan aile kurumunun göç süreci sonucu etkisini yitirmesi durumunda köksüzleşme ve yabancılaşma olguları ortaya çıkmaktadır.²⁶² Göç ve suç arasındaki dikkat çekici noktalardan birisi, ilk nesil göç edenlerin suç işleme oranlarının sanıldığı gibi aksine çok yüksek olmamasıdır. Göç ve suç arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalardan biri olan Sellin'in, araştırmasında pek çok suç açısından göç edenlerin kent sakinlerine oranla daha düşük suç oranına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte göç edenlerin çocukları açısından suç işleme eğilimleri incelendiğinde bu oranın, yerli halka oranla oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.²⁶³

Özellikle göç eden ikinci nesillerin suç işleme oranlarının yüksek olması, arada kalmanın vermiş olduğu kafa karışıklığı ve ailenin kırsala göre çocuk üzerindeki toplumsal kontrol etkisinin zayıflaması olabilir. Aile, çocuğun arkadaş çevresini, içine girdiği ortamları, etkileşimde bulunduğu çevresel etkenleri özellikle büyükşehirlerde daha az kontrol altına alabilmektedir. Kent güvenliği açısından değerlendirildiğinde, küreselleşme sürecinin etkisi ile birlikte suç ve göç arasındaki ilişkinin boyutlarının sadece iç göçle sınırlı kalmadığı uluslararası göç ve yasadışı göç kavramlarının da bu süreçte ön plana çıktığı gözlenmektedir. Organize suç örgütlerinin gerçekleştirmiş olduğu insan kaçakçılığı, kadın ticareti gibi yasadışı faaliyetler göçle beraber ortaya çıkan suç olaylarının artmasına sebep olmaktadır.

²⁶¹ GÜMÜŞ, s. 98-109.

²⁶² GÖKULU, s.185.

²⁶³ GÖKULU, s.244.

Organize suç örgütlerinin para kazandığı uyuşturucu kaçakçılığı, hayat kadınlığı gibi yasadışı göç faaliyetleri suç ve göç arasındaki ilişkiyi belirginleştirmektedir.²⁶⁴

2.3.3. Türkiye’de Şiddet ve Suçun Kentteki Görünümü

Kentlerde somutlanan tüm suç ve şiddet olaylarının kökenlerine bakıldığında, işsizlik, yoksulluk, evsizlik gibi bir dizi yoksunluk dikkati çeker. Ama tümü en doğrudan şekilde yoksulluk ile ilişkilidir. Özellikle, büyük metropoliten alanların yapısal özellikleri kapsamında ele alınan şiddet içeren suçlar, eşitsizliklerin bir bedeli olarak görülmektedir.²⁶⁵

Kent yoksulluğu ve şiddetin literatürde bir arada değerlendirilmesi dikkat çekmektedir. Yoksulluğun ne zaman şiddete dönüşebildiği, hangi yoksulların şiddete eğilim gösterdikleri, üzerinde derinlemesine çalışılan konulardandır.

Sosyo-ekonomik koşullardaki farklılıkların sonucu olarak; kentsel alanlardaki zorbalık ve şiddette dayalı suç, geniş bir oranda çeşitlenmektedir.

Literatürde, bu konuda iddia edilen bir nokta da; şiddete dayalı suç ile mekân arasında pozitif bir ilişkisinin varlığıdır: Gettolarda / gecekonduarda / varoşlarda / kenar mahallelerde şiddetin bir alt-kültürü yansıttığı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda yoksullukla ilişkilendirilmekte ve vurgu yapılmakta; yoksulluk kültürü içinde bir kabadayılık ve heyecan olarak yorumlanmaktadır.²⁶⁶

Sosyoloji ve ilgili sosyal bilimler alanlarında, çok sayıda araştırmaya, işsizlik ve suç ilişkisinin konu oluşturduğu görülmektedir. Bazı çalışmalar işsizlik ile suç arasında pozitif bir ilişki ortaya koyarlarken, bazıları da etkinin negatifliği ya da hiçbir etkisi bulunmadığı üzerinde görüş bildirmektedirler. Sosyal bilimler literatüründe, 1916 yıllarından bu yana yapılmış çalışmalarda, işsizlik ile suç oranları arasında güçlü bir ilişkinin varlığı söz konusu edilmiştir.²⁶⁷

²⁶⁴ Savona, E., di Nico.la, A., & da Col, G., 1998. Dynamics of migration and crime in Europe: New patterns of an old nexus. In A. P. Schmid (Ed.), Migration and crime. Proceeding of the International Conference on Migration and Crime: Global and Regional Problems and Responses,’ Courmayeur Mont Blanc, Italy, October 5–8, 1996 sayfa 61–91 Milano: ISPAC. Aktaran: GÖKULU, s.143.

²⁶⁵ Blau, J.R. - Blau, P.M. (1982) “**he Cost of Inequality: Metropolitan Structure and Violent Crime,** **American Sociological Review,** Vol: 47, No: 1: 114 Aktaran: KAYA, s.100.

²⁶⁶ KAYA, s.108.

²⁶⁷ Sellin, T., Research Memorandum on Crime in the Depression Social Science Research Council, Bulletin 27, N. Y. 1937, aktaran,KAYA,s.117.

Yakın zamanlı ulusal ekonomik politikaların sosyal sonuçlarına ilişkin çalışmalar içinde de işsizlik ve suç ilişkisine de yer verildiği görülmektedir.²⁶⁸ Bu çalışmalarda da suç-bilim teorilerinin geleneği olan işsizlik ve suç arasında pozitif ilişkinin varlığı söz konusu edilmektedir.

Ancak; Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Suç ve Suçlu Profili 2” araştırmasında, gözaltına alınanların mesleklerine göre genel dağılımlarına bakıldığında; şiddet ve suç işlemede oransal yığılmanın en çok kendilerini “serbest meslek” kategorisi içine yerleştirenlerde (%40) gerçekleştiği görülmektedir. Bunu oransal büyüklük açısından “belirli bir işi yok” diyenler (%20), “işçi” olduklarını belirtenler (%17) ve “esnaf” olduklarını belirtenler (%14) izlemektedir. Bu oranlar da, işsiz olduklarını belirtenlerin suçluluk oranının, kendilerini serbest meslek (özel bir mesleği olmayıp ta geçinmek için niteliksiz her türlü işlerde çalışabilenler) içinde görenlerden sonra geldiğini ortaya koymaktadır.²⁶⁹

Türkiye’deki cezaevlerinde hükümlü bulunan suçlular üzerine gerçekleştirilen bir araştırma ile Doğu Anadolu Bölgesi cezaevlerinde hükümlü bulunan suçlular üzerine yapılan bir araştırmanın bulguları, işsiz olanların suçluluk oranlarının düşük olduğunu ortaya koymaktadır.²⁷⁰ Doğu Anadolu Bölgesindeki cezaevlerinde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları; hükümlülerin en çok “esnaf” (%27) ve “çiftçi” (%24) iş kollarında/mesleklerde yoğunlaştığını ortaya koymuştur.

Bunu “işçi” olanlar ile (%20) “işsizlerin” (%18) suçluluk oranı izlemektedir. Bu bulgular, işsiz olanların suçluluk oranının, esnaf ve çiftçi kategorisinde yer alanlara göre daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır.²⁷¹

Bu bulgular, işsizlik faktörünün araştırmalarında baskın olanın, suç faktörü olmadığını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, işsizlik faktörü, suçluluk araştırmalarında tek başına yeterli bir neden olarak görülemez denilebilir.

Suç işlemede, işsizlik faktörünün yanı sıra; yüksek enflasyon, toplumsal yabancılaşma, kültür bunalımı, güvenlik hizmetlerinin yetersizliği gibi faktörler de etkili olmaktadır.

²⁶⁸Brenner, H.M, Time Series, Analysis of Relationships Between Selected Economic and Social Indicators Vol. I. Final Report on Contract. U.S. Department of Labour, Manpower Administration, 1971. Aktaran: KAYA, s.125. <<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/45040NCJRS.pdf>> Erişim Tarihi: 20.09.2015.

²⁶⁹Zahir KIZMAZ, “Ekonomik Yapı Ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme” **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Fırat University Journal of Social Science Cilt: 13, Sayı: 2, Sayfa: 279-304, ELAZIĞ-2003, s.289.

²⁷⁰Tülin İÇLİ, **Türkiye’de Suçlular: Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Özellikler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 71, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1994, s.67.

²⁷¹KIZMAZ, s.290.

Türkiye açısından şiddetin ve suçun kentteki görünümü ise, ağırlıklı olarak kalabalık yani büyük kentlerde yoğunlaşmaktadır. Şiddet nedenleri ile düşünüldüğünde, insanın her yerde gösterebileceği bir davranış biçimi olup, kentsel ya da kentte görülen şiddet-suç denildiğinde akla gelen şiddetin her türünün ve suçun istatistiksel ya da sayısal olarak yoğunlaşması durumudur. Aile içi şiddet, kadına ve çocuğa yönelik şiddet, gençler arasında yaşanan şiddet, (okulda ya da sokakta) ve siyasal şiddet vb sayılabilir. Ülkemizde şiddetin en sık görülen biçimi, kadına ve çocuğa yönelik şiddettir. Kadına ve çocuğa yönelik şiddetin önleyici kamu politikalarına rağmen hala devam ettiği ve ülkenin gündeminde olduğu açıktır.²⁷²

Okulda ya da sokakta gençler arasında da şiddet yine kentlerde görülen bir durumdur. Okul içinde ya da dışında gençlerin şiddete başvurmaları gözlenen bir durumdur. Gençler arasında zorbalık, kabadayılık, saldırganlık ve çeteleşme vb davranışlar, içinde bulunulan sosyo-psikolojik ve ekonomik yoksunluklar gerekçeleriyle beslenerek ortaya çıkmaktadır.²⁷³

Şiddet konusunda verilebilecek bir diğer örnek, özellikle ülke gündeminde son birkaç yıldır sıklıkla görülen ancak 1970'lerin Türkiye'sinin acı deneyimler yaşadığı şiddetin siyasal türüdür. Türkiye'de 1960'lı yılların sonlarında başlayan, 70'lerde artan ve 1980'lere kadar devam eden ana aktörünü gençlerin oluşturduğu siyasal şiddet ve terör olayları ile karşı karşıya kalmıştır.²⁷⁴

Son birkaç yılın Türkiye'sinde ise, gençlerin toplumsal-siyasal gündeme ilişkin itirazlarını sokak gösterileri ve olayları ile yansıttığı, kamusal alanların ve sivillerin zarar gördüğü pek çok olay yaşanmaktadır.

Kentsel suçlar ya da kentte doğan suçlar olarak; Türkiye açısından bakıldığında aşağıdaki suç türleri ve oranları görülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlığı'nın yayımladığı rakamlara göre; Türkiye'de 2003-2004 yıllarında, Terör Suçları 1.500-2.000; Toplumsal Suçlar 3.500-5.500; Kaçakçılık 15.000-19.000 sayılarında seyrederken, Asayiş Suçları, 320.000-350.000'lere ulaşmaktadır.

²⁷² <<http://www.haber7.com/kadin/haber/1314840-kadina-siddetin-en-az-ve-en-cok-oldugu-bolge>>E.T. 10.10.2015; <<http://www.milliyet.com.tr/kadina-yonelik-siddetin-haritasi-gundem-1924868/>>0.10.2015; <http://siddetinonlenmesi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/04105755_literaturtaramasi.pdf>E.T. 10.10.2015.

²⁷³ Cemal AKÜZÜM, Behçet ORAL “Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Açısından Okullarda Görülen En Yaygın Şiddet Olayları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl:19, Sayı:61, Kış 2015, s.6.

²⁷⁴ KELEŞ, ÜNSAL, s.35.

Son beş yıllık Asayiş Suçları rakamları ise, düzenli olarak bu tür suçlarda artışın devam ettiğini göstermektedir. Aynı kaynaktan elde edilen, “Mala Karşı İşlenen Suçlar” listesinde ise, “Evden Hırsızlık” suçlarında, nüfus/suç sayıları çerçevesinde, 100.000 kişiye düşen olay sayısı bakımından en az olay sayısı Bilecik ve Gümüşhane’de 7-8 iken; en fazla olay sayısının Antalya 220, Denizli 215, Balıkesir 180 ve İstanbul 127 olarak izlenmektedir. Ankara bu suç türünde 56 olayla orta düzeyde sayılabilir. “İşyerinden Hırsızlık” suçlarında da yine Antalya 157, Denizli 124, (Yalova 109), Balıkesir 107, İstanbul 93 olayla benzer sıralamayı korumaktadır. Ankara da; 65 olay ile benzer görünüm çizmektedir.²⁷⁵

2.4. Kentsel Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı; 1970 ve 1980’de Fransa’da sosyal güvenlik sistemi dışında kalan bazı marjinal grupların durumunu tanımlamak, bu grup içinde yaygın hale gelen işsizlik ve yoksullukla birlikte grubun sosyal dışlanmasını ve kırılganlığını analiz etmek için kullanılmıştır. Avrupa Birliği sosyal dışlanmayı; *“bireylerin ya da grupların yaşadıkları toplumlara tam olarak ya da kısmi olarak entegrasyonunu engelleyen süreçler”* olarak tanımlamaktadır.²⁷⁶

Sosyal dışlanma; kişilerin yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum; bu kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır.

Bu kesimin elindeki güç oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleşmektedir; dolayısıyla da bu kesim genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hissetmektedir.²⁷⁷

Sistemden hiçbir şey beklemeyen bu kenarda kalanlar, kendilerini piyasa ekonomisinden yalıtın çözümler üretmeye çalışırlar. Gettolarda yaşayan bu insanların sistemle bütünleşme beklentileri kalmadığı gibi sistemin de bu insanlara ihtiyacı yoktur.

²⁷⁵Emniyet Genel Müdürlüğü, <<http://www.egm.gov.tr/asayis/istatistik/hirsizlik1.asp>>Erişim Tarihi:11.06.2015;

²⁷⁶Saniye DEDEOĞLU, “Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı,66 Cilt:1, 2011,s.29.

²⁷⁷Fikret ADAMAN, Çağlar KEYDER, “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu Ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma”, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006Raporu<http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006_study_turkey_tr.pdf> Erişim Tarihi: 30.10.2015. s.65.

Bu nedenle de bu insanlar kendilerine çoğunlukla da yasal olmayan- bir dünya kurdukları görülmektedir.²⁷⁸

Sosyal dışlanma kavramı; statik olmaktan çok dinamik bir kavramdır ve bir süreci ifade etmektedir.²⁷⁹ Yoksulluk hem bir kavram hem de bir süreç olarak sosyal dışlanma kavramı ve süreçleri üzerinde etkili olmaktadır. Sosyal dışlanmanın tanımlanmasında daha önce yapılmış ve halen yapılmakta olan deneysel ve kavramsal yoksulluk araştırmalarından yararlanılmakta; sorunu daha geniş ve çok boyutlu olarak ele almanın yolları araştırılmaktadır. Aynı zamanda yoksulluğu yaşayan kişi/gruplar açısından düşünüldüğünde de, dışlanmanın ekonomik boyutunu oluşturduğu söylenebilecek yoksulluğu, diğer dışlanma boyutları (sosyal, kültürel, mekânsal, siyasal) üzerinde de etkili olduğu saptanabilmektedir. Ayrıca sosyal dışlanmayı yalnızca yoksulluk üzerinden değerlendirmek de mümkün değildir.

Yoksulluğu da kapsayan daha geniş bir boyuta sahip olan sosyal dışlanma; yoksul olmayan ancak; örneğin göçmen, azınlık, engelli, yaşlı, bazı kadın ya da çocuk gibi farklı kategoriler içerisinde bulunan kişi veya grupların da toplumdan dışlanmasını içerecek şekilde kapsayıcıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi; sosyal dışlanma çok boyutlu bir olgudur. Sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyo-kültürel ve mekânsal boyutları olduğu kabul edilmektedir.

En uç noktasını “*hayattan dışlanma*”nın yani; yaşamını biyolojik olarak bile sürdürememenin oluşturduğu boyut ekonomik dışlanma boyutudur. Bu boyut iş piyasasından, mal ve hizmet piyasasından ve tüketim toplumundan dışlanmayı içerir.²⁸⁰ Sosyo-kültürel boyut inanç, etnik köken, cinsiyet, kültürel özellikler temelli farklılıklar ışığında sosyal ve kültürel hayata yeterince katılamamayı ifade eder. Mekânsal boyut ise; farklı görüntülere sahiptir.

Bu araştırmanın konusuyla ilişkili olarak kentin dönüşümünde söz sahibi olamamak, kentte kendine yer bulamamak ve giderek kentsel alanlardan dışlanmak bu boyutla ilintilidir. Sosyal dışlanmanın burada belirlenen kapsayıcı boyutları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu boyutlar çoğu zaman birbirini tamamlayan, iç içe geçmiş, bütünsel bir görüntü sunmaktadırlar.

²⁷⁸GÜNEŞ, s.456.

²⁷⁹ÇAKIR, Ö., s.83.

²⁸⁰ADAMAN, KEYDER. s.9.

2.4.1. Dışlanma ve Kentsel Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı pek çok araştırmacı tarafından tanımlanmıştır. Birbirinden farklı ve birbirine benzer çok sayıda tanım geliştirilmiştir. Şekil 10’da görüldüğü gibi; Farrington, “süreçler”, “insanlar” ve “çevresel faktörlerden” oluşan ve sosyal dışlanma kavramının anlaşılmasına yardım eden tanımlama sınıfları oluşturmuştur.²⁸¹

Şekil 10: Sosyal Dışlanma Tanımlarının Sınıflandırılması

Tanımlama Sınıfı	Tanımlama İsmi	Açıklama
Süreçler	Durum ve Süreçler	Dışlanma, kabul edilmeme, hariç tutulma, istisna edilme durumu veya süreçleridir
	Çok Yönlülük	Sosyal dışlanmaya neden olan, dinamik bir biçimde işleyen farklı kaynaklar ve farklı süreçler bulunmaktadır
	Birleşme	Dışlanma süreçleri ve sonuçları, tehlikeli durumlar birbiriyle birleşmekte ve eklenmektedir
İnsanlar	Sosyal İlişkiler	İnsanlarla toplum arasındaki sosyal bağın kopması, topluma katılımının engellenmesi
	Dışlanmışlar	Dışlanma bir bütün olarak bireylere, toplumlara, gruplara göre ifade edilebilir, bununla birlikte herkesi etkiler
Çevre	Ekonomik ve İşgücü Piyasası	Dışlanma öncelikli olarak işgücü piyasasından, ekonomik yeniden yapılanmadan ve risk alma yetersizliğinden kaynaklanmaktadır
	Sosyal Sistemler	Dışlanma sosyal sistemin (ekonomik, sosyal, kurumsal, bölgesel ve simgesel) çökmesiyle meydana gelir
	Kaynaklar ve Beklentiler	Sosyal dışlanma ya kaynakların eksikliğinde ya da beklentilerin yetersizliğinde görülür

Kaynak: ARSLAN, 2013, s.8. 'den alıntıdır.

Birinci gruptaki tanımlar sosyal dışlanmanın çok yönlü, birbirini etkileyecek şekilde çok boyutlu, dinamik bir süreç olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu sürecin sonuçları ise durumu ifade etmektedir.

Bireyi ve/veya grubu toplumun üyesi yapan, ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.²⁸² Sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ya da mekânsal ihtiyaçlardan herhangi birinin karşılanmaması diğerlerini de etkileyip, sosyal dışlanmanın etkisini arttırmaktadır. İkinci grup tanımlar incelendiğinde; insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerindeki bozulmaların öne çıktığı görülmektedir. Sosyal bağların kopuşu ve sosyal süreçlere katılımın engellenmesi sonucunda topluma entegrasyonun zorlaşması bu tanımların temel vurgusunu oluşturur.

²⁸¹ ARSLAN, s.7.

²⁸² Tijen ŞAHİN, Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal yardım Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2010, s.143.

Sosyal dışlanma, sosyal bağlardaki bozulmalar ve genel dezavantajlılık durumunu ifade etmektedir. Topluma katılmanın ya da toplumun bir parçası olarak kabul edilmişliği yansıtan sosyal bütünleşmenin ve kaynaşmanın karşıtıdır ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yaşamda yer alamama, yabancılaşma ve toplumun genelinden uzakta kalmadır.²⁸³ Üçüncü grup tanımlar ise; çevresel koşullardan yola çıkarak ekonomik ve sosyal çevreye odaklanır. Dışlanma, bireyin ekonomik ve sosyal çevrenin dışında kalması ile ortaya çıkar ve kaynakların yetersizliği ve beklentilerin düşüklüğü de dışlanmayı artırır. Toplumsal sistemlerdeki yetersizlik ve/veya bizzat bu sistemlerin sosyal dışlanmayı ortaya çıkarması söz konusu olabilir. Tanımlar arasındaki benzerlikler düşünüldüğünde de temel vurgunun ekonomik boyut üzerinde olması (sosyal, kültürel, siyasal ve mekânsal boyutları göz ardı etmeden) ve çoğu zaman sınıf altı²⁸⁴, yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşma, irtibatsızlık, yoksunluk, marjinallik, bütünleş(e)meme gibi terimlerle birlikte kullanılmasıdır.²⁸⁵ Ancak nispeten yaygın olarak kullanılan ve sosyal politika literatüründe en genel tanım olarak kabul edilen bir tanım Walker and Walker tarafından geliştirilmiştir.

Walker and Walker sosyal dışlanmayı, “*kişinin toplumla bütünleşmesini belirleyen sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlardan tamamen ve kısmen dışlayan dinamik bir süreç*” olarak tanımlamıştır.²⁸⁶ Toplumsal dışlanma kavramı yoksunluğa neden olan ilişki ve süreçlere odaklanmaktadır.

Bu nokta dışlanma kavramını, yoksulluğu sonuç ve statik bir durum olarak değerlendiren birçok yoksulluk yaklaşımlarından ayırmaktadır.²⁸⁷ Farklı dışlanma tanımları yapılmasına rağmen, kavram genel olarak “toplumsal bağların kopması” olarak “birey ve grupların içinde yaşadıkları topluma tam katılımdan kısmen yâda tamamen dışlanma süreçleri olarak” tanımlanmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı gelişmiş ülkelerden sonra, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk analizlerinde kullanılmaya başlanmıştır.

²⁸³ ARSLAN, s.9.

²⁸⁴ Sınıf-altı biçiminde tanımlanan kitleye daha çok Birleşik Devletler’in metropollerinde ve ‘dünya kenti’ biçiminde tanımlanan Batılı ülkelerinin metropollerinde rastlanmaktadır. Daha az yaygın olmakla beraber, gelişmekte olan ülkelerin en büyük kentlerinde de benzer bir kitlenin ortaya çıkmakta olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de ise; sokak çocukları, baliciler vb. olarak nitelenenler dışında, sınıf-altı ile benzerlik kurulabilecek yaygın bir kitle gözlenmemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz:BIÇKI,s.106.

²⁸⁵ ŞAHİN,s. 22.

²⁸⁶ Ersin KAYA, Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli, Yayımlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi,Ankara,2009, s.46.

²⁸⁷ Saith, R. “Social Exclusion: The Concept and Application to Developing Countries”, Queen Elizabeth House, University Of Oxford, Working Papers Series Report, Vol:72, 2001,s.10-13.Aktaran,YUNCU,s.121.

Son yıllarda, Türkiye’de de kentsel yoksulluk araştırmalarının²⁸⁸ merkezinde yer alan bir kavramdır. Toplumsal dışlanma, özellikle kentsel alanlarda yoksulluğun yeni formlarını anlamak ve açıklamak için kullanılan tartışmalı bir kavramdır. Toplumsal ve mekânsal ayrımlaşma, dışlanma olgusu yeni kentsel yoksulluğun önemli boyutlarını oluşturmaktadır. Türkiye’de yoksulluk ve eşitsizlik, 1980 sonrası emek ve sermaye ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve bu düzenlemeyi destekleyen yeni liberal politikaların uygulanması sonucunda tekrarlanan krizler ile birlikte daha da derinleşmiştir. Yeni liberal politikalar ile uygulamaya konulan ekonomik yeniden yapılanmanın yoksullaşma üzerindeki etkisini iki yönde değerlendirmek mümkündür. Birincisi, işçi sınıfının örgütlülük gücünün zayıflatılması ücretler seviyesinin düşmesini etkilemiştir. Diğer yandan, dolaylı ücret kategorisi içinde düşünebileceğimiz devletin kamusal hizmet harcamaları sınırlandırılmıştır.²⁸⁹ Bu gelişmeler yoksulluğun derinleşmesi ve yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Yeniden yapılanma sürecinde oluşan krizlerin toplumsal sınıflar üzerindeki derin etkisi ve yaşam kalitesinin düşmesi, Türkiye’de 1990 sonrası yoksulluk konusuna olan ilginin artmasına ve araştırmaların çoğalmasına neden olmuştur.

Birinci grupta yapılan çalışmalar genel olarak gelir, tüketim harcamaları ve sosyal göstergelere dayanarak Türkiye’de yoksulluğun boyutunu analiz etmektedir. İkinci grup çalışmalar ise, “yeni kentsel yoksulluk” odaklı yoksul hanelerde yapılan sosyolojik içerikli çalışmaları kapsamaktadır. Kent ekonomisinin formel yapısı içinde sürekli ve düzenli çalışmadan yoksun olan, düzenli gelir birikimi sağlayamayan yeni yoksullar, olması gereken ölçüde ailenin yeniden üretimini (çocukların gereği gibi beslenme ve eğitimi) dahi karşılayamayacak durumda gözükmektedirler.

Bu süreç, kentlerde geçimini ve en temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çeken ve bu zorluklardan dolayı, valilik, belediye ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarına başvuru yaparak yaşamını yardıma bağlı sürdürmek zorunda kalan bir toplumsal kesimin oluşmasına neden olmaktadır.²⁹⁰ Kent ekonomisi içerisinde “yoksul” ve “yoksun” olarak ayrılan gruplar, kent içerisinde dışlanan gruplar olarak tanımlanan yeni yerleşim-yaşam formlarını oluşturmaktadırlar.

²⁸⁸Adaman, F., Keyder, Ç. 2006. Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma <ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf> Erişim Tarihi: 12.07.2015.

²⁸⁹ KAYGALAK, s.128.

²⁹⁰ GÜNEŞ, s.55.

Özellikle kente göç eden ilk nesillerin oluşturduğu gecekondu alanları, bu dışlanmanın rahatlıkla görülebildiği alanlardır. Hem mekânsal açıdan, hem de yerleşiklerin gösterdiği davranış ve birbirlerine uyum sağlayamamaları açısından.

2.4.2. Dışlanmanın Kentteki Görünümü

Türkiye’de sosyal dışlanma kavramı kendisini başka kentten bir sebeple göç edenlerde, o kentin hemşerisi olmayanlarda göstermektedir. Ayrıca gecekondulaşma ile çöküntü alanlarında ve göçmen konularında sosyal dışlanmaların yaşandığı bilinmektedir.

Işıkkaya, çöküntü bölgelerini, “genellikle siyasi ve ekonomik krizler sonucu oluşan sosyal hareketlerin yerleşim yerlerine olumsuz yansıması” olarak nitelendirmektedir. Buna göre “bölgedeki nüfusun ekonomik koşullarının yetersiz olması, bina bakım ve onarımı ve proje yatırımı için yeterli kaynağa sahip olmaması veya ikincil finans kaynaklarına ulaşamama, genel planlama sistemi, kurumsal yapı eksikliği, sorunların büyük bir kısmını oluşturmaktadır.”²⁹¹ Çöküntü bölgesi, sadece fiziki bozulmayı ve altyapı sorunlarını içeren bir kavram değildir. Türkiye’de Çöküntü bölgesi toplumsal dışlanmayı ve damgalanmayı içinde barındıran bir kavramdır. Sosyal dışlanma, bireylerin toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata katılımını engelleme anlamına gelmektedir.

Bu durumun sonucu olarak birey ekonomik açıdan, eğitim öğretim imkânları açısından ve toplumsal iletişim ağı oluşturma açısından mahrum duruma düşmektedir.²⁹² Sosyal dışlanma sonucu oluşan çöküntü bölgelerinde yaşayanlar, ekonomik açıdan yoksun toplumsal açıdan etiketlenmiş bireyler olarak suç işlemeye yatkın hale getirilmektedirler.

Çöküntü bölgeleri yoksulluğun, işsizliğin ve eğitimsizliğin kentsel mekânda yoğunlaştığı bölgeler olarak gelişmekte, bu süreç içerisinde düzenli bir çalışma ve aile hayatı konusunda rol sembolü olabilecek ve yeni iş fırsatları hakkında bilgi verebilecek kişiler bu bölgeleri terk etmektedir. Buna bağlı olarak bu tür bölgelerde ortak bir dışlanma ve aşağılık duygusu gelişmektedir. Toplumun ve kamu otoritelerinin mekânsal damgalanmaya bağlı olarak gelişen ayrımcı tavırları bu tür bölgelerdeki sorunları daha da pekiştirmektedir.²⁹³

²⁹¹Devrim IŞIKKAYA, Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul,2008,s.56.

²⁹²Adaman, F. ve Keyder, Ç., “Türkiye’de büyük kentlerde gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan Yoksulluk ve sosyal dışlanma, <http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf,2006,s.13.>Erişim tarihi:10.06.2015.

²⁹³Serkan GÖLBAŞI, **Kentleşme ve Suç**” On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2008,s.112.

Bu açıdan değerlendirildiğinde; çöküntü bölgelerinin ortadan kaldırılması ve sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi bakımından belediyelere ve hükümetlere büyük görevler düşmektedir. Bu bölgelerin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, yalnızca fiziki iyileştirmeleri içermemelidir.

Fiziki sorunların dışında bireyleri sosyal ve ekonomik olarak da kentle bütünleşmesi sağlanmaya çalışılmalıdır. Son dönemlerde Türkiye' ye Orta Doğu'dan özellikle de Suriye'den gelen göçmenler sosyal dışlanma sorununun en önemli örneğidir. Ülkelerindeki savaş ortamından kaçıp Türkiye'ye sığınan göçmenler zaman zaman dışlanmakta ve bazı haberlere göre, hayat pahalılığından, artan kiralardan ve vergilerden sorumlu tutulmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTSEL BİR SORUN ALANI OLARAK SOKAKTA ÇALIŞAN\ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR: ISPARTA İNCELEMESİ

3.1.Çalışmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, kentleşme sürecinde kentsel sorun alanlarının sokakta çalışan \ çalıştırılan çocuklar boyutuyla incelemek ve sokakta çalışan çocukların şu anki durumlarını ve sorunlarını belirlemektir. “*Sokakta çalışan çocuk*” sorunu; bir bakıma ailelerin yoksul olmaları ve iş bulmakta sorun yaşamaları nedeniyle birçok ailenin çocuğunu ailenin bütçesine katkı sağlaması için çalışmaya zorlamalarından kaynaklanır. Diğer bir deyişle, sokakta çalışan çocuk sorunu, ailenin çocuğunu zorla çalıştırmasının da ötesinde, kentsel yoksulluğun bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır.

Aynı şekilde hane halkı reisinin hasta ve yaşlı olması, aileleriyle olan düzensiz-sorunlu ilişkileri de çocukların çalışmasına doğrudan yol açan faktörlerden biri olarak rol oynamaktadır.²⁹⁴ Türkiye’de sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, genelde herkesin ilgi duyduğu popüler konular olmasına karşın, bu konuda yapılan durum saptama çalışmalarının yetersiz ve sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Özellikle 1950’li yıllarda başlayan iç göçe bağlı olarak kırsaldan kente göçün ve gecekondulaşmanın olması ile bu sorun gün yüzüne çıkmıştır. Ekonomik sıkıntı da bunu tetikleyen faktörlerin başında gelmektedir.

Ekonomik sıkıntının ülke genelinde yaşandığı diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi bizde de bu problem beraberinde sokağa itilen çocuk sayısında artışı getirmiştir.

Ancak bu konuda yapılan durum tespit çalışmalarının çok yetersiz olduğu izlenmektedir. Bu durumu, yapılanların belli bir sistematik içinde olmayışına, sürekliliği olmayan, sadece o günü saptamaya yönelik çalışmalar olmasına bağlayabiliriz. Burada söz konusu olan Isparta il sınırları içindeki kayıt dışı işlerde çalışan çocuklardır. Çocukların, kentsel bir sorun olan yoksulluğun yaratmış olduğu olumsuz koşullar nedeniyle sokağa çıkma süreçleri ile sokaktaki deneyimlerine ilişkin tutum ve değerlendirmelerini betimlemeye ve yorumlamaya çalışılmaktadır ve bu konuda çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu temel amaç doğrultusunda, Isparta’da bulunan sokakta çalışan veya aileleri tarafından çalıştırılan çocuklardan alınan bilgiler çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

²⁹⁴Tülay ÖZKOÇ, “Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme”, *Eğitim Dergisi*, Sayı:34, 2012, s.5.

1. Isparta’da sokakta çalışan\çalıştırılan çocukların eğitim durumu, yaş ve cinsiyet dağılımı nedir?
2. Ailenin eğitim durumunun çocuğun sokakta çalışmasındaki rolü nedir?
3. Çocukların sokakta çalışmasında aile yönlendirmesinin payı nedir?
4. Sokakta çalışan çocuklar bir sebeple göç etmiş olan ailelerin çocukları mıdır?
5. Çocuğun sosyal çevresiyle ilişkilerinin boyutu nedir?
6. Çocuklar ne tür işler yapmaktadırlar?
7. Çocuğun ailesi, arkadaş çevresi ve eğitim hayatıyla ilgili düşünceleri nelerdir?
8. Çocuğun gelecekte beklenenleri nelerdir?

3.2. Çalışmanın Önemi

Çalışan çocuklar sorunu, çok boyutlu bir sorundur. Bu sorun; sorun alanı, sorunun ortaya çıkmasını etkileyen etmenler ve ortaya çıkan görünüm açısından birden fazla yüzü olan bir sorundur.

Çalışan çocuklar sorununa etki eden ailesel faktörler, sorunun mikro yüzünü meydana getirirken; çocukların çalışmasına yol açan ülke düzeyindeki yoksulluk, işsizlik, değişim süreci, göç gibi faktörler ise sorunun makro yüzünü oluşturmaktadır.²⁹⁵ Sorunun makro yüzünde karşımıza çıkan kent, kentleşme olguları ise, toplumların yaşamlarında son derece önemli kavramlardır.

Kentlerin çekici tarafları ve kır yaşantısının itici özellikleri birleştiği zaman ortaya çıkan göç kavramı da aynı şekilde kent ve kentleşme kadar insan hayatında pek çok açıdan etkili olan bir olgudur.

Kent ve kentleşmenin 1950’li yıllardan sonra artmasıyla “*daha iyi bir yaşam*” ümidine kapılan insanlar yaşadıkları kasabalardan ve köylerden ayrılıp büyük kentlere yerleşmeye başlamaktadırlar. Isparta’da kent, kentleşme ve göç verilerine bakıldığında son yıllara kadar göç alan bir şehir olmuştur. 1927-2000 döneminde Isparta ilinin nüfusu sürekli artış göstermiştir. İlde en düşük yıllık nüfus artış hızı 1940 -1945 döneminde gerçekleşmiş (%0 0,9), en yüksek yıllık nüfus artış hızı 1955-1960 döneminde olmuştur (%0 26,7).

Son dönemde 1990-2000 döneminde yıllık nüfus artış hızı %016,7’dir. Bu oran aynı dönemde Türkiye ortalamasından (%018,2) düşük olmakla birlikte birçok kente göre yüksektir. Isparta en fazla göçü 1995-2000 yılında almış gözükmektedir.

²⁹⁵ BİLGİN, s.135.

Bunda Dinar depreminden sonra (01.10.1995, 6,0 şiddetinde) Isparta'ya göçün artması ve üniversite öğrencilerinin artışı etkili olmuştur.2013 yılında 417,774 olan nüfus (binde) 1.006 oranında bir artış göstererek 2014 yılında göre, 418.780 bine yükselmiştir. Bu nüfusun, 208.837'si erkek ve 209.943'ü kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise; % 49,87'si erkek % 50,13'ü kadındır.²⁹⁶ Yüz ölçümü 8.913 km2 olan Isparta'da kilometrekareye 47 insan düşmektedir. Isparta nüfusunun %70,21'i il ve ilçe merkezlerinde % 29,79'u ise, köy ve beldelerde yaşamaktadır. Isparta'da kadın ve erkeklerin okuma yazma durumları ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: 2013 verilerine göre Isparta'da Okuma-Yazma Durumu (6 ve daha yukarı yaştaki nüfus)

2013	Toplam	Okuma-Yazma Bilen	Okuma-Yazma Bilmeyen	Bilinmeyen
Toplam	383,751	12, 323	363, 393	8, 035
Erkek	190, 538	1, 972	184, 464	4, 102
Kadın	193, 213	10, 351	178, 929	3, 933

Kaynak:TUIK,“Seçilmiş Göstergelerle Isparta 2013”,<<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ISPARTA.pdf>> Erişim Tarihi: 26.09.2015.

Tablodan (3) görüldüğü üzere okuma-yazma bilen toplam 12,323 kişiden 1,972'si erkek, 10,351'i ise kadın nüfustur. Okuma- yazma bilmeyen 363,393 kişide ise; erkek nüfus 184,929 iken kadın nüfus 178,929' dur. Yani; Isparta'da kadınlar erkeklere oranla daha çok okuma-yazma bilmektedir. Ancak görüşmelerde katılımcıların demografik sorulara verdiği yanıtlara göre; göç eden ailelerde kadınların okuma yazma oranları erkeklere oranla daha düşük görülmektedir. Metropol kentlerle kıyaslandığında düşük bir oran gibi gözükse de kentin alt yapısının nüfus artışını ve göçleri kaldırabilecek durumda olduğu söylenememektedir. Bu sebeple; Isparta kentleşme ve sonrasında yaşanan göç dalgalarından olumsuz etkilenmiş bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel sorun alanları tamda bu ekseninde ortaya çıkmaktadır. Göç edip kent merkezine gelen ve kendilerini yeni yaşadıkları hayata ait hissetmeyen bir nevi kentleşemeyen insanlar *kentsel dışlanma* sorunu ile karşı karşıya gelmektedirler.

²⁹⁶Hüseyin BAL, Hasan Hüseyin AYGÜL, vd. “Göçle Gelenlerin Toplumsal Sorunları (Isparta Örneği)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2012, Sayı:27, s.199.

Kente ilk gelişte hemşeri dernekleri gibi tampon kurumlarla uyum sürecini atlarmaya çalışan göç eden insanlar zamanla geçim sıkıntısına düşmektedir ve bu noktada çocuklarının okula gitmesi yerine kayıt dışı işlerde çalışmasına göz yumup aile bütçesine katkıda bulunması gereğini düşünmeye başlamaktadırlar.

mit edip geldikleri kent yaşamının, eēitiminden, kültüründen, saēlık hizmetlerinden ve birçok frsatından yararlanamayan insanlar aynı zamanda *kentsel yoksunluēu* yaşamaktadırlar. Yoksun kalmanın arka plânında ise, *yoksulluk* yatmaktadır. Yoksulluk insanları kent hayatının belli noktalarından dışarı itmekte ve kentli insanı ayrı bir zümre gibi onların karşısına çıkarmaktadır. Bu ortamda yetişen ve yaşıtları okul hayatına devam ederken bir şekilde çalışma hayatına zorlanan çocuklar da bu sorunlar ekseninde belki de en büyük zararı görenlerdir. Bu baēlamda bu alışma Isparta'ya gle gelmiş olan sokakta çalışan veya ailesi tarafından çalıştırılan çocukların yaşadıkları süreçleri, ailelerin bu süreçteki durumunu incelemektedir. Elde edilen bulgular doērultusunda, konu ile ilgili zmnrleri sunulmuştur. Böylece, gelecek araştırmalar için bir basamak olmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu araştırma sokakta çalışan ve her an risk altında bulunan, güvencesi olmayan bu çocuklar için ne yapabiliriz? Sorusuna cevap aranması açısından da önemli gözükmektedir.

3.3. Çalışmanın Sınırlıkları

Araştırmanın evreni Isparta sokaklarında çalışan çocuklardır. Bu çerçevede çalışmanın *ilk sınırlılıēı* sokakta çalışan çocukların sayıları hakkında sistemli bir kayıt sisteminin bulunmamasıdır.

Bunun nedeni ise; çalışan çocukların kayıt dışı ve sigortasız işlerde çalışmasıdır. Çalışmanın *ikinci sınırlılıēı*, çocukların genellikle insanların daha yoēun olduēu yerlerde satışa çıkmasıdır. Isparta'nın küçük bir şehir olması sebebiyle insanların toplu halde bulundukları  dört caddesi ve sokaēı bulunmaktadır ve çocuklar daha çok insana ulaşabilmek için bu bölgeleri tercih etmektedirler. Çalışmanın *nc sınırlılıēı* ise; veri toplama aşamasında bazı çocuklarla görüşmelerde oluşan dil sorunudur.

Çocukların bazılarının Türkçe bilmemesinden dolayı zaman zaman görüşme yapılmakta zorlanılmıştır.

Son olarak; Aēustos ayında yapılan görüşmeler esnasında, Isparta'da ērencilerin memleketlerinde olması nedeniyle şehir merkezlerinde az doluluk yaşanması, sokakta çalışan ocuk sayısını da etkilemiştir.

3.4. Çalışmanın Yöntemi

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır.²⁹⁷ Nitel araştırmada araştırmacılar, bireyin dış dünyayı nasıl algıladıkları ve nasıl yorumladıklarını anlamak amacıyla onlarla konuşur onları gözler.

Araştırma boyunca açık ve esnek bir tutum izlenir ve ilgili araştırma sorusuna ilişkin mümkün olduğunca ayrıntılı ve derinlemesine veri toplanmaya çalışılır.²⁹⁸ Bireylerin içinde bulundukları çevre içerisinde nasıl davrandıkları, kendilerinin ve diğer bireylerin davranışlarını nasıl yorumladıkları ve bunların nedenlerini anlamaya çalışır.²⁹⁹ Bu bağlamda çalışmamızda kullanılan yöntem *nitel araştırma* tekniğidir.

Alınan örneklemin sınırlılığı nedeniyle görüşülen çocukların, sokakta çalışan çocukların tümünü temsil etmediği, unutulmaması gereken önemli bir noktadır. Araştırma verilerinin toplanması sürecinde kullanılan temel yöntem görüşmedir. Görüşme insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir tekniktir. Görüşmelerde elde edilen veriler daha sonra yapılacak yorumlamaların temelini oluşturur.

Bu amaçla sokakta çalışıyor olmaları önkoşuluyla Isparta 4 bölgeye ayrılmış ve burada halen çalışmakta olan 8 çocuğa ulaşılmıştır, incelenen çocuk grupları; *mendil, su, sakız ve midyen satan seyyar satıcılardır*. Çocuklarla yapılan görüşmeler; ilk etapta sabah 10.00 akşam 22.00 olarak belirlenmiştir. Fakat katılımcılar sabah saatlerinde satış yapamadıkları için genelde öğlen çıkıp otobüs saatlerinin bitişine kadar çalıştıklarını söyleyince görüşmeler Ağustos ayı boyunca öğlen 13.00 ile akşam 23.30 arasında gerçekleştirilmiştir. Veriler görüşme formu ile derinlemesine mülakatlar yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler için çocukların yoğun olarak çalıştıkları mekânlar seçilmiştir. Araştırmanın yürütüldüğü mekânlara ilişkin harita şekil 11’de verilmiştir.

²⁹⁷Hüseyin AKSOY, Nitel Araştırma Teknikleri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Ve Teftişi Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s.6.

²⁹⁸ AKSOY, s.7.

²⁹⁹ YILDIRIM, ŞİMŞEK, s.19.

Şekil 11: Isparta Mahalle Haritası

Kaynak: <<http://www.e-sehir.com/turkiye-haritasi/isparta-il-haritasi.html>> Erişim Tarihi: 05.08.2015.

Görüşmeler için seçilen mekânlar çocukların yoğun olarak çalıştığı bölgeler olarak saptanan; *Hastahane caddesi*, *İstasyon Caddesi*, *Aksu Caddesi* ve *Isparta Valilik Önü*'dür. Görüşmeler sırasında araştırmacı mutlaka kendisini tanıtmış, yapmak istediği işi ve nedenlerini anlatarak çocukların sorularına anlaşılır ve net yanıtlar vermiştir.

Isparta orta ölçekli bir kent olduğundan, daha önceden de dışarıda belirli zaman aralıklarıyla karşılaşılan çocuklar; yabancılik çekmemiştir ve güven ilişkisinin kurulmasını sağlamıştır.

Çocukların yönelttiği sorulara açık ve net yanıtlar vermek çocuklarla güven ilişkisinin sağlamlaşmasında önem taşımıştır. Güven ilişkisinin kurulmasında ve çocukların kabulünü sağlamada bir diğer önemli etmen, araştırmacının çocuklar hakkındaki kimlik bilgilerini kimseye açıklamayacağını söyleyerek kaygılanacak bir durum olmadığını anlatılmasıdır.

Sokakta çalışan çocuklarla ilişki aynı zamanda maddi bir boyutu da içermiştir. Şüphesiz ki bu çocuklar ne olursa olsun para kazanmak durumundadır ve görüşme esnasında kaybettikleri zaman onlar için değerlidir. Bu nedenle araştırmacı, çocukların sattığı ürünlerden her seferinde mutlaka satın almıştır. Böylelikle vakit kaybı yaşayacağını düşünmeyen çocuklarla uzun görüşmeler yapılabilmektedir.

Görüşmeler ortalama 1 saat sürmüştür. Bu süre içinde, yanıt vermek istemediği sorularda çocuğun üstüne gidilmemiştir ve daha uygun bir zaman da aynı soru tekrar sorularak cevaplar alınmaya çalışılmıştır.

Araştırmada açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formuna dayalı olarak, farklı kişilerden sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi edinme mümkündür.³⁰⁰ Görüşme formunda yer alan soruların, çocuğun demografik bilgilerini ortaya koyan aile, okul, çalışma koşulları ve çalışma hayatına bakışı, sosyal çevresiyle olan ilişkileri ile ilgili deneyim ve görüşlerini belirtmelerine olanak tanıyan sorular olmasına özen gösterilmiştir. Her ne kadar sorular önceden formüle edilseler de, gerektiğinde, çocukların daha kolay anlayabileceği biçimlerde yeniden sorulmuştur. Çocuğun anlattığı olaylar mümkün olduğunca kesilmeden dinlenip not alınmıştır. Grup halinde karşılaşılan çocukların olması durumunda çocuklarla görüşmeler tek tek yapılmış ve böylelikle arkadaşlarından çekinip sorulara cevap vermeme durumu ortadan kaldırılmıştır.

3.5. Araştırma Alanına İlişkin Literatür Taraması

Literatür taraması sayesinde araştırma konusuyla ilgili önceden yapılmış çalışmalar incelemekte ve kavramsal literatür hakkında bilgi alınmaktadır. Kim, ne zaman, neyi araştırdı, hangi bulgulara ulaştı ve bu konularda araştırılmayan noktalar nelerdir? Gibi araştırma problemine ilişkin düşünceler netleşmektedir.³⁰¹ Bu amaç doğrultusunda bu alt bölümde; araştırma problemine ilişkin elde edilen verilere geçmeden önce alanda daha önce yapılan çalışmalar ve bulgular incelenmektedir.

2012 yılında Rıfat Bilgin tarafından yapılan “*Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler*” isimli çalışmada³⁰² Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan çocukların, sokağı çalışma mekânı olarak kullanmalarından dolayı maruz kaldıkları risk ve tehlikeleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan anketin evrenini Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Bu sebeple çalışmada Diyarbakır kent merkezinde sokakta çalışan ve yaşları 6–18 arasında değişen, 347 erkek, 53 kız olmak üzere toplam 400 çocuktan alınan veriler kullanılmıştır. Çocukların çoğunun sokakta çalışmaya başladıktan sonra şiddetin birçok türüne maruz kaldığı tespit edilmiştir.

³⁰⁰ AKSOY, s.7.

³⁰¹RecepKARA;“BilimselAraştırmaYöntemleri”,s.8.<http://www.nigde.edu.tr/ckfinder_portal/userfiles/files/bilimsel%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20y%C3%B6ntemleri-1.pdf> E.T: 12.08.2015.

³⁰² Bilgin, s.4.

Ayrıca bazı çocukların çalışmaya başladıktan sonra çeşitli suçları işlediği ve bağımlılık yapıcı maddeler kullanmaya başladığı görülmüştür.

2010 yılında Servet Gün, “Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar” isimli doktora tezinde ise;³⁰³ çalışmanın ağırlık merkezinde iki önemli kavram yer almaktadır. Bunlardan biri “çocuk”, diğeri ise “yoksulluk” tur. Çocuğun bu çalışmanın nesnesi olmasında yoksulluk belirleyicidir; çünkü çocuk, yoksulluğa karşı verilmiş bir cevap ve bir gündelik direniş biçimi olarak yoksulluk dolayısıyla çalışmaya “sokakta çalışan çocuk” olarak konu olmaktadır. Saha ile ilgili araştırma ise ağırlıklı olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılmış ve analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre; yoksullukla mücadele amacıyla gündeme gelen çocukların sokakta çalışmaları, yoksulluğu yeniden üretmekte ve kuşaklar arası bir etkiye neden olmaktadır. Yoksulluk ile sokakta çalışma olgularının bu şekildeki paradoksal bir belirlenim ilişkisi içerisinde olması, hem yoksulluk olgusunun kendi karakteriyle hem de sokakta çalışma biçimleriyle bağlantılıdır.

2007 yılında Esra Işık tarafından araştırılan “Kent Yoksulluğu, Sokak Çocukları ve Suç” isimli yüksek lisans tezinde³⁰⁴ amaç, sokak çocukları sorunsalı tüm yönleri ile ortaya koymak, sokak çocuğu nedir, neden ortaya çıkmıştır, sorularının yanıtlarını aramaktır. Bu bağlamda sokak çocukları ve suç sorunu kent yoksulluğu ekseninde analiz edilmektedir. Araştırma evreni olan Kütahya’da Sokak çocukları ve suç sorununun boyutları kent yoksulluğu ile bağlantılı olarak analiz edilmektedir. Araştırmanın bir diğeri basamağı ise; Kütahya’daki sosyal hizmet kurumlarının yaptıkları çalışmalardır ve bu bağlamda Kütahya’da sokak çocukları ve suç sorununun boyutları kent yoksulluğu ile bağlantılı olarak analiz edilmektedir. Elde edilen bulgulara göre; kentsel yoksulluğun ilk kurbanı aile olmuştur. Ailenin sosyo-ekonomik açıdan yaralanması, çocukları sokaklara itmiştir. Artan aile içi şiddet çocukların psikolojik ve sosyal gelişimlerine zarar verirken aslında bu onlar için sığınacak yeni bir alanın da varlığının ilk sinyalleridir. Çocuk dayaktan, kavgadan, yoksulluktan kaçacak tek yer olarak sokağı görmüş ve “sokak çocukları” denilen olgu ortaya çıkmaktadır.

³⁰³Servet GÜN, Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010,s.142.

³⁰⁴Esra IŞIK, Kent Yoksulluğu, Sokak Çocukları ve Suç, Dumlupınar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007, s.15.

Sonuç olarak sokaklarda suça bulaşan ve zamanla suç işlemeye başlayan, sokaklarda ölen, sokaklarda tiner, bali kullanan, kendine zarar veren, çevreye saldıran gencecik bedenler ülkemizde yaşanan sıkıntıların temelini oluşturan gelir dağılımındaki adaletsizliğin, sonuçları hesaplanmadan girişilen siyasi hareketlerin, bedelini ödeyen çocuklardır denmektedir.

Bir başka araştırma, Mediha Subaşı ve Gülümser Kubilay'ın Ankara'da yaptığı *“sokakta yaşayan/çalışan çocukların aile ve yaşadıkları konutun özelliklerini belirlemek”*³⁰⁵ amacıyla yapılmıştır.

Veriler, araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu kullanılarak, örneklem grubuna giren aileler ile yüz yüze görüşme yoluyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Ulus Çocuk ve Gençlik Merkezi'ne kayıtlı 280 sokakta çalışan çocuk ile Ankara Valiliği Çocuk Eğitim ve Tedavi Merkezi'ne kayıtlı 7-14 yaş grubundaki sokakta yaşayan 20 çocuğun ailesi oluşturmaktadır. Örneklemi ise Temmuz–Kasım ayları arasında ulaşılan 49 çocuğun 30 ailesi oluşturmaktadır. Elde edilen veriler sayı ve yüzdelik olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, ailelerin çoğunluğunun doğurgan yaş döneminde, büyük bir kısmının yeşil karta sahip olduğu, yarısının kalabalık aileden geldiği ve yarıdan fazlasının etkili aile planlaması yöntemi kullandığı gibi bulgular ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışmada, ailelerin bir kısmının çocuklarının sokakta yaşama ve çalışmasını istemediği, çocuklarını disipline etmede fiziksel şiddet kullandıkları ve çoğunluğunun ekonomik nedenlerle tartıştığı belirlenmiştir. Ailelerin barınma koşulları bakımından yetersiz ve sağlıksız gecekondularda oturdukları saptanmıştır. Literatürde sokakta çalışan çocuklar sorununun çocuk suçluluğu, şiddet, yoksulluk ve sokakta çalışan çocuğu bekleyen risk ve tehlikeler ekseninde incelendiği görülmektedir. En çok araştırılan konu ise sokakta çalışan çocukların suça eğilimi ve çocuk suçluluğu olarak gözükmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre, çocuk suçluluğuna yönelik lisansüstü tezlerin %90,3'ü yüksek lisans tezi olup, bu konuya yönelik yalnızca üç doktora tezine rastlanmıştır.

Çalışmaların büyük çoğunluğu Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencileri tarafından tez olarak hazırlanmıştır. Tezlerin ağırlıklı olarak İç Anadolu ve Marmara Bölgesi'nde yapıldığı belirlenmiştir. Tezlerde veri toplama yöntemleri olarak *anket* ve *gözlem* yöntemi kullanılmıştır.

³⁰⁵ BAYBUĞA, KUBİLAY, s.34.

Yüksek lisans tezlerinin konulara göre çeşitlilik gösterdiği, genel olarak çocuk suçluluğunun nedenleri (kentleşme ve sosyo-ekonomik faktörler) üzerine odaklanıldığı görülmektedir.³⁰⁶

Verilen örnekler nezdinde bu çalışmada ise; sokakta çalışan çocuklar kentsel sorunlar ekseninde ele alınmaktadır. Kent sosyolojisi alanının bir sorunu olarak görülen sokakta çalışan çocuklar, kentsel ortamda yaşanan sorunların bir yüzü olarak kentlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünceden hareketle, kentsel bir sorun alanı olarak Isparta’da sokakta çalışan-çalıştırılan çocuklar araştırılmaktadır.

3.6. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesi sürecinde, betimsel analiz yapılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen konulara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara da yer verilir. Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde ortaya koymaktır.³⁰⁷ Araştırma verilerinin ele alındığı bu bölümde, sokakta çalışan çocuğa ait nüfus verileri ve çocuğun okul hayatı, arkadaşlık ilişkileri, çalışma hayatına bakışı, çocuğa yönelik risk ve tehlikeler, aile yaşamını betimlemeye yönelik bulgular ve çocuğun gelecekte beklenenleri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Yorumların daha açıklayıcı olması için, görüşmelerde örnekler verilerek anlam bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

3.6.1. Demografik Bulguların Değerlendirilmesi

Bu alt bölümde demografik verilerin betimlenmesine çalışılacaktır. Demografik özelliklere ilişkin bulgular, çalışan çocukların cinsiyeti, eğitim durumu, ailelerin göç deneyimi, varsa kardeşlerinin eğitim durumlarına ilişkin bilgileri içermektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında çocukların, kırsal alandan göç etmiş, gelir ve eğitim düzeyi oldukça düşük, çok çocuklu ailelerin çocukları oldukları söylenebilir. Tablodan (4) görüldüğü üzere, genel bir değerlendirme yapılsa çocukların, kırsal alandan ve genellikle doğudan göç etmiş, aile eğitim seviyesi oldukça düşük özellikle çoğunun “*annesinin*” okuma yazma bilmediği, en az 3-4 kardeşin bulunduğu çok çocuklu aileler oldukları görülmektedir.

³⁰⁶Dijle AYAR, Candan ÖZTÜRK, “Türkiye’de Lisansüstü Çalışmalarda Çocuk Suçluluğu” The Journal of Pediatric Research 2015;2(1):17-20DOI: 10,4274/jpr.86580,2015, s.17.

³⁰⁷YILDIRIM, ŞİMŞEK, s.158,159.

Benzer şekilde sokak çocukları ile ilgili yapılan araştırmalarda örneğin; Baştaymaz tarafından Bursa’da 6-15 yaş grubundaki çalışan çocukların sosyo-ekonomik durumlarını tespit amacıyla yapılan çalışmada, hedef kitle olarak; seyyar gıda ve gıda dışı mal satıcıları, seyyar hizmet üretenler, enformel girişimciler, eski hurda eşya ve maddeler toplayanlar ve oto tamir atölyelerinde çalışanlar olarak, çalışan çocuklar incelenmiştir. Araştırma sonucunda çalışan çocukların çoğunluğunun (%65) küçük yerleşim alanlarında doğduğu, ailenin göç durumuna bakıldığında %58,2’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli olduğu görülmüştür.³⁰⁸

Tablo 4: Demografik Veriler

Görüşme	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Göç ettiği şehir	Göç Etme Sebebi	Kardeş Sayısı
G.1.	Erkek	12	Ortaokul	Mardin	Ekonomik	6
G.2.	Erkek	17	Lise	Hatay	Güvenlik	4
G.3.	Erkek	13	Ortaokul	Mardin	Ekonomik	4
G.4.	Erkek	12	İlkokul	Gaziantep	Kan Davası	5
G.5.	Erkek	11	İlkokul	Iğdır	Ekonomik	4
G.6.	Erkek	16	-	Irak	Sağlık Ekonomik	4
G.7.	Erkek	16	Lise	Mardin	Eğitim	6
G.8.	Erkek	15	Ortaokul	Diyarbakır	Ekonomik	3
G.9.	Erkek	12	Ortaokul	Mardin	Güvenlik	3
G.10.	Erkek	15	Ortaokul	Ağrı	Terör	5
G.11.	Erkek	14	Ortaokul	Diyarbakır	Terör	3
G.12.	Erkek	17	Lise	Mardin	Ekonomik	3
G.13.	Erkek	13	Ortaokul	Bingöl	Ekonomik	3
G.14.	Erkek	13	Ortaokul	Adana	Mevsimlik İşçilik	3
G.15.	Erkek	17	Lise	Mardin	Ekonomik	4

Göç etme sebepleri ile ilgili kabul görülen genel izlenim ekonomik durumdan kaynaklanan göçlerin olduğudur. “*Daha iyi bir yaşam ümidi*”, göç edenlerin yaşadıkları köylerden çıkışına sebep olarak gözükmektedir. Kente ilk gelişte ise hemşerilik ve akrabalık ilişkilerinin etkisi oldukça yüksek gözükmektedir. Bir diğer göze çarpan sebep ise; güvenlik sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma, kan davaları ve terör olaylarıdır.

³⁰⁸Tahir BAŞTAYMAZ, 6-15 Yaş Grubu Bursa’da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma, İstanbul, 1990, s.18-74.

“Köyümüzde terör olayları oluyordu, her gün silah patlıyordu.”(G.11.)

Isparta’da bugün hali hazırda çalışan çocukların hepsi erkek çocuklarıdır. (bk.Tablo 4) Görüşmeler sırasında hiç kız çocuğa rastlanılmamıştır. Aile yapıları ve kültürel sebeplerden dolayı kızların sokakta olmaları büyük kentler haricinde oldukça az karşılaşılan bir durumdur. Bunun sebebi ise, babaerkil yapıda olan aileler kız çocuklarını sokağa bırakmak istememesiyle açıklanabilir. Katılımcı çocuklara kız kardeşleri sorulduğunda ise; daha çok ev işlerinde annelerine yardım etmekte oldukları ve bir süre sonra da evlendikleri sonucu çıkarılmıştır. Çalışan çocuklar; 11 ila 17 yaş aralığındadır. Atauz; sokak çocuklarının özellikleri, gereksinimleri ve bunları karşılamada karşılaşılan sorunları yorumlayan çalışmasında Ankara, İzmir, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep’te yapılmış olan 1989 -1998 yıllarındaki niteliksel araştırma sonuçlarını da temel alarak oluşturulan sokak çocukları haritalarına göre, sokakta çalışan çocukların özellikleri sıralanmaktadır. Bu çalışma sonuçlarına göre, çocukların çoğunluğu 7-15 yaş arasındadır ve 13 yaşından sonra sayıları hızla artmaktadır. Çoğunlukla erkek çocuklardan oluşmaktadır. Son yıllarda kızların sayısı artmakla birlikte ailelerin birçoğu, çok çocuklu, kente gelen göç eden çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Ebeveynlerin eğitim düzeyi düşüktür.

Tablo 5: Isparta’ da Sokak Çalışan Çocukların İkamet Yerleri

Görüşme	İkamet Ettikleri Mahalle
G.1.	Fatih Mahallesi
G.2.	Bağlar Mahallesi
G.3.	Sanayi Mahallesi
G.4.	Kurtuluş Mahallesi
G.5.	Bağlar Mahallesi
G.6	Bağlar Mahallesi
G.7.	Muzaffer Türkeş Mahallesi
G.8.	Çünür Mahallesi
G.9.	Fatih Mahallesi
G.10.	Bağlar Mahallesi
G.11.	Davraz Mahallesi
G.12.	Anadolu Mahallesi
G.13.	Zafer Mahallesi
G.14.	Bağlar Mahallesi
G.15.	Bağlar Mahallesi

Tablodan (5) görüldüğü üzere; Isparta’da çalışmaya katılan çocukların oturdukları mahalleler genellikle Bağlar Mahallesi, Zafer ve Anadolu mahallesidir. Bu bölgelerde ev kiralарının düşük olduğu bilinmektedir ve ailelerin bu bölgeleri tercih etme sebebi ekonomik gözükmektedir. Anneler çoğunlukla ev hanımı ve babalar da sürekli ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmaktadırlar. Kardeşler aile geçimine katkı için çalışmakta ve çocuklar kazançlarını çoğunlukla ailelerine vermektedir.³⁰⁹

Henüz eğitim ve oyun çağındaki söz konusu çocuklar aile gözetiminden uzak sokak ortamına küçük yaşta dâhil olmaktadır. Erken yaşta hayatın tam ortasında kendini bulan çocukların gelecek ile ilgili hayalleri de çok gerçekçi ve içinde bulundukları sosyo-ekonomik koşullardan beslenen bir algıyla oluşmaktadır. Yaşadıkları yoksulluk koşulları, tüm çocukluk heveslerini ellerinden almış ve bir yetişkin gibi şimdiden geleceğin kaygısına düşmüşlerdir.

Görüşme yapılan çocukların anne babalarının çok büyük bir oranda, eğitimsiz ve işsiz olması, daha önce yaptıkları iş olarak marjinal ve günübirlik işleri belirtmeleri, kentsel alanlardaki iş kollarının hiç birinde yer alamamalarına dolayısıyla uzun süreli ve güvenceli işlerde çalışamamalarına neden olmaktadır.

Ekonomik çöküşün temel sebebi olarak ortaya çıkan bu durum, ailelerin geçim sağlayamamasına ve de çocukların çalışmasını zorunlu hale getirmektedir. Göç eden ailelerin hazırlıksız olarak göç etmeleri sonrasında işsiz kalmaları kaçınılmaz bir olgu haline gelmektedir. Görüşme yapılan çocukların ailelerinin çok çocuklu olmaları, işsizliğin getirdiği ekonomik yoksulluğun yükünü daha da arttırmaktadır. Bu durum, ailelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri, çocukların sağlık ve eğitim gibi toplumsal kaynaklara ulaşabilmeleri açısından sıkıntılar yaratmaktadır.

“Babam gündelik işlere gidiyor, annemde temizliğe gidiyor.”(G.5.)

“Annem de babamda her işte çalıştılar ama hiç paralarını alamıyorlar, bizi dışlıyorlar vermiyorlar paralarını. Artık günübirlik işlerde çalışıyorlar, bazen yine alamıyorlar paralarını.”(G.6.)

“Babam köydeyken okula gitmiş ama annemi ailesi göndermemiş.”(G.12.)

“Babam biliyor annem bilmiyor.”(G.2.)

³⁰⁹Sevil ATAÜZ, “Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması Güncel Eğilimler ve Yeni Gelişmeler”, Ankara, 2004, s.73-77.<http://projeler.meb.gov.tr/pkmttr/pdf/arastirma/tedp_sokak_cocuklari.pdf> E.T.: 15.09.2015.

Özer'in de belirttiği üzere, gelenekçi ve geri kalmış toplumsal bir yapı, sağlıklı ve kontrolsüz büyüyen nüfus demektir. Nüfus hareketleri yani göç, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki sorunlar, tarımsal sorunlar ve toprak mülkiyet ilişkilerindeki çarpıklık, sanayi sektöründeki sorunlar, kentsel gelişme sorunları, güvenlik ile ilgili sorunlar bölgenin kalkınmasının önünde engel oluşturan ve yoksulluğu tırmandıran ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunlardır. Tüm bu faktörler aynı zamanda görüşme yapılan ailelerin, dolayısıyla çocuklarının, yaşam koşullarını doğrudan etkilemektedir.³¹⁰ Görüşülen çocukların hemen hemen hepsi kira da oturmaktadır ve kendilerine ait bir odaları özel alanları bulunmamaktadır. Hatta tek bir oda da yaşayan ailelere rastlanılmıştır. Özetle; aileler kentte sürekli ve güvenle oturabilecekleri konut ve yaşam alanlarına sahip değildir.

“Hayır, kendime ait bir odam yok. Keşke olsa kendi kendime kalmayı uyumayı çok isterdim, hepimiz aynı odada uyuyoruz.”(G.12.)

“Kiradayız, buraya ilk geldiğimizde teyzemgilde oturuyorduk sonra eve çıktık, teyzemlerdeyken sığamıyorduk evleri çok küçüktü zaten mecburen kalıyorduk.”(G.13.)

Sokakta çalışan çocukların demografik özelliklerine ilişkin veriler, sosyal hizmet kapmasında ihtiyaçların belirlenmesi ve hangi noktalarda değişimin gerçekleştirilmesi gerektiği açısından önemlidir. Çünkü hak temelli ve farklı grup ihtiyaçlarını dikkate alan sosyal yardım ve hizmetlerin, hedef grubun içinde yer aldığı çevre koşullarını dikkate alarak geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ailelerin içerisinde yer aldığı fiziksel ve sosyal çevrenin, ailelerin iyilik hallerini doğrudan etkileyen yapısı, fiziksel ve sosyal çevrede olumlu rol modellerini, sağlık, iş, eğitim vb. olanaklarını ve sosyal hakları geliştirmeye donuk değişimlere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Değişimi ve güçlendirmeyi temele alan bir sosyal hizmet uygulaması ise, karar verme süreçlerine katılımı ve kolektif iyilik halini temele alarak, aileleri harekete geçirmeyi amaçlamaktadır.³¹¹

3.6.2. Çocuğun Eğitim Hayatıyla İlgili Değerlendirmeler

Eğitimin insan hayatının her dönemindeki önemi tartışılmaz bir gerçektir. Özellikle kentsel toplumlarda eğitilmiş insanlara duyulan ihtiyaç iş kollarının da gün geçtikçe çeşitlenmesi ile artış göstermektedir. Bu gerçekten hareketle görüşme yapılan çocukların eğitim ve okul durumları, sahip oldukları olanaklar çerçevesinde ele alınmaktadır.

³¹⁰Ahmet ÖZER, **Modernleşme Ve Güneydoğu**, İmge Kitapevi, Ankara, 1998, s.406.

³¹¹Burcu HATİPOĞLU, **Yoksul Ailelerde Sosyal Hizmet: Sokakta Çalışan Çocuklar Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.151.

Yoksulluğun eğitim hakkının önünde engel olarak görüldüğü düşünülürse, göç etmiş ailelerin çocukları maddi imkânsızlıklar yaşarken eğitim hayatlarına ne derecede sağlıklı bir şekilde devam edebilirler? Sorusu akıllara gelmektedir. Zira yoksulluğa bağlı olarak eğitimden yoksun kalma hali, yoksulluğun yeniden üretilmesinde önemli bir gösterge olmaktadır. Kısaca, eğitim, hem neden olarak hem de sonuç olarak yoksulluk kavramıyla yakın ilişki içindedir³¹² denilebilir.

Tablo 6: Eğitim İle İlgili Bulgular

Görüşme	Aile Okuma Yazma Biliyor mu?	Aile Çocuğun Okumasını İstiyor mu?	Evde Ders Çalışma Ortamı Oluyor mu?	Öğretmeni Çalıştığını Biliyor mu?	Çalışmak mı zor, Okumak mı?
G.1.	Hayır.	Evet.	Gürültüden çalışmıyor.	Hayır.	Okumak.
G.2.	Baba biliyor, anne bilmiyor	Hayır.	Yorgunlukta çalışmıyor.	Hayır	Çalışmak.
G.3.	Hayır.	Anne istiyor, baba istemiyor.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.4.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Evet.	Evet.	Çalışmak.
G.5.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	İstemiyorlar.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.6.	Az biliyorlar.	İstiyorlar.	-	-	Çalışmak.
G.7.	Baba biliyor, anne az biliyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.8.	Baba biraz, anne bilmiyor.	Baba istemiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.9.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Bazen.	Hayır.	Çalışmak.
G.10.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Hayır.	Çalışmak.
G.11.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.12.	Baba biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.13.	Baba az biliyor, anne bilmiyor.	Evet.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.
G.14.	Hayır.	Hayır.	Hayır.	Evet.	Okumak.
G.15.	Hayır.	Anne istiyor.	Hayır.	Hayır.	Çalışmak.

Tabloda (6) görüldüğü üzere; görüşülen çocukların eğitim hayatlarıyla ilgili genel sorunu *ekonomik* gözükmemektedir.

³¹²GÜN, s.142.

Hemen hemen hepsinin ailesi eğitimi masraf olarak görmektedir. Bu masrafların (özellikle de kitap, defter, okul kıyafeti almak gibi..) karşılanması konusunda güçlükler çektikleri görülmektedir.

“Çalışmak zor. Babam okumamı istemiyor, ben hepinizi okutamam çalışın eve para getirin diyor.”(G.3.)

“Okumak kolay ama o zaman da parasız kalıyorum annemler hiç para vermiyorlar bana, evin ihtiyaçlarına ancak yetiştirmiş aldıkları para.”(G.9)

Katılımcı çocukların tamamına yakını ortaokul öğrencisidir. (bk. Tablo. 4) Elde edilen verilere göre; okulların açık olduğu kış döneminde okul bitişinde çalışan çocuklar, yaz tatilinde ise her gün çalışmaktadırlar. Ancak görüşme yapılan bir çocuğun durumu ötekilere nazaran farklıdır. Ailesi Irak’tan gelmiş olan bu çocuk orada okul hayatına devam ederken babasının hastalığı sebebiyle göç ettikten sonra kentte tutunamadıklarını ve dışlandıkları için okula gidemediğinden bahsetmektedir.

“Babamı küçükken babamı köpek ısırmişti sonra hastalandı yürüyemedi orada savaşta vardı para yoktu buraya geldik. Bizden önce buraya gelenler vardı onlardan haber alıp geldik bizde buraya. Ama biz burada dışlandık okula bile almadılar beni.”(G.6.)

Okula gitmek istemiydin? Sorusuna verilen cevap ise; toplumsal dışlanmanın çocuklar üzerindeki psikolojik olarak yıpratıcı yönünü gözler önüne sermektedir. Kendini kent ortamından tamamen soyutlanmış hisseden bu çocuk; sevilmeceğinden ve okul ortamında da istenmeyeceğinden emin gözükmektedir.

“Evet, çok isterdim ama burada bizi dışladıkları için gidemem, beni okulda da sevmezlerse üzülürüm, o yüzden çalışmam en iyisi.”(G.6.)

Okula devam eden bir yandan da çalışan çocukların bir kaçı okulda öğretmenlerine ve okuldaki arkadaşlarına bu durumdan bahsetmemektedirler. Öğretmenlerinden veya okuldaki arkadaşlarından çalıştığını gizlemelerinin temel sebeplerinden birisi dışlanma korkusudur.

Katılımcıların bu konudaki görüşleri ve ifade biçimleri değerlendirildiğinde, okul ortamında içine kapanık oldukları çoğunun okulda arkadaşının olmadığı ama normal hayatta ve genellikle sokakta çalışan arkadaşlarının olması bu durumu desteklemektedir. Diğerleri ise; öğretmenlerinin bu durumunu bildiğini ve öğretmenleri tarafından sokakta çalıştıkları için farklı davranılmadığını söylemektedirler.

Ailelerinin eğitim hayatına desteğiyle ilgili elde edilen bulgulara göre, daha çok babaların çocuklarını okutmak istemedikleri annelerin ise destekçi oldukları görülmüştür.

“Annem babamdan gizli oku oğlum diyor ama babam istemiyor; okuyup ne olacaksın çalış para lazım diyor.”(G.8.)

Anne-babaların çoğunun eğitim düzeyinin düşüklüğü, diğer kardeşlerin de okumamış oluşu gibi faktörler çocukların evde ders çalışırken yardım almamalarına neden olabilmektedir. Günümüzde yoksulluğun, çocukların entelektüel gelişmesi üzerindeki olumsuz etkisinin, daha çok ev içindeki ortam üzerinden olduğu ifade edilmektedir.

Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre, karanlık ev içlerinin, annenin eğitimsizliği ve tükenmişliğinin, eve gazete, dergi girmemesinin, annenin çocuğuna bir şey okumamasının çocukların entelektüel gelişmelerini bozduğunu göstermektedir.³¹³ Pekiştirmenin öğrenme üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, evde ders tekrarı sürecinde, evin ortamının önemi göz ardı edilememektedir. Çocuklara çalıştıktan sonra evde ders çalışma ortamının olup olmadığı sorulduğunda çocukların neredeyse tamamının uygun çalışma ortamı bulamadıkları ortaya çıkmıştır. Çocuklarla yapılan görüşmelerde, çocuklar evlerinin çok kalabalık olmasından ve evlerindeki oda sayısının azlığından yakınmışlardır.

“Evde çalışacak ortamım olmuyor. Ev küçük ve kalabalık yatacak yer bile yok doğru düzgün, hep gürültü kavga var evde ders çalışmak imkânsız bende bazen okulda yapıyorum ödevleri ama hocalar kızıyor evde yap ödevleri diyorlar ama bilmiyorlar ki evde masam bile yok benim çalışacak” (G.15)

Çocukların okul başarısında, belirtilen faktörlerin yanı sıra ailelerin çocuklarının okula devam etmesine ne ölçüde istekli olduğu yukarıda belirtildiği üzere bir başka etkidir. Tespit edilen başka bir duruma göre, aileler okutmadıkları çocuklarının sonunda kötü bir hayat yaşadıklarını, suça bulaştığını gördüklerinde küçük çocuklarına okuması için destek verebilmektedirler. Katılımcı bir çocuğun ifadesine göre; okula gönderilmeyen abisi zamanla suça bulaşmış ve ceza evine girmiştir, bu olay üzerine kardeşlerinin de büyük ağabeyleri gibi olması korkusuyla göç eden aile küçük çocuklarının da çalışıp eve katkı sağlaması şartıyla çocuğun okumasına müsaade etmektedirler.

“ Okumamı istiyorlar, abim gibi olurum diye korkuyorlar.”(G.9)

³¹³Nilay ETİLER, Şükrü HATUN, Erdem GÖNÜLLÜ, “Yoksulluk Ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, **Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi**, 46:251-260, Ekim-Aralık,2003, s.251-260.

Çocukların okumayı mı yoksa çalışmayı mı tercih ettiklerini ortaya koymayı amaçlayan soruya, görüşülen çocukların tamamının “okumayı” tercih etmeleri, çalışma hayatının onlara yüklediği sorumluluk ve yaptıkları işin risklerinin farkında olmalarıyla açıklanabilmektedir. Görüşme yapılan bir çocuğun söyledikleri bu düşüncüyü doğrulamaktadır;

“Evet, çalışmak çok zor çalışırken her şey olabilir ben mesela ağaçtan düşmüştüm elim kırıldı diğer işlerde de kaza geçirdim toplamda altı kere oldu bu nerdeyse hep bir yerlerim kırıldı çalışırken. Hiçbir güvencemiz yok çalışırken.”(G.6.)

Kısacası; bu çocuklar okumanın gerekliliğine inanmalarına rağmen, evin geçimiyle ilgili sorumlulukları da büyük ölçüde üstlenmektedirler. Bu yüzden de özellikle lise çağına geldiklerinde okulla bağları kopmaya başlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre; okul döneminde çalışan çocukların zamanla okulla bağları zayıflamakta, okulu artık gereksiz bir yer olarak görmektedir. Okul ile çocuk arasındaki bağları zayıflatan neden olarak ise; çocuğa küçük yaşta aile bütçesine katkıda sağlamak gibi bir sorumluluğun verilmesi ile para kazanmaya başlayan çocuk kendini büyümüş hissetmekte ve artık okulu önemsememeye başlamaktadır. Bu durumu belirten bir eğitimcinin tespitlerini Gün, aşağıdaki gibi ifade etmiştir.³¹⁴

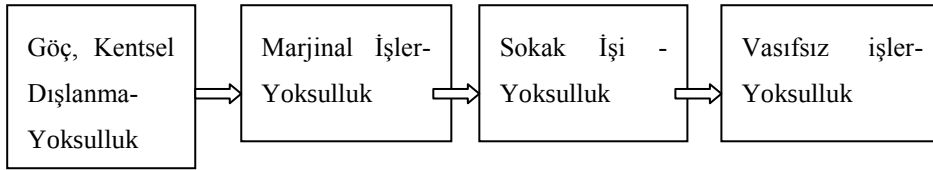
Biz çalışmalarına karşıyız. Geliyorlar çocuklar uykusuz, yorgun, ders konsantresi düşük, ev ödevi veriyoruz yapmadan geliyorlar. Çalışanlar içinde liseye gidebilen ancak %20-30’dur. Çalışan çocuklar okulda çok sıkıntı yaratıyorlar. Okulda büyük insanlar gibi davranıyorlar. Okulla bağları çok zayıf gözlenmektedir. (Abdullah Günaydın İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı, 14 Ocak 2010)

Okul ile çocuklar arasına mesafe koyan başka bir neden ise, bu defa eğitim cephesinden kaynaklanmaktadır. Okul masrafları, zaten yoksul olan ailelerin çocuklarını okula göndermemeleri için bir vicdan rahatlatma nedeni olmaktadır.

Eğitim aynı zamanda yoksulluk döngüsünü kırabilmede önemli bir araç da olduğuna göre, yoksullukla mücadelede geliştirilen bir çözüm olarak çocuğun sokakta çalışması; aynı zamanda eğitim olanaklarını, yukarıda anlatıldığı gibi, ortadan kaldıracağı için yoksulluğun yeniden üretilmesinde de önemli bir gösterge olmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk döngünün asıl sebebi yine yoksulluk olarak ortaya çıkmaktadır.

³¹⁴ GÜN, s.136.

Şekil 12. Yoksulluk döngüsü

Kaynak: GÜN, s.137' den derlenmiştir.

Gelenen aşamada yoksulluğun bir sonraki kuşağa aktarılmasıyla ilgili şöyle bir çıkarımda bulunmak olasıdır: Gelişim ve eğitim olanaklarından yoksun kalan sokakta çalışan çocuğun yoksulluk döngüsünü kıramayacağı ve yoksulluğu sürdüreceği çok açıktır.

Burada önemli olan nokta, yoksulluğun döngüsel bir nitelik kazanmasında öncelikle *ekonomik* koşulların belirleyici olduğunun görülmesidir. İkinci plânda önemli olan nokta ise; yine maddi koşullardan kaynaklanan ve sürece döngüsel bir ivme kazandıran olanakların yokluğunun varsayılmasıdır.

Bu bağlamda, yoksulluk döngüsünün dinamiği kültürel alanın bir unsuru değildir; maddi koşullardan kaynaklanmakta ve maddi olanakların yoksunluğunda yeniden üretilmektedir.³¹⁵

3.6.3. Çocuğun Arkadaşlık İlişkileri ve Oyun Oynama İle İlgili Fikirlerine Yönelik Değerlendirmeler

Oyun oynama, çocukların hayal gücünü geliştirirken, dünyayı tanıması, anlamasına da yardımcı olmaktadır. Oyun, çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimleri için önem taşır. Günümüzde çocukların oyun ihtiyaçlarının karşılandığı ortamlar oldukça sınırlıdır. Kişiliğin oluşmasında belirleyici olan bir başka etmen ise; model olarak öğrenmedir. Çocuğun girmiş olduğu arkadaşlık ilişkileri, referans aldığı akran grupları aynı zamanda onun alışkanlıklarını ve davranış tarzını da etkilemektedir.

Çocukta duygusal yapı, bedensel ve zihinsel gelişime paralel olarak gelişir ve olgunlaşır. Çocuğun duygusal gelişimini etkileyen en önemli ilişkileri; anne, baba, öğretmenleri ve çok yakın çevresiyle olan ilişkileridir.³¹⁶ Yakın çevresi ile birlikte oynadığı oyunlar ile kişilerle olan birlikteliği çocuğun duygusal dünyasının gelişmesine olumlu katkısı olmaktadır.

³¹⁵GÜN, s.138.

³¹⁶http://suleymanyilmazanaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/07/09/966831/icerikler/cocuk-ve-oyun-dokuman_834701.html?CHK=f4f0d3fc3e9e5bb6662740c25dcff964 Erişim Tarihi: 26.08.2014.

Çocuklar oyun yolu ile sadece etkilendiği olayları sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda da anlatamadığı kaygılarını dile getirir ve olayı somutlaştırarak kendi istediği bir çözüm yolu bulmaya çalışırlar. Ayrıca çocuk oyun sırasında, mutluluk, sevinç, acıma, korku, dostluk, düşmanlık, güven duyma, nefret etme, sevgi, sevmek, sevilme, ayrılık ölüm gibi birçok duygusal tepkiyi de öğrenmektedir.

Buna ilaveten oyunda, doktor, öğretmen, anne, baba gibi roller üstlenerek insanlar arası duygusal ilişkileri ve tepkileri öğrenmektedirler.³¹⁷ Dolayısıyla çocuğun arkadaşlık ve oyun yaşantısı bize onun sosyal çevresi ile ilişkileri hakkında ipucu vermektedir.

Bu amaçla hazırlanan sorularla görüşülen çocuklardan elde edilen bulgulara göre; sokakta çalışan çocuklar artık oyun zamanlarının geçtiklerini, para kazanmanın getirdiği büyümüşlük hissi ile büyüdüklerini düşündükleri için oyun oynamaktan uzaklaştıkları görülmüştür. Hatta birçoğu oyun çağında olmalarına rağmen oyun oynamayı ve oyuncakları sevmediğini söylemektedir. Ayrıca teknoloji çağının gerekliliklerine ayak uyduran bu çocuklar daha çok bilgisayar oyunları oynamakta, eski zamanlarda oynanan geleneksel oyunlardan oldukça uzak gözükmemektedirler.

“Bilgisayar oyunları oynuyoruz bazen fazladan mendi satıyorum internet kafeye gidiyorum harcıyorum.”(G.8)

“Bazen maç yapıyoruz arkadaşlarla ama bilgisayarda oynamak daha zevkli, paramız olunca bilgisayar oyunları oynamaya gidiyoruz, artık herkes bilgisayarda oynuyor oyun.”(G.11.)

Oyuncaklar ise; çocuğun hayal gücüne yardımcı olarak bu doğal üreci daha eğlenceli kılmaktadır.

Fakat görüşülen çocukların bir tanesi hariç hiçbirinin oyuncağının olmaması ve de oyuncak ile ilgili olumsuz düşünceleri, onların duygu dünyasını göstermektedir.

Hiç oyuncağı olmamış bu çocuklara; bir oyuncak alacak olsan en alırdın? Sorusu sorulduğunda ise verdikleri cevaplar aşağıdaki gibidir;

“Oyuncakları hiç sevmiyorum, almazdım hiç birisini.”(G.7.)

“Almazdım bir şey, pahalı oluyor oyuncaklar.”(G.3.)

“Hiç oyuncağım yok, oyuncak yaşıma geçti.”(G.2)

³¹⁷ÇELİK, s.11.

Yine çocuklardan biri nedenini dile getirmeksizin en çok istediğın oyuncak hangisi sorumuzu yanıtsız bırakmış, okulda ya da mahallede hiç oyun oynamadığını söylemiştir. Bu yaştaki bir çocuğın oyunu reddetmesi düşündürücüdür;

“Oyun oynamayı sevmiyorum, kimseyle oynamak istemiyorum mahallede okulda da oynamıyorum.”(G.1.)

Çocuklara kötü alışkanlığı olan arkadaşları olup olmadığı sorulduğunda ise genelde; sigara kullanan arkadaşlarının olduğunu söylemektedirler. Bir kaçı ise; alkol kullanan arkadaşlarının olduğunu ifade etmektedir. Arkadaşları ile ilişkileri, okul arkadaşları ve normal hayattaki arkadaşları olmak üzere ikiye ayrılmış gözükmektedir.

Genelde okuldaki arkadaşlarıyla arası iyi gözükmeyen çocukların okul dışındaki arkadaşları ile ilişkileri iyi gözükmektedir. Bu durumun altında yatan neden ise; katılımcıların sokakta çalıştıkları için okuldaki arkadaşlarının onlara farklı davrandıklarını ifade etmelerinden anlaşılmaktadır;

“Evet, sokakta çalıştığım için farklı davrananlar oluyor, dışlanıyorum okulda, bende hiçbiriyle konuşmuyorum...” (G.7)

Kendilerini dışlanmış olarak hisseden bu çocuklar görüşme yapılan çocukların da ifadelerinden anlaşılaçağı üzere okuldaki arkadaşlarından ve öğretmenlerinden sokakta çalıştıklarını gizleme ihtiyacı duymaktadırlar. Hemen hemen hepsi öğretmenin sokakta çalıştığını bilmediğini ifade etmektedir. (bk. Tablo.6) Arkadaşlık ilişkilerine de yanıysan bu durum çocuğı okuldan uzaklaştırmaktadır. Alay edilme ve küçük düşürölme korkusuyla arkadaşlarıyla iletişime bile geçemeyen bu çocuklar yalnızlığa mahkûm olmaktadır.

“Sokakta mendil sattığımı okuldaki arkadaşlarıma söylemedim ama bir tanesi beni gördü sandım bir keresinde, sonra okulda baktım dalga geçmedi görmemiş demek ki..” (G.8)
“Sokakta çalıştığımı söylemedim, söylesem alay ederler benimle, ben zaten okulda tek başımayım hep kimseyle konuşmuyorum” (G.9)

3.6.4. Çocuğun Sokakta Çalışma Hayatına Yönelik Değerlendirmeler

Bu bölümde çocuğun sokakta çalışmaya başlamasına neden olan ailesel, çevresel, kişisel nedenler ile çocuğun sokakta çalışmayla ilgili düşünceleri anlaşılmaya çalışılmıştır

TABLO 7: Çocuğun Sokakta Çalışma Hayatına Yönelik Bulgular

Görüşme	Sokakta Çalışmaya Başladığı Yaş	Bugüne Kadar Yaptığı İşler	Şuan Yaptığı İş	Günlük Kazancı	Kazandığı parayla ne yapıyor?
G.1.	10	Mendil, sakız	Midye	10-20 TL.	Arkadaşlarıyla harcıyor.
G.2.	15	Sanayide çıraklık, mendil, çekirdek	Midye	20-30 TL.	Yarısını annesine veriyor.
G.3.	10	Islak mendil, su, çiçek	Mendil	10-20 TL.	Babası alıyor.
G.4.	10	Tarla işi, su	Mendil	20-30 TL.	Babası alıyor.
G.5.	10	Sakız, tarla işi	Mendil	15-20TL.	Babası alıyor.
G.6.	8	Çobanlık, tarla işi, tamircilik, gübre işi	Tarla işi	Bilmiyor.	Babası alıyor.
G.7.	10	Mendil	Mendil, tarla işi	5 TL.	Babası alıyor.
G.8.	11	Tamircide çıraklık	Mendil	10 TL.	Babası alıyor.
G.9.	11	Sanayide	Mendil	10-15 TL.	Babası alıyor.
G.10.	12	Mendil, sakız, bileklik	Mendil, çiçek	10-20 TL.	Annesi alıyor.
G.11.	11	Mendil	Çiçek	10-20 TL.	Babası alıyor.
G.12.	10	Tarla, Mendil, sakız, çiçek	Mendil, çiçek	10-15 TL.	Babası alıyor.
G.13.	10	Mendil, simit	Mendil	15-20 TL.	Babası alıyor.
G.14.	9	Çıraklık, mendil, su.	Mendil	15-20 TL.	Babası alıyor.
G.15.	10	İnşaatta amelelik, Mendil, çiçek	Tarla işi ve mendil	10-15 TL.	Babası alıyor.

Görüşmelerde ilk olarak çocuğun bugüne kadar hangi işler yaptığı sorulmuştur. Tablo 7’de görüldüğü üzere, görüşmeye katılan 15 çocuğun bugüne kadar en çok yaptığı işler; mendil, su, midye, sakız, çiçek, çekirdek sattıkları saptanmıştır.

Bunların dışında tarlada, sanayide ve inşaatla çalışanlar olmuştur. Burada önemli bir ayrıntı mevsime ve özel günlere göre sattıkları ürünün değişmesidir. Örneğin bir çocuk; sevgililer gününde çiçek sattığını ama normal zamanda mendil sattığından bahsetmiştir. (bk. G.12) Bu konuda Atauz' un da yapmış olduğu araştırma sonuçları örtüşmektedir.

Atauz' un yaptığı araştırma sonucuna göre, çocukların yapmış oldukları işler hiç ya da çok az sermaye gerektiren, herhangi bir beceri gerektirmeyen, hızlı iş değişimine olanak sağlayan ve süreklilik gerektirmeyen işler olmaktadır.³¹⁸ Görüşmeye katılan çocukların işleri de sermaye gerektirmeyen ve özel bir beceri istemeyen işler olarak nitelendirilebilir.

Bulgulara göre, çocukların Isparta sokaklarında en çok sattıkları ürün mendil olarak saptamıştır. Günlük kazançları 10 ila 30 arasında değişen bu çocukların hemen hemen hepsi parayı ailesine vermektedir, görüşmeye katılan çocuklar arasından kazandığı günlük parayı kendisi için harcayan bir çocuk çıkmıştır. Bir başka katılımcı çocuğun bu konuda söyledikleri ise bu görüşü doğrular niteliktedir;

“Tarla işlerinden kazandığım parayı Ailem alıyor. Ben hiç parayı görmüyorum bile ayda 5 TL veriyor babam bana bazen bir tek o. Ben çalıştığım parayı alsaydım kendime kardeşime bir şeyler alırdım o zaman çalışmayı daha çok severdim.” (G.7)

İnsanoğlu her zaman emeğinin karşılığını almak ister. Motivasyonunu da destekleyen kazançları olmadığında yaptığı hiçbir işten zevk alamaz hale gelir. Görüşülen çocuklar da yaptıkları iş karşılığında bir şey elde edemedikçe işlerini sevmemekte bir mecburiyet olarak görüp, katlanmaktadırlar. Bu mecburiyet onları çocuk yaşta büyümlük hissini yaşatıp, yaşlılarından farklı dünyalar yaşamaya sürüklemektedir. Peki geleceğin yetişkinleri olacak olan bu çocuklar, kontrol dışı sokaklarda mı büyümeli, yoksa ailesinin yanında ve eğitim kurumlarında mı yetiştirilmeli? Elbette ki çocuğun yeri ailesi ve okuludur. İşte bu noktada tabi ki tüm toplumun tüm kesimleri dâhil olmak üzere, başta aileye ve okullara büyük sorumluluklar düşmektedir. Her şeyden önce aile çocuğunu sokakta çalıştırma tutum ve davranışından vazgeçmeli/vazgeçirilmelidir. Ailelere bu yönde bir anlayış kazandırılmalı ve bu yönde destek sağlanmalıdır. Toplumun eğitim kurumları olan okullara da önemli görevler düşmektedir. Okullar sadece bilgi birikiminin çocuklara aktarıldığı yerler değildir.

³¹⁸ ATAUZ, s.173-176.

Okullar en önemli sosyalizasyon ajanlarından biridir. İşte bu fonksiyonuna dayanarak sokakta çalıştırılan tüm çocukları okula çekmeye çalışmalı, eğitime kazandırılmalı, bu yönde çocukların maddi ve manevi destekçiler olmalıdırlar.³¹⁹

3.6.5. Çocuğun Sokakta Karşılaşabileceği Tehlikelere Yönelik Değerlendirmeler

Bu bölümde sokakta çalışan çocuklara yönelik risk ve tehlikeler saptanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerde bu amaçlar çocuklara sokakta çalışmanın tehlikesinin ne olduğu, onları çalışırken koruyan birilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Ayrıca diğer insanların çocuklara nasıl davrandıkları da araştırmanın bir diğer sorusudur.

Sokakta yaşayan ve çalışan çocukların suç işleme eğilimleri bulundukları çevre, ekonomik durum, aile yapısı, şiddete olan düşkünlükleri gibi pek çok nedenden dolayı risk altındadırlar. Özellikle sokaktaki çocukların yaşlarına bakıldığında temel eğitim çağında olmaları düşündürücüdür. Çocuk suçluluğu ile ilgili olarak yapılan tanımlama ve araştırmalar özellikle sokağın sorumsuz ve sınırsız özgürlüğünün sağladığı hareket etme rahatlığının, çocuğun sokağa hızla teslimini kolaylaştırdığı noktasında hemfikirdir. Aynı zamanda sokaktaki çocuklar suç örgütlerinin de kurumayan ucuz kaynağı haline gelmektedirler.³²⁰

UNICEF'in açıklamalarına göre, çocuklar için güvenli bir aile ortamı ancak evde sağlanabilir. Ev; oyun, kültürel faaliyet ve aile yaşamı için merkez konumundadır. Bu varsayım dünyaya kapalı, sokağı dışlayan Batı Avrupa ve Amerikan ailesinin yaşam tarzını anlatmaktadır. Bu modele göre oyunların, kültürel faaliyetlerin ve aile yaşamının dışarıda, sokaklarda gerçekleştiği kentlerin gecekondü mahalleri deneyimlerine yer yoktur. Hâlbuki insanlık tarihinin pek çok döneminde aile ilişkileri ve sosyalleşme evlerin yaygın olarak dışında, kentsel bölgeler ve sokaklarda gerçekleşmektedir.

Bu durum, hala pek çok yoksul ülke için geçerlidir. Kendi toplulukları içerisinde, sokakta oyun oynayan çocuklar sokak çocuğu değildir. Ancak günümüzde çocuk istismarının küreselleşmesi sonucunda, sokaklar çocuklar için daha riskli hale gelmiştir. Son dönemlerde Türkiye'de de sokaklar, çocukların oyun ve sosyalleşme alanı olmaktan çıkmış ve giderek tehlikeli alanlar haline gelmiştir. Yaşanan çocuk kaçırma olayları, çocuk tacizleri ve tecavüzleri ailelerin çocuklarını sokaktan uzak tutma eğilimlerini pekiştirmiştir.

³¹⁹ BATUR, s.5.

³²⁰ Mehmet GÜNGÖR, "Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu Ve Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar" *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2008, s.10.

Sokakta çalışan çocuklar ile sokağı geçici bir oyun alanı olarak kullanan çocuğun maruz kalacağı tehlikeler de her geçen gün farklılaşmaktadır.

Tablo 8: Sokakta Çalışan Çocuğun Risk ve Tehlikelere Yönelik Bulgular

Görüşme	Sokakta çalışırken koruyan birisi var mı, yalnız mı çıkıyor?	Sokakta çalışmak tehlikeli mi?	Sokakta çalışırken kötü davranan insanlar oluyor mu?
G.1.	Çalışan ağabeyler koruyor.	Hayır.	Evet.
G.2.	Esnaf koruyor.	Bazen.	Evet.
G.3.	Hayır.	Bazen.	Evet.
G.4.	Esnaf koruyor.	Bazen.	Evet.
G.5.	Hayır.	Bazen.	Evet.
G.6.	Akrabaları koruyor.	Evet.	Evet.
G.7.	Akrabaları koruyor.	Evet.	Hayır.
G.8.	Hayır.	Evet.	Bazen.
G.9.	Hayır.	Evet.	Evet.
G.10.	Hayır.	Evet.	Evet.
G.11.	Hayır.	Evet.	Evet.
G.12.	Esnaf koruyor.	Evet.	Evet.
G.13.	Hayır.	Evet.	Evet.
G.14.	Hayır.	Evet.	Evet.
G.15.	Hayır.	Evet.	Evet.

Sokakta çalışan çocuk, çalışma mekânından dolayı muhatap olduğu bireylerin sayısı ve farklı nitelikleri nedeniyle de çeşitli tehlikelere maruz kalabilmektedir. 2004 yılında Diyarbakır’da, sokakta çalışan çocuklar sorunu ile ilgili yapılan ve 347’si erkek 53’ü kız olmak üzere 400 çocukla görüşülen araştırmada; sokakta çalışan çocuklar ile zorunlu iç göç arasında bir ilişkinin olduğu söylenmektedir. Söz konusu çocukların doğum yerleri ve ailelerinin göç etme sürelerine bakıldığında, sokakta çalışan çocukların çoğunun ailelerinin birinci kuşak göç edenlerden oldukları tespit edilmiştir. Sokakta çalışan çocukların ailelerinin göç etme durumlarına bakıldığında ise sokakta çalışan çocukların ailelerinin % 81,8’inin herhangi bir nedenle bulundukları yerleşim yerlerinden ki bu yerleşim yerleri çoğunlukla kırsal yerleşim alanlarıdır ve kentlere göç etmişlerdir.³²¹

³²¹ BİLGİN, s.82.

Sokakta çalışan çocukları tehdit eden risk ve tehlikelerin başında suça bulaşma konusu gelmektedir. Çünkü sokaklarda yaşanan şiddet olayları, kavgalar bu çocukların kendilerine karşı yapılmasa bile o yaşta şiddetle tanışmalarına sebep olmaktadır.

Kötü alışkanlıklar edinme, okulda başarısızlık, sokaktaki suç gruplarına katılmak gibi riskler altında bulunan bu çocuklar birçok dezavantajlı durumla karşı karşıya gelmektedir. Tabloda (8) görüldüğü üzere; yapılan görüşmelerde çocukların yaptıkları işlerin güvenli olmadığını farkında oldukları gözlemlenmiştir. Bu konuda katılımcı çocuk düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir;

“Evet, çalışmak çok zor çalışırken her şey olabilir ben mesela ağaçtan düşmüştüm elim kırıldı diğer işlerde de kaza geçirdim toplamda altı kere oldu bu nerdeyse hep bir yerlerim kırıldı çalışırken. Hiçbir güvencemiz yok çalışırken.”(G.6)

“Evet, sigortasız iş sonuçta başımıza bir şeyler geldiği zaman sorumlu biz oluyoruz yine.” (G.7)

Güvencelerinin olmadığını farkında olan çocuklar herhangi bir risk durumunda Isparta esnafının onlara sahip çıktığından ve koruduğundan bahsetmektedirler.

“Burada dükkânlarda çalışan ağabeyler var onlar koruyor bizi kavga olunca.” (G.4)

“Buradaki esnaf ağabeyler sağ olsunlar bir sorun olunca koruyorlar bizi.”(G.12)

Sokakta çalışmaya yalnız mı yoksa akrabaları ya da arkadaşları ile birlikte mi çıktıkları sorulduğunda, birçoğu tek başına çıktığını geri kalanlar ise; arkadaşları ya da akrabalarıyla çalışmaya çıktıklarını veya çalışırken tanıştıkları diğer mendil, su vs. satan çocuklarla bir araya geldiklerinden bahsetmişlerdir. Daha önceki yıllarda uzun süre mendil satan bir görüşmeci bu konuda aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır;

“Küçük yaştan beri burada bu ortamlarda mendil sattım biz Mardin’ liyiz kuzenlerim ile birlikte çıkardık ben onlardan büyük olduğum için onları yönlendirirdim. Herkesin bir bölgesi olurdu örneğin ben bu sokaktaysam diğer kuzen bir üst sokakta çalışırdı o gün kimse kendi bölgesinden ayrılmazdı o gün, aramızda yarattığımız bir kuraldı bu, bir sorun çıkması halinde kimin hangi sokakta çalıştığını bilirdim hem ben koşardım hemen.”(G.15)

Sokakta çalışan çocukların gün içinde satış yapmak istedikleri birçok insanla ilişki içinde oldukları düşünülürse bir diğer sorun, insanların onlara karşı olan tutumlarıdır.

Her zaman iyi niyetle karşılanmayan bu çocuklar kendilerine hırsız gözü ile bakıldığından bahsetmektedirler;

“Evet, ben sadece mendil satmak istiyorum onlar beni hırsız sanıyor bazen telefonlarını çalacakmışım gibi kaldırıyorlar masadan.” (G.10)

Bu tip bir bakıştan gururlarının incindiği ve üzüldükleri gözlenmiştir. Ayrıca, insanların onların sattığı ürünü almayıp bağırdıklarından ve bazen de şiddete maruz kaldıklarından bahsetmektedirler. Bu durum çocukların can güvenliği açısından da endişe vericidir.

“Evet, mesela ekmek arası satarken birisi bana kızların önünde vurdu, bende başka mahallelerde çalıştım o zamanlar.” (G.2)

“Evet, almıyorlar sonra bağıryorlar” (G.3)

“Evet, kötü kötü bakıp aralarında konuşuyorlar” (G.13)

Son zamanlarda basında yer alan haberlerde sokak çocuklarının toplumsal bir tehlike olarak algılanması, kamuoyunun sokakta yaşayan veya çalışan tüm çocukları aynı kefeyle koyması gibi olumsuz düşünceler bu ve bunun gibi durumlara yol açabilmektedir.

Bölümün genelinde de görüldüğü gibi sokak ortamında çocuklar, hem fiziksel hem de psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek pek çok durumla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

3.6.6. Çocuğun Ailesi İle İlgili Duygularına Yönelik Değerlendirmeler

Bilindiği gibi ailenin en önemli işlevlerinden biri sosyalizasyon bir diğeri de psikolojik doyumdur. Her çocuk bir aileye ait olma yoluyla, güvenlik için temel gereksinimi olan doyuma ulaşmak ister. O, nereye ait olduğunu ve aile içinde hangi konumda olduğunu bilmek ister. Bunu çocuğa aile ortamı sağlar.

Çünkü ancak bir aileye ait olmak duygusu ve bilinci ona yeni gruplara katılıp orada kendisine bir yer bularak becerilerini geliştirmeyi sağlar. Ailenin duygusal bağları bireyin yaşamdaki bütün ilişkilerinin gelişmesinde çok önemlidir.³²² Aile, bu nedenle, toplumun en temel ve en önemli yapı taşlarından biridir. Çocuk aile içinde model aldığı davranışlarla toplumsal yaşama hazırlanır. Yine kişilik gelişimi için son derece önemli olan sevgi ve güven ihtiyacının büyük bir kısmını aile içinde giderilir.

³²²Kadir ASLAN, “Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar” , **Ege Eğitim Dergisi**, Sayı:2, Cilt:1 2012, s.27.

Köyden kente göç etmiş olan ailelerin sosyo-psikolojik durumları incelendiğinde aileler bir yandan değişime ayak uydurmaya çalışırken, bir yandan da işsizlikten kaynaklanan yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

Yoksulluğun aile üzerinde, dolayısıyla, çocuklar üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. İşsiz kalan aile büyükleri stres yaşamakta ve dolayısıyla bu çocuklarıyla olan ilişkilerine de yansımaktadır.

Örneğin; Diyarbakır’da gerçekleştirilen “Kente Göç ve Yoksulluk” adlı alan çalışmasının verileri de aile içi şiddetle ekonomik koşulların ilgisi olduğunu vurgulamaktadır.³²³ İşsizlik ve ardından gelen yoksulluk, çocukların sokakta çalışmasına sebep olmaktadır.

Yukarıda kısaca bahsedilen konular çerçevesinde bu bölümde çocuğun ailesi ile olan ilişkileri ve gelecekte beklenenleri irdelenmeye çalışılmıştır. Görüşme yapılan çocukların tamamı ailesi ile birlikte yaşamaktadır ve onların gözetimi altındadırlar. Ayrıca, hepsinin anne-babası özdür. Ailenle aran iyimidir? Sorusuna hemen hemen hepsi “iyi” olarak yanıt vermişlerdir. İyi olmadığını düşünenler ise; genel de babalarıyla anlaşamadıklarından bahsetmektedirler.

“Ailemde bir tek babamla aram iyi değil” (G.8)

Aileden de en çok kimi seviyorsun? Sorusuna hemen hemen hepsi annesini ve kardeşini sevdiği söylemektedir.

Babaları ile ilişkileri düşünüldüğünde çocukların çalışmasını en çok isteyen aile bireyi baba olarak görüldüğü için çocukların daha çok anne ve kardeşlerini sevdiği söylenebilir.

“Annemi ve kardeşleri seviyorum, çünkü babam bazen bize kötü davranıyor” (G.3)

“Annemi seviyorum, çünkü o beni hep seviyor geceleri bazen üzülüyor annem ağlıyor bende onu öyle görünce üzülüyorum onu daha çok seviyorum” (G.8)

“En çok küçük kardeşimi seviyorum, onun çalışmasını istemiyorum ileride” (G.10)

³²³Melih ERSOY, Tarık ŞENGÜL , “Kente Göç ve Yoksulluk, Diyarbakır Örneği” , (Migration and Poverty, Case Study of Diyarbakır) (Co-writer) ODTÜ, SBE, Dep. of Urban Policy Planning and Local Governments ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Yayın no:6, Ankara, 2002,s.43.

Çalışmadıkları zaman ailenin tepkisinin ne olduğu sorulduğunda, görüşmeye katılan çocukların tamamına yakını, daha çok babalarının kızdığını veya kazandıkları paraları babalarının aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, aile de babaları tarafından çalıştırılmak istenildiği gerçeği ve babaları ile yaşanan çatışma ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Bir diğer soru *ailende en çok neyi değiştirmek isterdin* sorusunun cevabı ise aslında çocukların içinde bulundukları durumdan rahatsızlıklarını ve özlemlerini de ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda verilen cevaplar; ekonomik durumlarının iyi olması, şiddet görmemek, baba baskısının olmaması ve çalışmak yerine okutan bir aileye sahip olmak olarak öne çıkmaktadır.

“Bana bir daha vurmasınlar çünkü bazen oluyor vuruyorlar sonra gelip öpüyorlar.”
(G.2)

“Annemle babam çok para kazansın isterdim.” (G.5)

“Çocuklarımın çalışmadığı bir ailem olsun isterim ben çalışıp bakarım hepsine.”(G.10)

Tablo 9: Çocukların Gelecekte Beklentilerine Yönelik Bulgular

Görüşme	Gelecekte Nasıl Bir Ailen Olsun İstersin?
G.1.	Ailem zengin olsun, çocuklarım çalışmasın isterim.
G.2.	Çocuklarım okusun, çalışmasın isterim.
G.3.	Mutlu ailem olsun isterim.
G.4.	Mutlu ve huzurlu ailem olsun isterim.
G.5.	Bilmiyorum.
G.6.	Çocuklarım çalışmasın okusun isterim.
G.7.	Çocuklarım okusunlar isterim, çalıştıkları zaman kendi paraları ile kendilerine bir şeyler alsınlar isterim, babama göstermek isterdim böyle daha mutlu olacağımızı.
G.8.	Mutlu bir ailem olsun isterim çünkü bizim ailede kimseyi mutlu görmedim.
G.9.	Mutlu olalım isterim.
G.10.	Çocuklarımın çalışmadığı bir ailem olsun isterim, ben çalışıp bakarım hepsine.
G.11.	Mutlu bir ailem olsun isterim.
G.12.	Sadece mutlu ve huzurlu bir ailem olsun.
G.13.	Çocuklarımın okuyup doktor olmasını ve mutlu olmayı isterim.
G.14.	Güzel ailem olsun, mutlu olalım isterim.
G.15.	Paranın önemli olmadığı bir ailem olsun isterim çünkü bizim evde para çok önemlidir, ben hastayken bile babam çalış para lazım diyor benim böyle ailem olmasın, mutlu ailem olsun.

Son olarak; çocuklara gelecekle ilgili düşünceleri sorulmuştur. Burada anlaşılmaya çalışılan ve aranan cevap esasında, çocukların gelecek beklentileri ve umutlarına dairdir. Küçük yaşta pek çok sorumluluğun altına giren bu çocuklar, gelecekle ilgili de içinde bulundukları koşulların gerçekliği içinden bakmakta ve geleceğe yönelik beklentilerini bu doğrultuda oluşturmuş gözükmektedir.

Tabloda (9) görüldüğü üzere çocuklar, en temelde ekonomik yetersizliklerden kaynaklanan olumsuz koşulların düzelmesi ve aile içi ilişkilerin değişmesi yönünde istekte bulunmaktadırlar. Çocuklar her ne kadar kendileri için güç koşullarda yaşasalar da gelecekle ilgili olumlu beklentilere ve iyi dileklere sahiptirler.

Gelecek ile ilgili hayalleri hep mutlu, huzurlu, çocuklarının çalışmadığı ailelerinin olması yönündedir. Tablo 9'daki verilere bakılırsa; *“Mutlu bir ailem olsun çünkü bizim ailede kimseyi mutlu görmedim”* ifadesi dikkat çekicidir. Çocukların mutluluğa, huzura duydukları özlem, gelecekle ilgili beklentilerine yansımakta ve bu beklentileri hem kendileri hem de aileleri için taşıdıkları umuttan kaynaklanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sokakta çalışan çocuklar önceleri büyük şehirlerin bir sorunu olarak görülürken artık tüm illerde çalışan çocukların sayılarının artması ile ulusal bir sorun haline gelmiştir. Isparta' da büyük bir il olmamasına rağmen sokaklarda çalışan çocukların gün geçtikçe artmasıyla bu sorunla karşı karşıya gelen bir şehirdir. Çocukluk, fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişmenin hızla sürdüğü, bu nedenle insan yaşamının bekli de en hassas, en özen gösterilmesi gereken dönemlerinden biridir. Kişiliğin önemli bir parçasının şekillendiği bu dönemde, çocuğun yaşamış olduğu deneyimler, belleğinde biriken anılar ya da hayata dair oluşan koşullanmalar, aynı zamanda onun yetişkin yaşlarına da yön verir. Bugün dünyada milyonlarca çocuk, açlık, yoksulluk ve savaş koşullarıyla mücadele etmeye çalışırken, milyonlarcası da sağlıklı, ağır, belki de yasadışı işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.

Çocukların korunmasına yönelik alınan tüm tedbirlere rağmen, ülkemizin pek çok büyük kentinde çocukların sokakta çalışması söz konusudur.³²⁴ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre gelişmekte olan ülkelerde 5-14 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısı 250 milyondur.

³²⁴ <<http://www.sanalbasin.com/ekmek-ugruna-7336724/>> Erişim Tarihi: 04.09.2015.

Toplumların geleceği olan bu bireyler, erken yaşlarda çalışma yaşamının ağır ve tehlikeli koşullarıyla karşı karşıya kalmakta ve çok sayıda çocuk için çalışma, insan haklarını temelinden sarsan bir uygulamaya dönüşmektedir. Çocuğun çalışması çoğu zaman eğitimden yoksun kalmasına, fiziksel ve düşünsel gelişiminin olumsuz yönde etkilenmesine ve sonuçta toplum yönünden onarılası güç birçok olumsuzluğa neden olabilmektedir.³²⁵

Araştırmadan elde ettiğimiz verilere göre ise, katılımcı çocukların ailelerinin, gelir ve eğitim düzeyi oldukça düşük, çok çocuklu ve kırsal alandan göç etmiş aileler oldukları ortaya çıkmıştır. Anne ve babanın eğitim düzeylerinin düşüklüğü, bakabileceklerinden çok daha fazla çocuğu sahip olmalarının bir nedeni olarak söylenebilir. Bir diğer olumsuz durum, anne-babanın sürekli bir işte çalışmıyor oluşu ve dolayısıyla evin geçimini temin edememeleri, çocuklarının temel ihtiyaçlarını gidermelerinde, zorlanmalarına neden olmaktadır. Çocuklar bir yandan evin geçimiyle ilgili sorumluluk üstlenirlerken, bir yandan da temel eğitimlerini tamamlayabilmeye çalışmaktadırlar.

Bu süreçte, aile üyelerinin eğitimsizliği, ev koşullarının yetersizliği v.b. nedenlerle çocuklar uygun ders çalışma ortamı bulamamakta, derslerinde başarılı olamamaktadırlar. Bazı aileler yoksullukları yüzünden çocuklarını daha ilköğretim çağındayken okuldan almak zorunda kalmaktadırlar.

Yapılan görüşmelerde, çocukların neredeyse hiçbirinin okulu kendi istekleriyle bırakmak gibi bir eğilimi olmadığı ortaya çıkmıştır. Aksine, çocuklar okumayı çalışmaktan daha çok istemektedirler. Elde edilen bu veriler doğrultusunda çocukların okula devam etmelerinin desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılan çocukların tamamının halen oyun çağında olmalarına rağmen, hiç oyuncaklarının olmadığı saptanmıştır. Hatta çocuklardan biri, oyun yaşında olmasına rağmen oyuncaklardan ve oyun oynamaktan nefret ettiğini söylemektedir. Yine çocukların ifadelerine göre, arkadaşlık ilişkilerinde kimi zaman şiddete varabilen çatışmaların yaşandığı ortaya çıkmıştır.

Çocuklardan neredeyse hiçbiri ailelerinden uzakta yaşamayı istememekte, ailelerinden uzakta olmak isteyen çocuklar da akraba ya da okul ortamını seçerek güvence aramaktadırlar. Bu durumu “evden ayrılmayı hiç düşündünüz mü?” sorumuza aldığımız yanıtlar da desteklemektedir.

³²⁵Yener ŞİŞMAN, Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2,2006, s.14.

Çocuklar mevsim ve koşullara göre sokakta yaptıkları işi ve sattıkları malları değiştirdikleri için, şu an ne kadar ne iş yaptıkları ile ilgili sorumuza çok çeşitli yanıtlar vermişlerdir. Yaptıkları bu işler, çok az sermaye gerektiren ve her hangi bir beceri gerektirmeyen işlerdir.

Çocukların okula gidiş saatlerine, okulların açılış kapanış tarihlerine göre çalışma saatleri de değişmektedir. Sokaktaki tehlikelerin farkında olan çocuklar, kışın çok geç saatlere kadar sokakta kalmamaya dikkat etmektedirler. Buna ilaveten çalıştıkları bölgeler evlerine uzak olan çocuklar otobüslerin son saatlerine kadar (otobüs son saati: 23.30) çalışabildiklerini sonra eve dönmenin zor olduğundan bahsetmektedirler. Bu konuda aileleri de kendilerini uyarmakta ve destek olmaktadır. Buna karşın, sabah çok erken ve gece çok geç saatlerde çalışma deneyimi yaşayanlar bulunmaktadır.

Çocukların büyük çoğunluğu kazandıkları parayı olduğu gibi ailelerine vermekte (özellikle babalarına) her ne kadar çalışmayı istemeseler de kendilerini ailelerinden sorumlu hissedip çalışmalarının zorunluluk olduğunu belirtmektedirler.

Buna karşın, sokakların çocuklar için uygun olmadığını gerek yaşadıkları gerekse çevrelerinden tanık oldukları olayları anlatarak dile getirmektedirler. Sokak ortamında çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek pek çok durumla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu tip durumlarda çocuklar yine birbirlerinden güç almakta, birbirlerini korumaya çalışarak dayanışmaya yönelmektedirler. Bunun için çocukların büyük çoğunluğunun sokağa yalnız bile çıksa diğer çalışan çocuklarla bir grup haline gelip birbirlerini destekledikleri görülmektedir.

Bir başka göze çarpan durum ise; Isparta esnafının bu çocuklara karşı olumlu yaklaşımlarının olmasıdır. Görüşülen çocukların hemen hemen hepsi dükkân sahiplerinin onları koruyup kolladıklarından bahsetmektedirler. Hatta bazı dükkân sahipleri onlara başka iş olanakları sunmaktadırlar. Araştırma sonunda sokakta çalışan çocuklar sorununa ilişkin ilgili kurumlarla görüşmeler yapılmıştır. Kurum temsilciler soruna yönelik çözüm önerileri aşağıdaki gibidir;

Isparta Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü bünyesindeki Çocuk Temsilciği Bölümünde görüşme yapılan Ömer Topçu Isparta'da sokakta çalışan çocuklar ile ilgili şunları söylemektedir;

Konuyla alakalı bize bir ihbar veya yazı gelmedikçe elimizden gelen pek de bir şey olmuyor ne yazık ki. İl koordinasyon kurulu olarak 2 ayda bir toplantı yapıyoruz. Bu konu gündeme geliyor ama genelde suça karışmış çocuklar ve aileleri ile ilgileniyoruz. Bu çocuklar neden suça karışmış? Ailelerinde bir problem varsa bu nedir? Çocuk zarar görüyor mu? Sorularının cevaplarını arıyoruz. Eğer çocuk ailesi tarafında zor durumda bırakılıyorsa çocuğu ilk birim olarak çocuk kabul birimine alıyoruz. Milli Eğitim ile işbirliğimiz açısından onlar tespit ettikleri çocukları bize ihbar veya dilekçe yolu ile ulaşırlarsa bizler zaten çocuk için elimizden geleni yapmaya her zaman hazırız. Çocuğun durumuna göre çocuk evlerine veya bakım ve rehabilitasyon merkezlerine yerleştiriyoruz. Isparta’da bugün 27 tane çocuk evi bulunmaktadır. Yerleri gizli tutulmaktadır.

Isparta Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğünde görevli psikolog Derin Çankaya ise sokakta çalışan çocuklarla ilgili yaşananları şöyle açıklamaktadır;

Isparta’da çok değişik manzaralar ile karşılaştık. Hiç unutmam bir denetleme görevi sırasında demiryolunun orada büyükçe bir araba gördük. Daha sonra anladık ki içinde yaşayanlar var. Bu insanlar arabada yaşıyorlar ve de Isparta’da bir süre çalışıp başka bir şehre gidiyorlar oradan da başka bir şehre .. Biz Isparta’da vakaya yönelik çalışıyoruz. Bir denetim ekibimiz var. Herhangi bir vaka görüldüğünde denetlemeye gidiyoruz. Aileye ulaşıyoruz ve bu çocukları bu kötü durumdan kurtarmak için ne yapabiliriz diye düşünüyoruz. Bu denetlemeleri ayda bir kez yapıyoruz. Sokakta olup her ne iş yaparsa yapsın her çocuk risk altındadır. Bu çocuklar okullarından eğitimlerinden uzaklaşıyorlar evet ama zaten onlardan başka şeyler beklemek yanlış geliyor bana çünkü yine denetlemeler sırasında karşılaştığım bir olaydan örnek verecek olursam, Isparta’da çocuğun amcası cinayetten içeri girmiş, babası başka suçlar işlemiş, bu çocuk nasıl okusun? Zaten ailesi de istemiyor pazarda bana yardım etsin okuyup ne yapacak diyor. Bana kalırsa, 15 yaşında bir çocuğun araba çalması ve sonrasında “ bu arabayı alacak parası varsa başka araba da alır, ama ben alamam” diyerek cevap vermesi, onların kent ortamında öteki insanlarla ilişkisi anlamında da ipuçları vermektedir. Bu soruna karşı yapılması gereken aile ve çocukla işbirliği yapılarak, çocukların eğitimi, sağlığı ve sosyal-kültürel sorunlarına çözüm bulunabilir. Ayrıca suça bulaşmış olanlarla ilgili her suç grubuna yönelik rehabilitasyon olmalı çünkü suç bir toplumda bulaşıcıdır. Cezaevleri artık yetmiyor, caydırıcı cezalar şart.

Isparta Milli Eğitim Müdür Yardımcılarından Halit Ünal ise Isparta’daki durumu şöyle değerlendirmektedir;

Ben öncelikle ailelerin bakış açılarının değişmesi kanaatindeyim. Çocuklarını rant olarak görmekten vazgeçmeliler. Her şeyin başı eğitimidir. Bu çocuklar okullarına devam etmeliler. Öğrenci öğrenciliğini yaşasın.

Bizler eğitimciler olarak okul idaresinde tespit edilecek çocukların ailelerine ulaşp, onlara çocuklarının eğitimi ve bunun önemi ile ilgili seminerler vermeyi isteriz. Sadece eğitim de değil gelenekler, toplumsal değer yargıları, çocuğun yetiştirilme tarzı, kan davaları da önemli. Çok küçük yaşta çalıştırılan çocukların ailelerine ceza verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Geçen gün, dışarıdan bakıldığında maddi durumu olmadığı belli olan bir kadın kızıyla buraya geldi. Okulda kızı kötü giyinişli diye yanına kimsenin oturmadığını büyük bir kızgınlıkla dile getirdi. Biz de yardımlarda bulunduk, kız çocuğumuz için. Bu yüzden okul idareleri eğitim gören çocuklar arasında sokakta çalışanları, yardıma muhtaçları bize rapor etmeli ki biz de elimizde geleni yapalım. İlk olarak yapılacak şey az önce de bahsettiği gibi ailenin eğitilmesi olacak. Her şey aileden başlıyor çünkü.

Çocukların eğitimi ve geleceği için en başta ailenin önemli olduğu ve aileyi eğiterek bu işe başlanırsa olumlu yanıtlar alınabileceği yönünde düşünmektedirler. Çünkü ailenin eğitimi, çocuğuna bakış açısı, maddi durumu her şey çocukların geleceğinde bir rol oynamaktadır.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde araştırmadan ve katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda gelecek araştırmalara basamak olması dileğiyle sokakta çalışan çocuklar sorununa yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir;

Ö.1. Aileler ekonomik şartlarını göz önüne alarak çocuk sahibi olmalı ve aile plânlaması konularında bilinçlendirilmelidirler.

Ö.2. Aileler çocukları ile ilgilenmeli ve sokağa göndermemeleri için dışarıdan bir göz bile olsak aileleriyle iletişim kurup bilinçlendirmek için çabalamalıdır.

Ö.3. Çocuklar sokakta çalışmaya yönlendirilmemelidir.

Ö.4. Gelecekte topluma faydalı bireyler olmaları için öncelikle eğitimlerine önem verilmelidir.

Ö.5. Rehabilitasyon merkezlerine bağlı gezici yardım ekipleri kurularak, çocukların çalışırken desteklenmeleri ve istismara uğramamaları sağlanabilir.

Ö.6. Sokakta çalıştıkları her dakika, olumsuz olaylar ve durumlarla karşılaşabileceklerini ve psikolojik durumlarını düşünerek bu ortamdan uzaklaştırılmaları gerekmektedir.

Ö.7. Ebeveynler çocuklarıyla daha iyi bir iletişim kurmalı ve öncelikle onlar için en iyi geleceğin sokaklardan geçmediğini anlamalıdır.

Ö.8. Sokakta çalışan çocuklara yönelik çalışmalar yapan kuruluşlar, ilgili kurumlar ile görüşerek bu çocukların ailelerindeki yetişkinlere iş imkânı sağlanmasına çalışmalıdırlar.

Ö.9. Sokakta çalışan çocuklara para verilmemeli ve sattıkları ürünlerden alınmamalıdır. Çünkü bu onlara destek anlamına gelmez bilakis aileleri para kazanmaya devam eden çocuğun sokakta çalışmasını daha çok destekler hale getirecektir. Konuyla ilgili çalışan kurumlara bildirilerek durumun önlenmesinde tüm halkın duyarlı hale getirilmelidir.

Ö.10. Emniyet Müdürlükleri'nin Çocuk Şubesi birimleri, imkânları ölçüsünde kalmamalı ve bunun bir işten çok ülkenin geleceği açısından bir sorumluluk olduğunu göstererek bu konuda çalışma yapan tüm kurumları harekete geçirmelidir.

Ö.11. Sokakta çalışan çocuklara ve eğer bulunuyorsa sokakta yaşayan ve madde bağımlısı olan çocuklara yönelik, tüm tedavi imkânlarına sahip bir merkez kurulumu gerekmektedir.

Ö.12. Çalışmak durumunda kalan çocuklar tespit edilerek üzerlerine yüklenen baskılardan kurtarılmalıdırlar.

Ö.13. Dünya'nın dört bir yanında uçucu ve zararlı maddeler kullanarak can veren sokak çocukları bilinmektedir. Böyle bir durumla karşı karşıya gelindiğinde ilgili sağlık kurumlarıyla mutlaka irtibat kurulmalıdır.

Ö.14. “*Her çocuk özeldir*” düşüncesi toplumsal bilinç olarak yerleştirilmelidir. Dışlanmış başka hayatlara sürüklenmiş çocukların da toplumsal bir sorun olduğunu ve her bu sorunun giderilmesi konusunda bireysel ve kurumsal olarak yapılabilecekler konusunda herkesin sorumlu hissetmesinin gerekliliği vurgulanmalıdır..

Yukarıda bahsedilen öneriler uzun vadede ve birçok işbirliği ve çalışmanın sonucunda gerçekleşebilme özelliğindedir.

Oysa çocukların bir an önce sokak ortamından uzaklaşabilmeleri, ihmal ve istismardan korunabilmeleri için daha pratik çözümlere ihtiyaç vardır. Çocukların çalışma yaşamı içinde yer alış nedenleri ve ortaya çıkardığı sorunlar çok boyutludur ve kısa vadede ortadan kaldırılması güç görülmektedir.

Bu nedenle günümüzde başta ILO (İnternational Labour Organization) olmak üzere, konu ile ilgili birçok kurum ve kuruluş çocuk işçiliğinin bütünüyle ortadan kaldırılması yolunda bir ilk adım olarak çocuk işçiliğinin en kötü ve sömürücü biçimleri üzerinde durmaktadır.

Bu çerçevede kölelik ve zorla çalıştırma, çocuk fuhuşu ile ağır ve tehlikeli işler çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak sıralanmakta, yapılan çalışmalarda da bu alanlarda yer alan çocuklara özel öncelik tanınmaktadır. Sokakta çalışmak ise; ILO tarafından en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği türleri arasında açık olarak sayılmamıştır. Ancak, sokakta çalışan çocukların içinde bulundukları şartların ağır, tehlikeli ve istismara açık olması, dikkatleri bu çocukların yaşadığı sorunlara çekmektedir.

Ayrıca, aile ilişkisi halen sürse de yakın bir zamanda bu ilişkinin kopabileceği düşüncesi, eş değişle çocuğun “sokak çocuğu” olarak istismara çok daha müsait bir alana kayma ihtimali, kamuoyunun konuya ilişkin duyarlılığını arttırmaktadır. Bu doğrultuda sorunun kaynağındaki yapısal faktörler ve çocukların mevcut durumları ile beklentilerinin belirlenmesi büyük önem kazanmaktadır.³²⁶

Bir çözüm bulmanın en önemli basamaklarından biri ise; öncelikle o sorunu anlamaktır. Sokakta çalışan çocukları her türlü ihmal ve istismardan kurtarmak, yasal ve toplumsal açıdan korunmalarını ve geleceğe hazırlanmalarını sağlamak hem toplum kalkınması hem de insan hakları açısından önemlidir. Sorunları çözmenin ilk adımı ise bu çocukları ve sorunlarını, bütünüyle tanımaktır.

³²⁶ ŞİŞMAN’ dan aktaran: ÖZKOÇ, s.4.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALVER,K. **Siteril Hayatlar: Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler**. Hece Yayınları, Ankara,2007.

ASLANOĞLU, R.A.**Kent, Kimlik, Küreselleşme**, Ezgi Kitapevi,2. Baskı, Bursa, 2000.

BAL, H. **Kent Sosyolojisi**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2002.

BAŞTAYMAZ,T. **6-15 Yaş Grubu Bursa’da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul, 1990.

BAYRAKTAR, E. **Bir İnsanlık Hakkı Konut TOKİ’nin Planlı Kentleşme ve Konut Üretim Seferberliği**, Boyut Yayın Grubu, Birinci Baskı, Kasım, 2007.

BEKTAŞ, C. **Kentli Olmak ya da Olmamak**, Evrensel Basım Yayın,3.Hamur, Ciltsiz, İstanbul, 2000.

Blau, J.R. - Blau, P.M. **He Cost of Inequality: Metropolitan Structure and Violent Crime**, **American Sociological Review**, Vol: 47, No: 1: 114.1982.

ÇEVİK, Ö. **Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentlileşme Süreci**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,2005.

CHİLDE,G. **Tarihte Neler Oldu?**, Alan Yayıncılık, İstanbul,1983.

DİNÇER, Y. **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset Ve Demokrasi**, Demokrasi Kitaplığı, 1.Hamur, Ciltsiz, İstanbul, 1999.

ERDOĞAN,N. **Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi**, Ege Üniversitesi Yayını,1991.

ERTEN,Y. ARDALI,C. **Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapılan Cogito**, Sayı: 6-7, Kış-Bahar,1996.

ERTÜRK, H. **Kent Ekonomisi**, Ekin Basım Yayın, Bursa, 2013.

ERTÜRK, H. **Kent Ekonomisi**, Ekin Kitapevi, 4. Baskı, Bursa, 2011.

GÖKÇE,B. **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Ankara, Savaş Yayınevi, 3. Baskı,2004.

GÖLBAŞI,S., **Kentleşme ve Suç**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2008.

GÜÇLÜ, S. **Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci**, 1. Baskı Kültür Eserleri Dizisi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt:366,Ankara 2002.

GÜL; H. **Ortaçağ Kenti Ve Sanayi Kenti**, Atatürk Üniversitesi, Aöf Yayınları.

HARVEY,D. **Sosyal Adalet ve Şehir**, (Social Justice and the City)1993, 1.Basım, ,(Çev: Mehmet MORALI). Metis Yayıncılık, İstanbul 2003.

İÇLİ,T. **Türkiye’de Suçlular: Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Özellikler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:71, Bizim Büro Basımevi, Ankara,1994.

İŞİK, O. PINARCIOĞLU, M. **Nöbetleşe Yoksulluk ; Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları Sultanbeyli Örneği**, İletişim Yayıncılık, 10. Baki,İstanbul,2000.

İSPİR,E. **Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetim**”,Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1982.

KARTAL,K.S. **Ekonomik ve Sosyal Yönleri İle Türkiye’de Kentleşme**, Yurt Yayınları, Ankara, 1983.

KARTAL,K.S. **Kentleşme ve İnsan**, Türkiye ve Orta.Doğu Amme İdaresi. Enst.Yayınları, Ankara, 1978.

KAYA, E. **Kent Yönetimi**, Okutan Yayın Evi, 2008.

KELEŞ, R. ARTUN,Ü. **Kent ve Siyasal Şiddet**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, Ankara,1982.

KELEŞ,R. **Kentleşme Politikası**, İmge Kitapevi,14.Baskı, Ankara, 2013.

KIRAY, M. **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,1998.

KIRAY,M. **Toplumsal Değişme ve Kentleşme, Kentsel Bütünleşme**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1998.

MİNGİONE, E. **Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates**, Urban Poverty and Underclass,1996: A Reader, Ed: E. Mingione, Blackwell, Oxford.

ORTAYLI, İ. **Türkiye İdare Tarihi**, T.O.D.A.İ.E Yayınları, No: 180, Ankara, 1979.

ÖZER, İ. **Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2004,

ÖZER,A. **Modernleşme Ve Güneydoğu**, İmge Kitapevi, Ankara, 1998.

PARLAK, B. **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, Bursa, 2011.

Ruşen KELEŞ, Artun ÜNSAL, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:507, Ankara,1982.

Ruşen KELEŞ, R. **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitapevi, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

RÜSTEM, E. **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yayınları, İstanbul, 2002.

ŞAHİN,Y. **Kentleşme Politikası**, Ekin Yayın Evi, Trabzon, 2013.

ŞAHİN,Y. **Kentleşme Politikası**, Ekin Kitapevi Yayınları, 4. Baskı,Ağustos,2013.

SCHULER, H. , **Türkiye’de Sosyal Demokrasi Particilik, Hemşehrilik, Alevilik**. Çeviren: Yılmaz TONBUL. İstanbul: İletişim Yayınları 1998.

SENCER, Y. **Türkiye’de Kentleşme Bir Toplumsal Ve Kültürel Değişme Süreci**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bilim Dizisi:12, Birinci Baskı, Ankara, Kasım 1979.

ŞENEL, A.**Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara Bilim ve Sanat Yayınları, 1995.

ŞENSES,F. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 2.Hamur, Ciltsiz,İstanbul, 2001.

TALAS, C. **Toplumsal Politikaya Giriş**, Ezgi Kitapevi, Ankara,1981.

TORTOP,N. **Mahalli İdareler**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2006.

TÜRKDOĞAN,O. **Türkiye’de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977.

ÜNSAL,A. **Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi**, Cogito, Sayı: 6-7,1996.

Veysel BOZKURT, V. “Küreselleşme Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Veysel Bozkurt (der.), İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

WIRTH, L., **Urbanism as a Way of Life “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”** The American Journal of Chicago Press. Vol. 44, No. 1 (Jul., 1938), pp. 1-24,1938.

MAKALELER

AKYARLI, A. "Hemşehrilik Kavramına Yeni Bir Yaklaşım", Ege Kültür, Sayı 6,İzmir,1995.

AVCI,N. “Yükselen Bir Değer (!) Olarak Türkiye”, **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yayınları, Cilt: 1, Temmuz, İstanbul,2003.

AYAR,D. ÖZTÜRK, C.“Türkiye’de Lisansüstü Çalışmalarda Çocuk Suçluluğu” The Journal of Pediatric Research 2015;2(1):17-20DOI: 10.4274/jpr.86580,2015.

AYTAÇ, Ö. AKDEMİR,İ.O. “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2. Cilt, 2003.

BİLİR,N. “Çalışma Hayatında Bir Risk Grubu: Genç Çalışanlar: Çalışan Gençlik”, (İşSağlığı ve Güvenliği içinde, sayfa: 111-126), Hacettepe Üniversitesi Yayını,Ankara, 2004.

Blau, J.R. - Blau, P.M. “The Cost of Inequality: Metropolitan Structure and Violent Crime, American Sociological Review”, Vol: 47, No: 1: 114 ,1982.

Brenner, H. Time Series, Analysis of Relationships Between Selected Economic and Social Indicators Vol. I. Final Report on Contract. U.S. Department of Labour, Manpower Administration,1971.

Çağatay N. “Gender and Poverty” içinde UNDP Social Development and Poverty Elimination Division Working Paper (5). 1998.

ÇELİK,Ç. “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı Ve Din” Paradigmatik Anlam Ve İşlev Farklılaşması, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-Kayseri,2009.

Devlet Planlama Teşkilatı, “Türk Aile Yapısı Araştırma”, DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara, Nisan, 1993.

DUMANLI, R. “Yoksulluk Ve Türkiye’deki Boyutları”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara,2002.

ERDER, S.“Getto Kavramı Üzerine” Adadan Odaya: Yaşamdan Yapıya Konut Çevresi, Edt. Deniz İncedayı. Bağlam Yayınları,İstanbul, 2004.

ERDİN,H.E. ÖZCAN,N.S.“Kentlerde Açık Ve Yeşil Alan Sistemlerinin Afet Yönetimi Bağlamında Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesinde Coğrafi Bilgi Sistemleri (Cbs): İzmir Örneği”, Tmmob Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, 11-13 Kasım, Ankara, 2013.

ERSOY,M..ŞENGÜL,T.“Kente Göç ve Yoksulluk, Diyarbakır Örneği” (Migration and Poverty, Case Study of Diyarbakır) (Co-writer) ODTÜ, SBE, Dep. of Urban Policy Planning and Local Governments, Ankara, 2002.

Ferdinand, T.,“The Theft/Violence Ratio in Antebellum Boston” Criminal Justice Review,1991.

KALAYCIOĞLU, S.“Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Baş etme

Stratejileri, Kentleşme, Göç ve Yoksulluk” - Türk Sosyal Bilimler Derneği 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Der: A.Alpay Dikmen, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002.

KAYA, G., ÇÜÇEN, K. 2.Uluslararası Felsefe Kongresi, “Şehir ve Felsefe”, Bursa, 2012.

KAYA, N.Ç “Şiddetin Sosyal Dinamikleri,Yoksulluk,İşsizlik,Göç” Toplumsal Bir Sorun Olarak “Şiddet” Sempozyumu, Eğitim Sen. Bildiriler Kitabı, 2006.

KAYGALAK, S."Yeni Kentsel Yoksulluk ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin Demirtaş Mahallesi Örneği", Praksis 2,124-172, Bahar,Mersin,2001.

MARMASAN,M. “Bir Mekânsal Ayrışma Modeli Olarak Modern Gettolaşma: Televizyon Reklamları Üzerine Bir İnceleme” Global Media Journal: TR Edition 5 (9) Marmasan Fall Eskişehir,2014.

ÖCAL,O.,YLDIRIM,E. “İşsizlik-Suç İlişkisi: Kayseri İli Örneğinde Makro ve Mikro Verilerden Kanıtlar”,Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı, Emek Piyasaları ve İstihdam,15-17 Eylül ,2011.

SAĞLAM, S.“Türkiye’de İç Göç Olgusu Ve Kentleşme”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erman ARTUN Özel Kitaplığı, Sayı 5, Güz 2006.

Saith, R.“Social Exclusion: The Concept and Application to Developing Countries”, Queen Elizabeth House, University Of Oxford, Working Papers Series Report, 2001.

Savona, E., di Nico.la, A., & da Col, Dynamics of migration and crime in Europe: New patterns of an old nexus. In A. P. Schmid (Ed.), Migration and crime. Proceeding of the International Conference on Migration and Crime: Global and Regional Problems and Responses,’ Courmayeur Mont Blanc, Italy, October 5–8, 1996 sayfa 61–91 Milano: ISPAC,1998.

Sellin, T., Research Memorandum on Crime in the Depression Social Science Research Council, Bulletin 27, N. Y. 1937.

SEYYAR,A., S”osyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, Yoksulluk-1. Ulusal Yoksulluk Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran, Cilt I, Deniz Feneri Derneği Yayınları, İstanbul ,2003.

TATLILIOĞLU, K. “Şehirleşme Olgusu ve Kimlik Döngüsü Bağlamında Kimlik ve Kişilik Bunalımı”, İkinci Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, Bursa, 2012.

DERGİLER

AKKAYA,Y. “Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet”, Yasemin Özdek (edit) Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları içinde, **TODAİE**, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi,2001.

AKÜZÜM,C. Behçet Oral, “Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Açısından Okullarda Görülen En Yaygın Şiddet Olayları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl:19, Sayı:61 Saniye DEDEOĞLU,”Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** ,Sayı,66 Cilt:1, Kış ,2011.

ASLAN,K. “Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar”, **Ege Eğitim Dergisi**,Cilt:1, Sayı:2,2012.

AYDINLI, H.İ. “Türkiye’de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği Ve Mevzuatın Sürece Etkisi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 14 Sayı: 54 (192-200), 2015.

AYHAN,İ. ÇUBUKÇU,K.M. “Suç Ve Knet İlişisine Ampirik Bir Bakış”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** ,Yıl/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, 2007.

BAL,H. AYGÜL,H.H., vd. “Göçle Gelenlerin Toplumsal Sorunları (Isparta Örneği), Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:27, Aralık,2012.

BIÇKI, D. “Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlere Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz”, “İş,Güç” **Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2005.

ÇAKIR,Ç. “Sosyal Dışlanma” Dokuz Eylül Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Cilt: 4, Sayı :3, 2002.

ÇAKIR,S. Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme , **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**,Sayı:24, Aralık 2011.

DELİCE,M. ,YAŞAR,M. “Göç Ve Şiddet Suçları İlişkisinin İncelenmesi,” **Akademik Bakış Dergisi**,Sayı:44,Ağustos, 2014.

DOĞAN, B. “Diyarbakır’daki Kentsel Yoksulluğun Ana Bileşen Anazili Dâhilinde Değerlendirilmesi” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.17, S.3, s.129-162,2012.

DUMANLI, R. “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri,” **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:1, Sayı:6, Ekim,1995.

ERGİL, D. “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, **Bilim ve Teknik**, Sayı. 399- Şubat, 2001.

ETİLER,N. HATUN, Ş. GÖNÜLLÜ,E. “Yoksulluk Ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, **Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi**, 2005.

FIRAT, S. “Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı Ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10 / 3 . 201-228 ,2008.

FIRAT,S. “Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi” **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** ,10 / 3 ,201-228 ,2008.

GÖKTÜRK,G., GÜNALAN,M. “Modern ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı :11, Yıl: 9, Aralık 2006.

GÖKULU,G. “Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, 2010.

GÜL,S.S. Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele’nin Sosyolojik Boyutları: Göreliden, Mutlak Yoksulluğa, Y. Özdek(Ed.), Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, **Ankara: TODAİE Yayınları**, Ankara,2002.

GÜLER,M. “Çocuğun Güvenliği Bağlamında Çocuk- Suç İlişkisi ve Çocuk Polisi”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı:151, 2001, <<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/guller.htm>,>Erişim Tarihi: 07.15.2015.

GÜLLÜ,İ. “Suç Olgusuna Teorik Ve Eleştirel Bir Yaklaşım” **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, (Özel Sayı I): 104-107, 2014.

GÜMÜŞ,E.“Crime in Urban Areas: An Empirical Investigation” **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, Vol. 4, No. 7,2004.

GÜNGÖR, M.“Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu Ve Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar” **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1,Aralık 2008.

GÜRSES,G. Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele Politikaları, **Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, Cilt 17, Sayı 1,2007.

İNAN, A. “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, Şakir BERKİ’ye Armağan, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:5, S:1-2, Konya,1996.

KARASU,M.A. “Kent Ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, 2012.

KARDAM,F. YÜKSEL,İ. “Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri: Yapabilirlik Ve Yapabilirlikten Yoksunluk”, **Nüfusbilim Dergisi** , 26, 45-72, Ankara,2004.

KAYPAK, Ş. “Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 13 (20): 19-33, 2011.

KIZMAZ, Z. “Ekonomik Yapı Ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme” **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Fırat University Journal of Social Science Cilt: 13, Sayı: 2, Sayfa: 279-304, Elazığ-2003.

KOCACIK,F. “Şiddet Olgusu Üzerine” **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı:1,2001.

KORAY,M. “Büyüyen Yoksulluk- Yoksunluk Sorunu Ve Sosyal Hakların Sınırları”, **I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:42,Mart, İstanbul, 2010.

KURT, N. “Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri”,**Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2,Sakarya, 2011.

Mehmet KARAKAŞ, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı ÜzerineEleştirelBirYaklaşım”,**SosyalBilimlerDergisi**,<<http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayoneti/sosyalbilens/dergi/III1/9.p>>Erişim Tarihi: 10.12.14.,

MUKUL,İ. SARI,S. “Türkiye’de Dönüşüm Mekanı Olarak Kentler: Kentsel Dönüşüm”, Uluslararası **Sosyal Araştırmalar Dergisi** ,Cilt: 8 Sayı: 39 ,Ağustos, 2015..

NARLI, N. NARI,Y. "Türkiye'de Hemşeri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri: Bursa Örneği", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 5, Sayı :29, Eylül/Ekim, 1999.

ÖZBEK,A. “Kentsel Yoksulluğun Genel Bir Değerlendirilmesi: Kırıkkale Örneği, Erciyes Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31,(53-67s.),2011.

ÖZDEN,P.P. “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”, **İÜ. SBF. Dergisi**, Sayı: 23-24, 2000-2001.

ÖZKAN, H., KIRDAŞ, E.vd. “Yoksulluk Sorununu Görmeyen Bir Kalkınma Modeli Olarak Yönetişimci Kalkınma: Adana Örneği, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:67, No:4, 2012.

ÖZKOÇ, T.“Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme”, **Eğitim Dergisi**, Sayı:34, 2012.

PUSTU,Y. “Küreselleşme Sürecinde Kent, Antik Site’den Dünya Kentine” **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 60.

ŞEN,B. Metropol “Kent Merkezlerinde Çöküntüleşme Eğilimleri: İstanbul Eminönü-Süleymaniye Bölgesi Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** , C.17, S.2, 2012.

ŞENOL,D. Yoksulluğun Getirdiği Çocuk ve Genç İşgücü, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:14, Yıl:14, Sayı:3, 14: 243-259,2014.

SİPAHİ, E.B. “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik Ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, SÜ, **İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:11,Konya, 2006.

ŞİŞMAN, Y. Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri” **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, 2006.

SUBAŞI BAYBUĞA, M. “Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocukların Aile ve Yaşadıkları Konutların Özellikleri”, **Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi**, Ankara,2003.

YANARDAĞ, Ö. Ürün,Ö “Nüfus Kavramı Ve Türkiye’de Nüfusun Gelişimi Sürecinin Değerlendirilmesi”, **Mevzuat Dergisi**,Yıl:6, Sayı:66, Haziran, 2003.

YEŞİL,S. “Kültürel Farklılıkların Yönetimi Ve Alternatif Bir Strateji: Kültürel Zeka” **KMU İİBF Dergisi**, Yıl:11 Sayı:16 Haziran/2009.

YETİM, N. “Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar: Mersin Örneği”, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt:3 Sayı:14, İstanbul,2007.

YILDIRIM,S. “Kent, Kentsel Olay, Kentsel Sorunlar Sosyal Hareketler Ve Yerel Yönetimler Üstüne Notlar”, **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 79/2, 1979.

YÜKSEL, H.“Türkiye’de Konut Sorunları Ve Temel Dinamikleri”, Süleyman **Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: /2, Sayı:18, Isparta, 2013.

DİĞER KAYNAKLAR

TEZLER

AKSOY,H., Nitel Araştırma Teknikleri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Ve Teftişi Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

BİLGİN, R. Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2008.

BOYACI, S. Kentleşme Süreci Kentte Tutunma Sorunlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ocak 2013.

DİNÇOFLAZ,J. Kentteki Kadının Yoksulluğu Ve Sosya Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğu İle İlgili Mücadele Politikaları, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, 2009.

GÜN,S. Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010.

GÜNEŞ,S. Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Mayıs Ankara ,2009.

GÜNÖZ, M. Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2007.

GÜRSOY, M. Kentleşme Sürecinde Göç Suçluluk İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman, 2013.

HATİPOĞLU,B.,Yoksul Ailelerde Sosyal Hizmet: Sokakta Çalışan Çocuklar Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

İBRİŞİM, N. Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2008.

İŞİK,E. Kent Yoksulluğu, Sokak Çocukları ve Suç, Dumlupınar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007.

KAYA,E. Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli, Ya IŞIKKAYA,Devrim Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul,2008.

KÜÇÜK,Ş., ÖZKAN,Ş.Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kentleşme Sürecinde Suç ve Suçluluk Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, Eylül ,1992.

Özkan DEMİRTAŞ,Ö., ERDEM,E.Ç. MUTLUCAN,A.M.,Sokak Çocukları Sorunu ve Bu Çocukların Karşılaştıkları Riskler Nelerdir? Yürütülen Hukuki, Psiko-sosyal Çalışmalar Nelerdir?, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2013.

ŞAHİN,T. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal yardım Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara,2010.

SALİM, M. Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları Ve Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011.

ŞENTÜRK, Ü.Göç ve Kentleşme (Malatya Örneği), Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Malatya, 2014.

Servet SARIOĞLU, Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent Ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2005.

TUNÇCAN, N. Çocuk İşçiliği Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1999.

YILDIRIM, A. Kentleşme Ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

“Esneklik\Eğretilişme: Enformelleşme”, <www.sosyalkoruma.net>. E. T.: 30.09.2015.

“Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri Ve Sonuçları” AKIN,A., SUBAŞI,N.<[Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri ve Sonuçları](http://www.amargi.org.tr/?q=node/156). <http://www.amargi.org.tr/?q=node/156>,> E. T.: 20.09.2015.

“Küresel Kentler”< https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCresel_kent> Erişim Tarihi: 11.09.2015.

< http://www.kamusen.org.tr/icerik_goster.php?Id=5545> E.T.: 15.08.2015.

< <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-5276c.pdf>> E.T.: 17.06.2015.

< <https://ejts.revues.org/85>> E.T.: 12.08.2015.

< www.filozof.net>E. T.: 14.07.2015.

<http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/44/02/nfus.>E.T.: 15.07.2015.

<http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/44/02/nüfus.>Erişim Tarihi: 15.07.2015.

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24539_0.html> E.T.: 07.10.2015.

<http://suleymanyilmazanaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/07/09/966831/icerikler/cocuk-ve-oyudokuman_834701.html?CHK=f4f0d3fc3e9e5bb6662740c25dcff964>E.T.:26.08.2014.

<<http://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>> E. T.: 11.09.2015.

<<http://www.eakademi.org/incele.asp.makaleler/ccelik-1.htm>> E. T.: 10.10.2015.

<<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/a/028.htm>> E. T.: 17.03.2015.

<<http://www.esbl.k12.tr/belge/husey%C4%B1nprojesonhal%C4%B11.pdf>>E. T.: 15.07.2015.

<<http://www.haber7.com/kadin/haber/1314840-kadina-siddetin-en-az-ve-en-cok-oldugu-bolge>>E.T. 10.10.2015;<<http://www.milliyet.com.tr/kadina-yonelik-siddetin-haritasi-gundem-1924868/>>0.10.2015;

<http://siddetinonlenmesi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/04105755_literaturtaramasi.pdf>E.T. 10.10.2015.

<http://www.ilkerturker.com/works/shcek/sokaktaki_cocuklara_yonelik_hizmet_modeli.pdf>E. T.: 26.05.2015.

<<http://www.sanalbasin.com/ekmek-ugruna-7336724/>> E.T.: 04.09.2015.

<<http://www.yarbis1.yildiz.edu.tr/web/userAnnouncementsFiles/dosya7637149pdf>>“Kentsel Dönüşüm Ve Kentsel Yenileme”>E. T.: 20.10.15.

Adaman, F., Keyder, Ç. Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma <ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf> E. T.: 12.07.2015.

ALTINDAL,Y. “Kentleşme Sürecinde Hemşehrilik Olgusu ve Mekansal Kümelenmede Yeniden Üretilen Kimlik, <<http://www.akademiktarih.com/yeni-eklenenler-makaleler-128/10090-kentlee-secde-hemhr-olgusu.html>> E. T.: 12.07.2015.

Ankahukuk, “Türkiye’de Kentleşme Sürecinde Çöküntü Bölgesi Ve Suç İlişkisi: Hacıbayram Mahallesi Örneği”, 2015<<http://www.ankahukuk.com/print:page,1,826-turkiyede-kentlesme-surecinde-cokuntu-bolgesi-ve-suc-liskisi-hacibayram-mahallesi-ornegi.html>> Erişim Tarihi: 12.08.2015. ÇAKAR,B.Y. ATILGAN,G. “Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma”.<http://www.tesis.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf>E. T.: 12.08.2015.

ATAUZ, S.“Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması Güncel Eğilimler Ve Yeni Gelişmeler”,Ankara,2004.<http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/pdf/arastirma/tedp_sokak_cocuklari.pdf> E.T.: 15.09.2015.

ATILGAN,E.Ü. “Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme Ve Uygulamaların Değerlendirilmesi,Ankara,2009,<<http://www.insanhaklariortakplatformu.info/wpcontent/uploads/2010/02/cocukhaklari.pdf>> E. T.: 15.08.2015.

AYAS,M.R.“Çalışma Kavramı Hakkında”<<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1746/18545.pdf>>E.T.: 09.11.2015.

BATUR,B. “Sokakta Çalışan\ Çalıştırılan Çocukların Sosyolojik Temeller”2008.<http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/9/Sokakta_Calisan_Calistiril_n_Cocuklarin_Sosyolojik_Temelleri-5098> E. T.22.08.2015.

ÇAĞATAY,N. “Gender and Poverty” içinde UNDP Social Development and Poverty Elimination Division Working Paper (5),May,1998,<<http://iknowpolitics.org/sites/default/files/gender20and20poverty.pdf>> Erişim Tarihi: 12.08.2015.

ÇAN, M.F. , Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi, TC. Fırat Kalkınma Ajansı s.3. <<http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/KentlesmemeSempozyumBildiriMetniFatihCAN.pd>> E.T.: 10.12.14.

CEBECİ,Ö.F, ÇAKILOĞLU, M.“Kent Planları Kent Yoksulluğunu Önlemede Bir Araç Olarak Kullanılabilir mi?”, <<http://www.kentliorg>> E.T.:14.06.2015.

Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, Sayı: 24539 R.G.,2001. <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010930.htm>> E.T.:23.07.2015.

ÇUKURÇAYIR,M.A. “Kentler ve Tutunamayanlar: Konya Örneğinde Kentsel Yoksulluk”,
<<http://www.geocities.com/yereldemokrasi>> E. T.14.06.2015.

EmniyetGenelMüdürlüğü,<<http://www.egm.gov.tr/asayis/istatistikhirsizlik1.asp>,>
E.T.:10.09.2015.

ERMAN,T. “Gecekondü Çalışmalarında “Öteki” Olarak Gecekondü Kurguları” 2004, s.<
<https://ejts.revues.org/85>> Erişim Tarihi: 12.08.2015.

EŞ,M. “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”,
<<http://www.bilgiyonetimi.org>>E. T.: 06.05.2015.

Göçün Doğurduğu İkili Yaşam Biçimi ve Bu Yaşam Biçiminin Yarattığı Sonuçlar Üzerine
Bir Tartışma, <<http://www.esbl.k12.tr/belge/husey%C4%B1nprojesonhal%C4%B11.pdf>
>Erişim Tarihi: 05.09.2015.

GÖKALP,T.Ö. “Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma” Electronic Journal of Vocational
Colleges,Mayıs 2011, s.126. <http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/11.pdf>E
T.10.11.2015.

GÜNAYDIN,Ş.“Kentleşme Sürecinde Göç Ve Türkiye’de İçgöç
Olgusu”,<<http://seymagunaydin.com/kentlesme-surecinde-goc-ve-turkiyede-ic-goc-olgusu/>>
E. T.: 05.09.2015.

GÜNEŞ; F. “Göç, Yoksulluk Ve Sosyal Politika” Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü,
<<http://www.iav.org.tr/>>

GÜRCAN;M. “Tarihi Kent Merkezleri Mekânsal Değişim Süreci”, Dokuz Eylül Üniversitesi
Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, 2011.
<http://www.sehirplanlama.org/index.php?option=com_kunena&func=view&catid=200&id=414&Itemid=36>E. T.: 19.02.2015.

HATUN,Ş. “Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13.Yılında Yoksulluk ve Çocuk Üzerine Etkileri”,
TürkTabipleriBirliği,Kasım2002,.<http://www.ttb.org.tr/eweb/yoksulluk_ve_cocuklar.pdf>
E.T.:24.09.2015.

İNCEDAL, S. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele
Araçları”, BUĞRA, A.Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Yoksulluk Ve Sosyal
Haklar. < <http://www.spf.boun.edu.tr/> >E.T.: 30.09.2015.

KARA,R.“BilimselAraştırmaYöntemleri.<http://www.nigde.edu.tr/ckfinder_portal/userfiles/files/bilimsel%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20y%C3%B6ntemleri-1.pdf> E.T: 12.08.2015.

KULE,H. ES,M. “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği”,<file:///C:/Users/q/Downloads/247-800-1-PB%20(7).pdf> Erişim Tarihi: 12.08.2015.

KUŞTEPELİ,Y. HALAÇ,U. “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi Ve İyileştirilmesi” <<http://www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf>> E. T.: 23.09.2015.

SAYAR,Ö.Ö <<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/>> E. T.: 30.10.2015

[sokaktaki_cocuklara_yonelik hizmet modeli.pdf](#)> E.T.: 15.09.2015.

T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, “Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli”<<http://www.ilkerturker.com/works/shcek/>

T.C. İstanbul Valiliği, “Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukları Koruma Projesi”, Aralık İstanbul,2004. <<http://www.istanbul.gov.tr/?pid=7>> E. T.: 02.09.2015.

TEKELİ,T. “Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Sorununa Yaklaşım Seçenekleri Üzerine”,<<http://www.tesev.org>,> E. T.: 03.06.2015.

TUIK,“Seçilmiş Göstergelerle Isparta 2013”,<<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ISPARTA.pdf>> E. T.: 26.09.2015.

TUNCEL,M. “Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması Güncel Eğilimler Yeni Gelişmeler”, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı,Ankara, 2004.<http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/pdf/arastirma/tedp_sokak_cocuklari.pdf>

TÜRK-İŞ,“Temmuz 2014 Açlık Ve Yoksulluk Sınırı”, Temmuz, 2014.<<http://www.turkis.org.tr/dosya/p9UPPbM32ofu.pdf>> E. T.:25.09.2015.

RAPORLAR

ACAR,H. “Sokakta Yaşayan Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu”, Kocaeli Üniversitesi, Birinci Baskı,2010,Ankara.<<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/shcek-kitap-baskiya-hazirrec4agus11.pdf>> E. T.: 10.09.2015.

Devlet Planlama Teşkilatı,VIII. BYKP “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele”, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın no: DPT: 2742-ÖİK:691, Ankara, 2007.

ELİDAR, S. MURAT, S. AYDIN,M. KISAOĞLU,O. ÇOŞKUN,L.“Zeytin burnu Kent Konseyi Sosyal Konular Çalışma Grubu Raporu”

<<http://www.zeytinburnu.bel.tr/Sayfa/423/kent-konseyi/kent-konseyi-toplantilari.aspx>> E.T: 10.08.2015.

Kentleşme Şurası, “Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu”, Ankara, 2009, s<http://www.kentges.gov.tr/dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf> E.T.: 15.09.2015.

YILMAZ,E. “Konut Piyasasında Türkiye’de Son Durum Bilgi Raporu”, Konya Ticaret Odası, Etüd Araştırma Merkezi. <<http://docplayer.biz.tr/606486-Konut-piyasasinda-turkiye-deki-son-durum-bilgi-raporu-emre-yilmaz.html>> E. T.:12.12.2015.

YUNCU,D. İki Yoksulluk Yaklaşımı: A.Sen’in *Yapabilirlikten Yoksunluk* Teorisi ve *Toplumsal Dışlanma* Çerçevesinin Karşılaştırılması, Boğaz içi Üniversitesi Sosyal Politika Formu Araştırma Raporu, Bebek-İstanbul.<
<http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper4.pdf>> E.T.: 05.09.2015.

Ek 1: Görüşme Formu

A) AİLE VE ÇOCUKLA İLGİLİ NÜFUS BİLGİLERİNE YÖNELİK SORULAR

1. Cinsiyet? Kız ☐ Erkek ☐
2. Kaç yaşındasın?
1. Isparta'ya hangi şehirden geldiniz? (Isparta dışından olanlar için)
2. Neden göç ettiniz?
3. Annen ve baban hayatta mı?
4. Ailenle mi yaşıyorsun? Annen ve baban öz mü?
5. Yaşadığınız ev kira mı? Size mi ait?
6. Kendine ait bir odan var mı?
7. Annen ve baban okuma yazma biliyor mu?
8. Anne ve baban çalışıyor mu? Evin geçimini kim sağlıyor?
9. Kardeşin var mı? Kaç tane?
10. Kardeşinin \ kardeşlerinin yaşı, eğitim durumu nedir?

B) ÇOCUĞUN EĞİTİM HAYATIYLA İLGİLİ SORULAR

1. Okula gittin mi? Kaçıncı sınıfa kadar?
2. Okula gitmek istermiydin? (1. soruya hayır diyenler için)
3. Ailen okumanı istiyor mu?
4. Sence çalışmak mı zor okumak mı?
5. Çalıştıktan sonra evde derslerini yapacak vaktin oluyormu?

C) ÇOCUĞUN AKRANLARI VE OYUN OYNAMAK İLE İLGİLİ FİKİRLERİNE YÖNELİK SORULAR

1. Arkadaşlarınla aran nasıl?
2. Arkadaşlarınla her gün görüşür müsünüz?
3. Arkadaşlarından sokakta çalışanlar var mı?
4. Sokakta çalıştığın için arkadaşlarından sana farklı davrananlar oluyor mu?
5. Arkadaşlarınla hiç kavga ettin mi?
6. Arkadaşlarında ne çok hangi oyunları oynarsınız?
7. Hobilerin neler? En çok ne yapmaktan hoşlanırsın?
8. Arkadaşların arasında kötü alışkanlıkları olan var mı?
9. Senin herhangi bir kötü alışkanlığın var mı?
10. Oyuncağın var mı?
11. Bir oyuncak alacak olsan ne alırdın? (10.soruya hayır cevabı verenler için)
12. En çok hangisini seviyorsun? (10. Soruya evet diyenler için)

D) ÇOCUĞUN SOKAKTAKİ ÇALIŞMA HAYATINA YÖNELİK SORULAR

1. Sokakta çalışmaya kaç yaşında başladın?
2. Bugüne dek hangi işlerde çalıştın?
3. Şu anda ne iş yapıyorsun?
4. Sokakta çalışmaya yalnız mı çıkıyorsun? Yoksa arkadaş ya da akrabaların ile birlikte mi?
5. Çalışmaya çıkış saatini ailen mi belirliyor?
6. Genelde eve kaçta dönüyorsun?
7. Bu iş yerine başka bir işte çalışmak ister miydin?
8. Yoruluyor musun?
9. Gün içinde genelde ne kadar kazanıyorsun?
10. Kazandığın parayla ne yapıyorsun?

E) ÇOCUĞUN SOKAKTA ÇALIŞTIĞI SÜREDE KARŞILAŞABİLECEĞİ TEHLİKELER İLE İLGİLİ SORULAR

1. Sokakta çalışırken seni koruyan biriler var mı? Yoksa yalnız mı çıkıyorsun?
2. Sence sokakta çalışmak tehlikeli mi?
3. Sokakta çalışırken diğer insanlar sana kötü davranıyorlar mı?

F) ÇOCUĞUN AİLESİ İLE İLGİLİ DUYGULARINA YÖNELİK SORULAR

1. Ailen ile aran iyi mi?
2. Çalışmadığın zaman ailenin tepkisi ne oluyor?
3. Ailenden en çok kimi seviyorsun? Neden?
4. Hiç ailenden ayrılıp başka yerde yaşamak istedin mi?
5. Ailende en çok neyi değiştirmek isterdin?
6. Gelecekte nasıl bir ailen olsun istersin?

Ek.2: Görüşme Fotoğrafları**Resim 1.**

Resim 2.**Resim 3.**

Resim 4.**Resim 5.**

Resim 6.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Beste KÖMÜRCÜ

Doğum Yeri: Karşıyaka

Doğum Yılı: 1991

Medeni Hali: Bekâr

Mail: bestekmrc@gmail.com

Adres: Hızır Bey Mahallesi 1527 Sokak no:4 Umut Apartı Daire:4 Kat:1
Isparta\Merkez.

Telefon: 553-354-0186

Eğitim Durumu:

Lise: 2005-2009 İzmir Öze Çakabey Okulları

Lisans: 2009-2013 Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü

Yabancı Dil ve Düzeyi:

İngilizce / Orta

Bilgisayar Bilgisi:

Office, Word, Excel.

İş Deneyimi:

Yalvaç Meslek Yüksekokulu- Ücretli Öğretmenlik (2015-Halen)